

Tyyne Martikainen

Ingermanländarnas rätt att ihågkommas

*“För att ingen av dem
skall glömmas”*

Tyyne Martikainen

Ingermanländarnas rätt att ihågkommas

”För att ingen av dem skall glömmas”

Som en följd av Stalins hårda förföljelser blev finskingermanländarna tvungna att lämna sin hembygd i närheten av nuvarande Sankt Petersburg. För sin bok har Tyyne Martikainen intervjuat tiotals finskingermanländare, och återger här deras erfarenheter och minnen. De intervjuade har nåtts i Sibirien, Karelen, Estland, Finland och Sverige. Offren för förföljelserna och deras ättlingar berättar om vad som egentligen hände. De förföljda har rätt att ihågkommas och rätt att förvänta sig att bli hörda. Denna bok fungerar även som bakgrund för Inkerinsuomalaisen martyrologia (Finskingermanländarnas martyrologi), en förteckning över offer, sammanställd av Tyyne Martikainen och publicerad i digital version för Migrationsinstitutet år 2012.

Tyyne Martikainen har egna erfarenheter och minnen av livet med krigets närvaro i sin hembygd Kuosku. Byn förstördes tre gånger under kriget: i början av vinterkriget, under partisankriget och kriget i Lappland. Som politices magister och licentiat i vårdvetenskap gjorde Tyyne Martikainen sin huvudsakliga karriär vid Social- och hälsovårdsministeriet, inom planering och utbildning i hälsovårdsfrågor samt som sakkunnig i veteranvård och mänskliga rättigheter. Efter hennes pensionering grundades Fortsättningskrigets civilveteraners förening, en förening för de civila offren i partisankriget, på Martikainens initiativ i Kuoskunkylä i Savukoski år 1999. Hon fungerade i över tio år som föreningens ordförande.

**MIGRATIONS-
INSTITUTET**

PUBLIKATIONER 11

ISBN 978-952-7167-27-4 (tryckt)

ISBN 978-952-7167-28-1 (eBook)

ISSN 2343-3507 (tryckt)

ISSN 2343-3515 (eBook)

www.siirtolaisuusinstituutti.fi

Tyyne Martikainen

Ingermanländarnas rätt att ihågkommas

"För att ingen av dem skall glömmas"

MIGRATIONS-
INSTITUTET

Åbo 2018

Publikationer 11, 2018

Copyright © Migrationsinstitutet & Tyyne Martikainen

Utgivare: Migrationsinstitutet/
<http://www.migrationinstitute.fi>

Översättning: Kalervo Kähäri

Layout: Kaisu Issakainen

Redigerad översättning.

Omslagsbild: De finska offrens minnesmärke vid Levasjovos massgravar. Till vänster det nya minnesmärket i granit, som restes 2004. Till höger ses ängeln, som restes 1993, utformad av biskop Aarre Kuukauppi. Bild: Viktor Aitman.

Ingermanländarnas rätt att ihågkommas "För att ingen av dem skall glömmas" baserar på finska originalverk: *Inkerinsuomalaisten oikeus muistoon "Että ketään heistä ei unohdettaisi"* Erikoisjulkaisuja E4, Turku 2014. ISBN 978-952-5889-62-8 (tryckt), ISBN 978-952-5889-63-5 (eBook/pdf), ISSN 2323-654X).

ISBN 978-952-7167-27-4 (tryckt)

ISBN 978-952-7167-28-1 (eBook)

ISSN 2343-3507 (tryckt)

ISSN 2343-3515 (eBook)

Tryckt hos: Painosalama Oy, Turku 2018

Innehållsförteckning

Utgivarens förord för den finska boken.....	4
Förord för den svenska boken.....	6
Förord och påpekanden.....	7
1. För att ingen av dem skall glömmas.....	10
2. De sociala katastrofernas tid	13
3. Levasjovos massgravar nära Leningrad	15
4. Ingermanlands historia.....	17
4.1 Nedtystad historia.....	20
4.2 De finska ingermanländarna, målet för förföljelserna.....	23
5. Vad hände övriga finnar?.....	25
5.1 Amerikafinnarna i Ryska Karelen.....	26
5.2 Stalins förföljelser och finnarna i Östkarelen.....	28
5.3 Stalins terror på finskt område under kriget	28
5.4 Den ryska högsta domstolens kungörelse 1989	30
6. Stalins femårsplaner – jordbrukets kollektivisering	31
6.1 Ingermanland förblev stängt för finskingermanländarna	32
7. Den stora terrorn i Leningradområdet 1937–38.....	36
8. Vad är terrorism?	39
9. Sibirien ger lärdom	43
10. Berättelserna och intervjuerna	46
10.1 Svenska gruppen.....	48
10.2 Sankt Petersburgs och Ingermanlands grupp	124
10.3 Sibiriens grupp	141
10.4 Den estländska gruppen	159
10.5 Den finska gruppen	165
11. Folkgruppens förskingring	192
Källor	200

Utgivarens förord för den finska boken

Hälsorådet och författaren Tyyne Martikainen tog kontakt med mig för 3–4 år sedan angående ett bokprojekt som omfattade ingermanländare och finländare som levit inom det tidigare Sovjetunionen. Hon hade systematiskt under årens lopp samlat information genom att besöka olika arkiv och intervjua ryska experter. Den viktigaste delen av informationsinhämtningen gjordes genom personliga intervjuer. Tyyne Martikainen hade således ett omfattande och unikt material, vars omformande till en faktabok verkligen har inneburit en mycket stor insats. Arbetet har inneburit en utmaning speciellt då de som bott inom det förra Sovjetunionen nu lever utspridda i många länder: som framgår av boken har material samlats in genom att utföra intervjuer bland annat i Sankt Petersburgs-området, i olika delar av Sibirien samt i Finland. Boken blir mera unik genom att Tyyne Martikainen har lyckats följa några släkters öden efter andra världskriget, också i Sverige. På detta sätt ger boken en omfattande bild av ingermanländarnas diaspora, försakingring – men också hopp om en ny gemenskap och en ny framtid.

Jag vill från Migrationsinstitutets sida tacka hälsorådet Tyyne Martikainen för förverkligandet av hennes mycket omfattande projekt. Boken hedrar ingermanländarna, vilkas omätbara lidanden också andas från denna boks sidor. Ingermanländarna förlorade inte tron på framtiden, även om de var omgivna av taggtrådsstängsel och den sibiriska taigans oändlighet. På uppdrag av Migrationsinstitutet tackar jag också de oräkneliga människor som har stöttat Tyyne Martikainen och hennes man Viljo på deras forskningsresor. På bokens sidor framgår ingermanländarnas önskan att bevara det egna arvet och de egna erfarenheterna. Utan sådant här frivilligt arbete och stöd skulle inte ett så stort projekt som detta vara möjligt.

Bokens konstnärliga utformning har utförts av Migrationsinstitutets administrativa chef Kirsi Sainio. Av bokens bilder framkommer informationschefen Jouni Korkasaaris yrkeskunnande.

Med boken *Inkerinsuomalaisten oikeus muistoon: "Että ketään heistä ei unohdettaisi (Ingermanländarnas rätt att ihågkommas: "För att ingen av dem skall glömmas)* fortsätter Tyyne Martikainen Migrationsinstitutets forskning rörande ingermanländarna, vilkas tidigare utforskare har varit bland annat Eila Lahti-Argutina och Toivo Flink. Migrationsinstitutet har en viktig kulturmission för närområdet genom nedtecknandet av finska öden: vi vill stödja forskningen inom området, för att ingen av dem verkligen skall glömmas.

Åbo 19.02.2014
Ismo Söderling,
chef, Migrationsinstitutet

Förord för den svenska boken

Kunskaperna i finska språket minskar hos sverigeingermanländarna, i synnerhet de yngre. Initiativet till översättningen av denna bok har kommit från finskingermanländare bosatta i Sverige.

Den ingermanländska ättlingen Kalervo Kähäri har verkat för att boken ska kunna sprids bland ingermanländarna i Sverige, varför han har också översatt den till svenska. Han hör till den finskingermanländska familjen Kähäri i Sverige, om vars prövningar det berättas även i den här boken. Den förra ordföranden för Sveriges Ingermanländska Riksförbund Inkeri Peterson har levererat material om sin ingermanländska familjs förhållanden och upplevelser. Behjälpliga med korrekturläsning av texten har varit Inkeri Peterson, Viktor Pajunen och Viktor Aitman. Jag tackar dem alla för det fina samarbetet, som de har utfört idellet som uttryck av vänskap och kärlek för frågan av ingermanländarna.

Espoo, 23.4.2016
Tyyne Martikainen
Författare

Förord och påpekanden

Jag blev bekant med finskingermanländarnas lidandeshistoria då jag skrev om Toivo och Sanna Jääskeläinen. De hade som offer för Stalins förföljelser tvingats lämna det egna landet och efter mycket lidande och strapatser kommit till Sverige och anslutit sig till de ingermanländska flyktingarna i landet. Jag blev bekant med den finskingermanländska historien, Ingermanlands kyrka och de ingermanländska förbundens verksamhet, och naturligtvis med många ingermanländare bosatta i Sankt Petersburg och Ingermanland. Efter att ha besökt massgravarna i Levasjovo och informerats om massgravarnas historia kom jag igång med projektet att intervjua och skriva om ingermanländarnas prövningar, förluster och överlevnad. Projektet innebar flera års arbete och pågår fortfarande.

År 2012 augusti publicerades *Inkerinsuomalaisten Martyrologia – Että kehtään heidät ei unohdettaisi (För att ingen skall glömmas – Ingermanländarnas Martyrology)* på Migrationsinstitutets hemsida i digital version (www.siirtolaisuusinstituutti.fi). Datafilen omfattar till dags dato information om över sex tusen förföljda och dödade finskingermanländare. Namnet på den första delen av datafilen "För att ingen av dem skall glömmas" är en referens till den ryska poeten Anna Achmatovas dikt Epilogue där hon skriver: "Alla skulle jag vilja komma ihåg vid namn, men ingenstans kan jag få listor på dessa olyckliga". Anna Achmatova hade själv lidit under Stalins förföljelser.¹ Poetens skrifter har delvis inspirerat mig att ta mig uppgiften.

Som motiv för mitt arbete har jag den fasta övertygelsen: De förföljda oskyldiga offren må ha tillhört vilket folkslag, vilken minoritet som helst, varit röda eller vita, bott i olika delar av världen – de var människor som hade utsatts för våld. Samtidigt skall vi komma ihåg de människor som beordrades att utföra de

¹ Achmatova 1940.

omänskliga gärningarna. De blev också offer. Alla deras hågkomster och minnen skall också respekteras för historiens skull.

Jag tackar Kalervo Kähäri för minnesberättelser om sin familjes svåra erfarenheter och lång flyktresa, som började i Ingermanland och slutade i Sverige. Jag har intervjuat ingermanländare som bor i Finland, Sverige, Estland, Sankt Petersburg, Ingermanland samt i Sibirien och bekantat mig med deras liv. Många har blivit mina vänner, som jag ännu håller kontakt med. Jag vill tacka den evangelisk-lutherska biskopen Aarre Kuukauppi genom vilken jag fick inbjudan att samla material om ingermanländskt liv i Sibirien. På detta sätt kunde jag etablera kontakter med ingermanländare som bor i Novosibirsk, Krasnojarsk och Abakan.

För att etablera kontakter har jag också fått hjälp av företrädare för Estlands Ingermanländska Förbund. Genom Sankta Mariakyrkan i Sankt Petersburg har jag blivit vän med Tuulikki Vilhunen. Hon har hjälpt mig med materialinhämtning. Jag vill tacka alla som stöttat mig och för den hjälpsamhet som har visats mig på mina arbetsresor. Jag vill också framföra mitt tack till Sankt Petersburgs Ingermanländska Förbunds ordförande Wladimir Kokko samt till Helena Mietinen, ordförande för Ingermanländska Kulturföreningen i Finland för deras uppmuntrande uttalanden.

Under arbetets gång har jag fått träffa människor från det ryska Memorial. Jag riktar ett respektfullt tack till kurator Anatoly Razumov. Gruppen under hans ledning har åstadkommit bland annat Leningrads Martyrologi, boken om Levasjovos offer, som kommer att växa till 17 delar och som jag har använt som en viktig källa. Jag har träffat Leonid Gildi och fått ta del av den matrikel han sammanställt och som omfattar 10 000 namn. Stort tack till honom.

Jag har blivit bekant med ordförande Kolahalvöns finska vänner i Juoninkylä Olga Krikritseva och ordförande Feliks Gorbatjev samt regeringsföreträdaren Juri Ignatijev i Apatity Memorial på Kola-halvön. De har tillsammans med finska gränskommuner stött ett gemensamt projekt under min ledning för ett minnesmärke i Apatity Kirovsk över de finska och ingermanländska offren. Jag tackar för samarbetet och hoppas att minnesmärket skall resas så snart som möjligt.

Eila Lahti-Argutinas matrikel över sovjetfinnar är en av mina källor. Mitt tack kan inte längre nå henne på grund av hennes hastiga bortgång, men jag vill tacka hennes dotter Tatjana Islamajeva för hennes vänlighet. Tack också till Juha Laakko för sammanställningen av hans finskingermanländska släktbakgrund och för namnlistor på offer från ett antal ingermanländska byar. Jag önskar också med tacksamhet nämna mina sibiriska kontaktpersoner som bor i Novosibirsk, fruarna Anna Gambarova och Alma Sigidin, professor Mirjami Tjertkova från Abakan samt vår kontaktperson och tolk i Krasnojarsk, Bertta Sjepurnaja och hennes man, operadirektören Anatolij Sjepurnoi.

Hjärtligt tack för ekonomiskt bistånd som stöd till mitt långvariga arbete för det finska originalarbetet av den här boken till Suomen tietokirjailijat ry (Finlands facklitterära författare rf), Sotavahinkosäätiö (Krigsskadestiftelsen), Alfred Kordelinin säätiö (Alfred Kordelins stiftelse), Opetus- ja kulttuuriministeriö (Undervisnings- och kulturministeriet), Migrationsinstitutet och Suomen Terveystieteiden tutkimuskeskus (Finska Hälsovårdarförbundet).

Tack också till min syster Eija Huhtanen, som har gett mig systerlig hjälp för att översätta rysk text. Tack också till min älskade man Viljo och vår son Petteri och hans döttrar Camilla och Sara för hjälp och förståelse för mitt arbete.

April 2016

Tyyne Martikainen

tyyne.martikainen@kolumbus.fi

1.

För att ingen av dem skall glömmas

*Alla skulle jag vilja komma ihåg med namn,
Men ingenstans får jag en lista på de olyckliga.
Stumma böner från deras läppar,
lidandets kappa att skydda dem.
Dem minns jag alltid och överallt.
Glömmer ej då ångesten sätter in.
(Achmatova 1940)¹*

Boken *Ingermanländarnas rätt att ihågkommas* är ett fristående arbete, även om jag har arbetat med den parallellt med ingermanländarnas år 2012 publicerade *Inkerinsuomalaisten Martyrologia – Että ketään heistä ei unohdettaisi (För att ingen av dem skall glömmas – Ingermanländarnas Martyrologi)*. Jag skulle önska att Martyrologin som publicerades på Migrationsinstitutets hemsida kan tjäna som källskrift för släktforskare och andra intresserade av ämnet. Jag kommer att fortsätta arbetet med att fullfölja den ingermanländska Martyrologin.

Utöver den ryska och sovjetiska internationella historieforskningen har jag också intresserat mig för memoarer och skönlitteratur i ämnet. Skrifter och dikter om egna upplevelser av Anna Achmatova, Alexander Solsjenitsyn (Solzhenitsyn) och Aleksandr Tvardovskij som själva hamnade i de förföljdas skara,

¹ Utdrag ur Anna Achmatovas *Requiem, Epilogi*. Översättning till finska: Anneli Heliö. Översättning till svenska: Kalervo Kähäri

har påverkat mitt tänkesätt. Dikterna av ingermanländaren Antti Jääskeläinen som han skrev i tvångsarbetslägret visar att en tro på en högre makt ger kraft att klara svåra betingelser.¹ Enligt min mening är det som komplement till den akademiska forskningen viktigt att memoarer, fotografier, minnesskrifter och offrens namn sparas som kulturarv för kommande generationer. Skrifterna om de ingermanländska prövningarna är viktiga, därför att man fortfarande kan ta del av förstahandserfarenheter. Då jag intervjuat och diskuterat med ingermanländare har jag fått en bild av deras svåra personliga prövningar och öden samt förlusten av sina närmastes. Tusentals klarade sig inte.

Till mitt förfogande har jag haft den del 11 av Leningrads Martyrologi som i nuläget består av 12 delar. En grupp som leds av forskaren Anatolij Razumov i Sankt Petersburg står för planeringen. Jag träffade Razumov i januari år 2011 i Memorials verkstad som finns i Sankt Petersburgs nationalarkiv. Han är en av de mest modiga och initiativrika personerna, som har ägnat sig åt bevarandet av minnet av terrorns offer och ett oförtröttligt arbete för att bevara offrens historia för det nationella och internationella minnet. Razumov berättade att enligt nuvarande planer kommer Leningrads Martyrologi att tas fram i 17 delar. Han konstaterade också att ingen med säkerhet kan bedöma, hur många som fått sin sista viloplats i Levasjovos massgravar, där många av de begravda är ingermanländare. Troligtvis är det så att i kommande delar av Leningrads Martyrologi som ännu inte publicerats kommer det att finnas många ingermanländska namn.

Ingermanländare av alla åldrar gick också under i de straffarbetsläger som låg i olika delar av landet och av deportationerna till förvisningsorterna. Eila Lahti-Argutina gjorde ett aktningsvärt arbete genom att sammanställa fakta om 8 000 rysslandsfinnar som omkom under terrorn i olika delar av landet i matrikeln *Olimme joukko vieras vaan: Venäjänsuomalaiset vainonuhrit 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun (Vi var blott en främmande grupp: Rysslandsfinska offer för förföljelserna i Sovjetunionen från början av 1930-talet till början av 1950-talet)*.² Hennes verk innehöll också uppgifter om en grupp finskingermanländare, som blivit begravda på massgravplatsen i Levasjovo. Jag har inkluderat dem i den ingermanländska Martyrologin.

Lahti-Argutina arbetade före sin död med nyupptäckta dokument som också innehöll namnen på många ingermanländare. Dessa namn har jag ännu inte inkluderat i mina listor. Vidare har jag till mitt förfogande erhållit en icke publicerad sammanställning över finskingermanländares släktrötter som gjorts av Juha Laakko samt uppgifter om några av hans familjs försvunna och förföljda släktingar.

¹ Achmatova 1940; Tvardovsky 2009; Solzhenitsyn 1978; Jääskeläinen 2006.

² Lahti-Argutina 2001.

1. För att ingen av dem skall glömmas

Personernas namn har jag i huvudsak skrivit som i källan. Undantagsvis har jag för välkända personers namn använt etablerat finskt skrivsätt. (I den svenska översättningen, svenskt skrivsätt.)

2.

De sociala katastrofernas tid

1900-talets början var de stora omvälvningarnas, revolutionernas, förstörelsernas och folkfördrivningarnas tid i Europa. 1914 startade första världskriget som fördes framför allt i Europa men också spreds till andra världsdelar. Tyskland förlorade kriget. Landet dömdes att betala krigsskadestånd som senare ledde till ekonomiskt sammanbrott. Världsekonomin tyngdpunkt försköts efter kriget mot Förenta Staterna.

Vid den ryska revolutionen i februari 1917 förpassades tsaren till historien. Vid oktoberrevolutionen samma år grep bolsjevikerna under ledning av Lenin makten vid oktoberrevolutionen. I Tyskland vann nationalsocialisterna ledda av Hitler valet 1932.

Under det svåra tumultet revolutionsåret 1917 erkände bolsjevikregeringen Finlands självständighet. Lite senare erhöll även de Baltiska staterna självständighet. Även ingermanländarna drömde om självstyre eller anslutning till Finland. Mycket snart fick dock ingermanländarna erfara att dessa drömmar var omöjliga att uppfylla.

Den svåra samhällspolitiska kris som kriget medförde gjorde att den utopistiska och radikala ledningen kunde ägna sig åt kommandostyre. Under freden efter första världskriget grodde redan fröet till det andra världskriget. Atombomben utvecklades och den kom att användas för att skapa fred. Ett gammalt talesätt realiserades på ett grymt sätt, "krig förs för att skapa fred". Freden kom men istället började det kalla kriget. Det varade tills Sovjetunionen föll sönder. Då hade Tyskland besegrats och byggts upp igen ur krigets ruiner till en demokratisk stat, samtidigt som Sovjet gjorde alla grannstater väster om gränsen till sina satellitstater. Efter Sovjetunionens fall fick många av dessa förtryckta folk

2. De sociala katastrofernas tid

tillbaka sin självständighet. I dagsläget lever 20 procent av världens befolkning i stater som styrs av enväldiga kommunistiska styrelser.¹

I alla krig och förföljelser drabbas de civila, mödrar, barn och gamla, och det utförs en mängd andra krigsbrott. De internationella regler som gäller under krig kan inte förhindra detta. Förutom de i krigen omkomna tillkommer har tiotals miljoner oskyldiga av ländernas egen befolkning dömts till döden och dött i arbetslägren eller förintelsen. En enorm mängd ekonomiska och kulturella värden förstördes. Den amerikanske historikern Robert Gellately² har på goda grunder betecknat den första hälften av 1900-talet som de sociala katastrofernas tid.

¹ Rosefielde 2010, 1.

² Gellately 2007, 3.

3.

Levasjovos massgravar nära Leningrad

Efter Sovjetunionens sammanbrott har man i Ryssland hittat massgravar som hölls hemliga fram till slutet av det kalla kriget. Samtidigt har man ur arkiven fått fram uppgifter om de dömda och avrättade offren för terrorism. Nära Sankt Petersburg finns de hemlighållna massgravarna i Levasjovo som omgärdas av ett högt plank. Där har under Stalins förföljelser tiotusentals dömda folkfiender begravts. Man har uppskattat att ca 13 000 finnar, varav majoriteten var ingermanländare, har fått sin sista viloplats i Levasjovos jord. Ingermanländare har också begravts runt om i landet på de olika arbetslägrens begravningsplatser. Nya massgravar upptäcks och i arkivens gömmor hittas nya namnlistor på offer. Antalen växer hela tiden. Hur många av de förvisade och förföljda som dött på grund av levnadsvillkor med svält och sjukdomar är svårt att ens uppskatta.

Jag gjorde för några år sedan en resa till Levasjovo för att få en uppfattning om massgravarnas omfattning. Gravplatsen har efter Sovjets fall restaurerats till en vacker minnespark, där människor kan vandra omkring och minnas sina döda nära och kära. På gravplatsen firar man varje år en officiell minnesdag. På gravplatsen har olika folkgrupper rest sina minnesmärken. För de finska offren finns två minnesmärken. Vidare har de dödas anhöriga satt upp bilder på sina kära, som har fästs i träd eller på mindre minnesmärken.

3. Levasjovos massgravar nära Leningrad

Mitt emot porten till gravplatsen står en chockerande staty över människors förgörelse i Molokis gap.¹

Memorial, en av de kända människorättsorganisationer som drivs med frivilliga krafter, har i verket *Minnenas bok* samlat miljontals uppgifter om civila offer som begravts på olika fånglägers begravningsplatser. Memorial har också stöttat forskning, grundat arkiv och museer för bevarandet av de förföljda offrens historia. Organisationen fortsätter sitt humanitära arbete runt om i Ryssland.²

¹ Levasjovos offers minnesmärke Molokis mun, 1995. Konstnärer: Nina Galiskaja och Vitali Gambarov.

² År 2008 publicerade ryska Memorial en CD-skiva som då innehöll mer än 2 miljoner namn på offer. Memorial har fortsatt att komplettera och fylla på listan. Skivans söksystem är organiserat efter nations- eller folkgruppstillhörighet. Jag har för avsikt att få tillgång till skivan för mitt fortsatta arbete.

4.

Ingermanlands historia¹

Ingermanland har en mycket lång historia. Novgorod var före slavernas ankomst den finska ursprungsbefolkningens, voternas och ingrernas, land vid Östersjön. För drygt tusen år sedan började slaviska folk flytta in. Öst och väst har konkurrerat om kontrollen över området. Ingermanlands gränsområde i närheten av Finland har under alla tider haft en viktig geopolitisk betydelse i kontakterna mellan öst och väst. Sverige och Ryssland påverkade gränsområdets öden kraftigt under åren 1617–1917. Området behöll i alla fall sin utbredning, även om staterna sinsemellan funderade på en uppstyckning.²

Finnar började under tidigt 1600-tal flytta till det av krig ödelagda Ingermanland. Fredsöverenskommelsen i Stolbova 1617 innebar att hela Ingermanland överlämnades till Sverige. Den andra inflyttningstågen av finnar skedde under 1600-talets senare del, då den finska inflyttningen fyllde de av krig ödelagda områdena, varifrån de ortodoxa hade flyttat bort på grund av kriget, som kallades "rupturen" eller bristningen. De som flyttade in från Savolax kallades för "savakot" och de som kom från karelska näset för "äyrämöiset". Under den svenska tiden började man bygga upp ett förvaltningssystem som motsvarade det i Finland samt en luthersk församlingsindelning.

Peter den store erövrade Ingermanland i det Stora nordiska kriget i början av 1700-talet. Sverige överlämnade officiellt Ingermanland vid freden i Nystad

¹ I detta kapitel om Ingermanlands historia har som källor i huvudsak använts: Nevalainen & Sihvo 1991; Martikainen 2006.

² Ranta 1991, 103.

4. Ingermanlands historia

1721. Oberoende av de initiala svårigheterna fick Ingermanland en i det stora hela fredlig utvecklingsperiod.

Då Finland anslöts till Ryssland som storhertigdöme år 1809, fick Finland i stort behålla de lagar och styrelsesätt som hade gällt under svenskt styre. Med det som grund kunde Finland utveckla egna nationella strukturer och skapa en egen nationalkänsla. Den ingermanländska lutherska kyrkans starka ställning, som den fått under den svenska tiden, och banden till Finland bestod även om Ingermanland redan i början av 1700-talet återfördes till Ryssland. De kulturella förbindelserna mellan ingermanlänarna och finlänarna blomstrade under det finska storhertigdömet.

Livegenskapens avskaffande 1861 innebar ett frihetsgenombrott också för ingermanlänarna. Området började bli välmående. Den avskaffade livegenskapen och den förbättrade levnadsstandarden inspirerade befolkningen att tänka på utbildning samt kultur- och medborgarverksamhet, som skapade den ingermanländska nationella medvetenheten. 1863 grundades Kolppana lärarseminarium på den lutherska kyrkans initiativ. En finskspråkig tidningsverksamhet föddes under 1800-talets slutskede. Sång-, idrotts- och friluftslivsaktiviteter lyfte fram och vidmakthöll samverkan och ökade den nationella känslan. Ekonomiskt klarade sig finskingermanlänarna bra. Det omfattande lantbruket i Ingermanland levererade både jordbruksprodukter och arbetskraft för den i snabb utveckling stadda huvudstaden Sankt Petersburgs behov.¹

På samma sätt som russifieringsförsöken på 1890-talet och senare på 1910-talet påverkade Finland, påverkade den även finskingermanlänarna i Ingermanland. Undervisningen på finska blev hårt beskuren. Ryskspråkig undervisning ökade. Följden blev att undervisningen blev lidande. Trots russifieringsförsöken och undervisningssvårigheterna fick ingermanlänarna en mycket omfattande allmänbildning. Litteraturen och de finska tidningarna stödde bevarandet av det finska språket. Läsenskapen bland ingermanlänarna i början av 1900-talet var också mycket god.²

Före andra världskriget hade ingermanlänarna fått en solid folkkyrklig, luthersk uppfostran. Då ingermanlänarna under 1930-talet fick utstå prövningar genom sitt obarmhärtiga öde, var deras naturliga reaktion att tolka händelserna från den religiösa sidan och söka styrka och tröst i tron. För den generation som föddes efter kriget hade den religiösa uppfostran minskat så kraftigt, att det saknades förutsättningar för att ge de egna barnen en religiös uppfostran, skriver Jouko Sihvo i sin forskning.³

¹ Martikainen 2005, 8.

² Martikainen 2006, 10.

³ Sihvo 2000, 257.

1900-talets första år var de kaotiska händelsernas tid i Ryssland. Det förekom strejker och upplopp. Den av tsaren år 1905 beviljade revolutionsförklaringen garanterade människornas grundläggande rättigheter, åsikts-, yttrande- och mötesfrihet. Första världskrigets svält, samhällsproblem och det ökande missnöjet med den svaga regeringen gjorde att arbetarna åter började protestera och strejka. Händelserna medförde tsardömets fall. Efter att tsar Nikolai II fallit i februari 1917 fick Ryssland en provisorisk regering. Tsar Nikolai II och hans familj arkebuserades.

Under den liberala regeringens tid vaknade den ingermanländska nationella verksamheten till liv. Kaapre Tynni, som var ordförande i det ingermanländska nationalrådet som representant för mensjevikerna, satte som sitt mål att den ingermanländska och finska majoriteten skulle bilda ett kommunförbund. Dess verksamhet skulle rikta in sig på viktiga lokala angelägenheter. Samma års oktoberrevolution 1917 innebar nödvändigtvis inte att sakernas tillstånd förändrades. Bolsjevikernas utlovade landreformer och fred påverkade medellösa människor. Hoppet ställdes till bildandet av den nya nationella republiken, i vars styrelse skulle finnas ingermanländska representanter.¹

Ingermanländarnas planer på att förnya folkskolor och Kolppanas lärarseminarium fortskred en tid. Seminariet fick en styrelse vald vid ett medborgarmöte. Under sommaren 1918 bildades ute i byarna fattigvårdskommittéer, som hade som till uppgift att vaka över fördelning av mark och jordbruksprodukter. Sakta men säkert blev ingermanländarnas projekt en nagel i ögat på bolsjevikerna. Av ingermanländarnas självständiga kommunförbund blev det intet. Bolsjevikerna angrep minoritetsstyret och anklagade det för att vara farlig nationalism. Ingermanländarna var djupt besvikna och sökte hjälp också från Finland, men där hade man sina egna problem. Nordingermanlands förhoppningar om självstyre eller anslutning till Finland, var orealistiska. Den finska regeringen beslutade 1919 tillåta att ingermanländska flyktingar fritt kunde komma in i Finland.²

Det ingermanländska nationella sönderfallet började ändå snart efter revolutionsåren och påskyndades 1919 av följderna av självständighetsupproren då 8 000 ingermanländare flydde till Finland och cirka 1 000 till Estland. Vid freden i Tartu 1920 utlovades kulturautonomi och säkerhet för återvändande flyktingar. Från Finland kom 3 000 flyktingar tillbaka, resten stannade permanent i Finland. Samtidigt rann en flyktingström i motsatt riktning. Till ingermanländskt område flyttade omkring 5 000 "röda" flyktingar från Finland. Dem använde

¹ Martikainen 2006, 11.

² Martikainen 2006, 11.

4. Ingermanlands historia

man som arbetskraft i kampanjer som startade hösten 1918 och syftade till att öka klassmedvetandet hos ingermanlänarna.¹

Vid freden i Tartu anslöts en del av västra Ingermanland till Estland. Freden blev en stor besvikelse för den ingermanländska rörelsen. Bolsjevikernas löften om minoritetsfolkens rättigheter eller användandet av modersmålet i ärenden rörande den interna förvaltningen eller skolan förverkligades inte. För nationalisterna framstod fredsöverenskommelsen som en "skammens fred", vilket man skyllde på de finska förhandlarna.²

Efter oktoberrevolutionen 1917 började man styra medborgarna och de lokala styresmännen genom otaliga stadgar och förordningar, som ofta endast var partibeslut. Fängelseadministrationens ledning (Gulag) började ta form redan 1919 och Stalin stärkte greppet under slutet av 1920-talet. Stalins utformning av jordbrukets kollektivisering genom femårsplanerna börja runt 1929–1930.³

Bönder, som kallades kulaker, började fängslas beskyllda för påhittade brott. De fick dödsdomar eller sändes till straffarbete i Gulagarkipelagens fångläger⁴, till Kolahalvöns skogar och gruvor, främre Asien eller Sibirien. Familjernas tillhörigheter utkrävdes som skatt eller beslagtogs och familjemedlemmarna förvisades från hemorten. De förvisade fick inga personbevis och deras rörelsemöjligheter begränsades.

Efter Sovjetunionens fall har den lutherska kyrkans nya verksamhet i församlingarna varit av avgörande betydelse för den ingermanländska kulturen, utvecklingen och bevarandet av finskspråkigheten, åtminstone till idag. Många ättlingar som flyttat till Finland anser sig vara finskingermanlänare.

4.1 Nedtystad historia

De finska ingermanlänarnas öden och lidanden tystades ned långt efter andra världskrigets slut. På den sovjetiska kontrollkommissionens order avlägsnades närmare 2 000 titlar ur finska bibliotek. På den förbjudna listan fanns böcker som avhandlade Ingermanland, Karelen och Estland. Dessa ansågs innehålla sovjetfientliga ämnen eller annan felaktig kunskap. Under perestrojkan utkom

¹ Miettinen 2004, 24.

² Martikainen 2006, 12.

³ Lahti-Argutina 2001, 33.

⁴ *Gulag-Arkipelago 1918–1956*, Alexander Solsjenitsyns bok om det landsomfattande fånglägersystemet. På ryska: *Glavnoje upravlenije lagerej* eller lägeradministrationen.

i Petroskoi (Petrozavodsk) *Punalippu (Röda fanan)*, nuvarande *Carelia*, med ett temanummer som helt ägnades åt Ingermanland. Först därefter har man kunnat prata fritt om detta ämne. År 1991 utkom Pekka Nevalainens och Hannes Sihvonens grundläggande historiska verk *Inkeri: historia, kansa, kulttuuri (Ingermanland: Historia, Folk, Kultur)* (SKS 1991). Verket har skrivits gemensamt av dessa historieexperter och granskar Ingermanlands land och folk i olika skeden i ett mångskiftande historiskt landskap. Numera finns en ökande mängd ingermanländska memoarer och minnesskrifter och annat inom ämnesområdet socialhistorisk forskning.

Efter Sovjetunionens fall har man i åtminstone två doktorsavhandlingar beskrivit den finskingermanländska kulturen. Helena Miettinen's avhandling *Menetetyt kodit, elämät, unelmat. (Förlorat hem, liv, drömmar)* som utkom 2004 undersöker den etniska identitetens utveckling via berättelser. Den i Finland boende ingermanländaren Toivo Flink har i sin avhandling *Maaorjuuden ja val-lankumouksen puristuksessa (Under livegenskapens och revolutionens tryck)* som kom ut 2000 undersökt Ingermanlands och Sankt Petersburgs finska utbildnings-, kultur- och autonomifrågor 1861–1917 ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

I Finland har man sedan 1950-talet allmänt känt till Gulagsystemets fångläger. 1956 utkom Arvo "Poika" Tuominens *Kremlin kellot (Kremls klockor)*, där han beskriver 1930-talets utrensningar och terror. Tuominen skrev som närvarande och ögonvittne redan före andra världskriget om finnarnas öden i Sovjetunionen. Han hade själv deltagit aktivt bland de finska kommunisterna. Tuominen hade till och med träffat Stalin. Han hade varit med om att bilda Finska Kommunistiska partiet i Sovjetunionen år 1918 och verkat som partiets sekreterare. Efter olika händelser fick författaren möjlighet att efter kriget återvända till Finland. Tuominen anslöt sig till Finlands socialdemokratiska parti och blev senare vald att företräda partiet i riksdagen.

1957 utkom *Berijan tarhat (Berijas gårdar)* av Unto Parvilahti, där författaren ger en bild av livet i Gulagarkipelagen och dess omgivningar baserad på egna erfarenheter. Parvilahti hade varit en av 19 personer på en "svart" lista som den finska regeringen överlämnade till sovjetmyndigheterna efter kriget. Skälet till överlämnandet var troligtvis det att Parvilahti under kriget hade varit i Berlin där han verkade som samordnare i frivilligbataljonen. Denna grupp, som skulle utrensas, fördes till Sovjetunionen och dömdes till fångläger. Några av de överlämnade kom tillbaka. De flesta försvann i förvisningen och vi vet inget om deras vidare öden. Parvilahti fick en dom på fem år i fångläger och därefter förvisning på livstid till Sibirien. Efter Stalins död rehabiliterades han. Parvilahti kunde komma tillbaka till Finland efter en vädjan till Molotov.¹

¹ Arvo "Poika" Tuominens *Kremlin kellot (Kremls klockor)* och Unto Parvilahtis *Berijan tarhat. (Berijas gårdar)* väckte stor uppmärksamhet i Finland då de gavs ut.

4. Ingermanlands historia

Vid slutet av 1960-talet och början av 1970-talet uppstod i Ryssland en rörelse av dissidenter, som spred sig och som också berörde vetenskapliga områden i Sovjetunionen. Fysikern Andrei Sacharov och författaren Alexander Solsjenitsyn är två av de mest berömda oliktankarna. De kom till världens medvetande efter Stalins död på 1950-talet. Båda blev straffade och hindrades från att leva normala liv. Internationellt blev de belönade, Solsjenitsyn med nobelpriset i litteratur och Sacharov med Nobels fredspris. Sacharovs anslutning till de oliktankande var ett svårt slag mot sovjetstyret, som i sin propaganda sade sig verka för vetenskapsmännens, konstnärernas, arbetarnas och böndernas gemenskap. Sacharov var en erkänd fysiker, skapare av den sovjetiska vätebomben och medlem i vetenskapsakademien.¹

Sacharov varnade mänskligheten för kärnvapnen. Han skrev om Stalins förbrytelser, fördömde personkulten och krävde att alla Stalins brott skulle offentliggöras. Sacharov varnade för en ekologisk katastrof och för kapprustningens faror. Enligt Sacharov skulle de kapitalistiska och socialistiska blocken kunna närma sig varandra och i samarbete eliminera de gemensamma farorna. Enligt Sacharov skulle det ekonomiska, sociala och ideologiska närmandet möjliggöra ett pluralistiskt och humanitärt samhälle.²

Alexander Solsjenitsyns *Gulag-Arkipelago 1918–1956* är en av de mest imponerande och internationellt översatta böckerna som behandlar stalinismens historia. Författaren själv karakteriserade verket som litterär-konstnärlig forskning. Under glasnost friades Solsjenitsyn från sin bannlysning. Solsjenitsyns verk började ges ut i Ryssland. Han återvände till sitt hemland 1994. Författarens heder återupprättades och han fick statens pris som erkännande för sitt humanitära arbete.³

Sofi Oksanen har fått internationell framgång med den halvt fiktiva-realistiska romanen *Puhdistus (Utrensning)* som handlar om sovjettidens närhistoria i Estland.⁴

¹ Kozyreva 2000, 138.

² Sacharov (Sakharov) New York Times 22.07.1968. Progress, Coexistence, & Intellectual Freedom. Boken utkom 1968 i USA, Tyskland och Storbritannien. Av det blev det ett gemensamt människorättsmanifest i Ryssland och Öst-Europa, en människorättsförklaring. New York Times har publicerat artikeln: "Intellectual Freedom Is essential, ANDREI SAKHAROV: from Dr. Sakharov's book Progress, Coexistence, & Intellectual Freedom, WW Norton & Co., Inc., New York, översatt av New York Times".

³ *Gulag-fånglägrens arkipelag* har utgetts på nytt i en finskspråkig utgåva 2012 av Sofi Oksanens förlag Silberfeldt.

⁴ Oksanen 2008.

4.2 De finska ingermanländarna, målet för förföljelserna

I Sovjetunionen var forskningen politiskt kringgärdad av trånga ramar och ideologiskt färgad.¹ Efter Sovjetunionens sammanbrott har man genom forskningskritik och i skönlitteraturen granskat vanliga människors liv och även människornas liv i fånglägren. I Ryssland har det också gjorts en mängd tv-program i vilka man dokumenterat sovjettidens vardagsliv.

Trots att det sovjetiska systemet garanterade social trygghet för samtliga medborgare, offentlig sjukvård, utbildning och pension,² var vardagslivet under terrorhot och svåra umbäranden inte lätt. På Stalins tid kontrollerade partiet människornas liv. Information till människorna, deras rörelser, deras samtal och resor framför allt utomlands övervakades noggrant. Även om utländska besökare styrdes och kontrollerades spreds kunskap om vardagens villkor över gränserna till väst. Officiellt levde man enligt gällande lagar och doktriner. Den utåt visade likriktningen betydde dock inte att alla stödde regimen.³

Från mina besök i Sovjetunionen kommer jag ihåg den enorma skillnaden mellan det som beskrevs av den sovjetiska propagandan och den verklighet som man såg som besökare. Brist, fattigdom och långa köer var det bestående intrycket överallt. Främmande diplomater, officiella delegationer eller turister fick tillstånd att handla i "dollaraffären" Beriozjka. Där fanns varor från väst som kunde köpas med dollar. Vanliga ryssar fick inte tillträde till dessa affärer. Västvaror var eftertraktade. Svarta börsen och dollaraffärerna blomstrade, till vilket de utländska turisterna bidrog.

4.2 De finska ingermanländarna, målet för förföljelserna

Den finskingermanländska minoriteten som levde i Ingermanland runt Leningrad har aldrig historiskt sett haft det lätt. Till tsarväldets ledningskultur hörde användandet av våld och förvisning av politiska oliktankare. Bolsjevikerna fortsatte våldskulturen genast efter att de gripit makten. Deras styre fortsatte som ett extremt destruktivt statligt bedrivet terrorvälde. Finskingermanländarnas historia kan ställas i relation till Sovjetunionens historia ledd av Lenin och Stalin och den sociala utvecklingen vid byggandet av den kommunistiska utopin. Den hårda statsterrorn och massutrensningarna drabbade ingermanländarna

¹ Laidinen, 2004.

² Lewin 2008, 455.

³ Fitzpatrick 2003, 163.

4. Ingermanlands historia

under 1920- och 1930-talen i samband med landsbygdens kollektivisering. Väl fungerande lantbrukare skulle som klass förintas. 1930-talet utvecklade sig till saneringens och förstörelsens årtionde, som fortsatte i en dämpad takt ända till Stalins död. De förföljda hörde till alla samhällsgrupper.¹ De etniska grupper av finnar och ester som bodde i Leningrads närhet och i gränsområdena led hårdast av Stalins tidigaste förföljelser.² Historien har fört finskingermanländarna långt från deras eget land. Av den enhetliga folkgruppen är det bara spillror kvar, skingrade över olika delar av Ryssland och utomlands. Återflyttningen till de forna boplatserna har varit marginell.³

¹ I den internationella forskningen talar man om finnar. I detta innefattas de finländare som bodde i Leningrad till exempel "röda" finländare som kommit till Ryssland vid finska inbördeskriget samt i Ingermanland boende finnar. De finnar som kommit från Finland identifierade ofta sig själva som finskingermanländare.

² Nérard 2009, 5.

³ Miettinen 2004, 24.

5.

Vad hände övriga finnar?

I Leningrads Martyrologi återfinns utöver de i Leningradområdet dömda och i Levasjovo begravda finskingermanländska offren information om till andra länder flyttade finnar och deras ättlingar. Under det finska storfurstendömets tid flyttade olika yrkesarbetare till Sankt Petersburg, vilka kallades för Petersburgs finnar. I sammanställningen finns också de som kom över gränsen 1918 efter finska frihetskriget, främst "röda" finländare. På samma sätt kom många över gränsen under depressionens svåra tid för att söka arbete och de eller deras ättlingar återfinns i sammanställningarna. Bland namnen framkommer också dödsdömda finländare och amerikafinnar.¹

I ryska Murmanskområdet, Viena (Vita Karelen, området mellan finska gränsen och Vita Havet) och i Östkarelen (området norr om Ladoga) har det framför allt av historiska skäl bott olika ryskfinska grupper och finsktalande karelare. Under den kommunistiska terrorns tid kom de finska grupperna och finskkarelerna boende nära västgränsen att utsättas för hårda tvångsförflyttningar på samma sätt som ingermanländarna. Ledarna för många grupper och politiker likviderades.

Under de ekonomiskt svåra tiderna kom många finnar över gränsen för att söka arbete. Av dessa återvände en del till Finland före vinterkriget. De som blev kvar i Sovjetunionen kom att utsättas för Stalins förföljelser. Många av de finnar som bor i gränstrakterna har släktingar på andra sidan gränsen, som har fångslats, förintats eller sänts till förvisning i Sibirien.

¹ Jag har inkluderat namn i min sammanställning på vedertaget sätt på andra ryskfinnar, finskingermanländare till sammanställningen i Martyologin, om de är begravda i Levasjovo.

5.1 Amerikafinnarna i Ryska Karelen

I sammanställningen på namnen i massgravarna återfinns också amerika- och kanadafinska namn.¹ Lawrence och Sylvia Hokkanens bok *Karelia, A Finnish-American Couple in Stalin's Russia 1934–1941* berättar om det äkta paret, som likt många andra, kom från USA och Kanada och som avsåg att bidra med amerikanskt tänkande och teknologi. De fick känna på svält, fasa och rädsla när människor fängslades. De utlänningar som inte hade lämnat bort passet fick lov att lämna landet. En del lyckades fly. Hemma i Förenta staterna vågade inte Lawrence och Sylvia Hokkanen berätta om sina upplevelser ens för sina närmaste. De höll sina minnen gömda. Först då relationerna mellan Sovjetunionen och Förenta Staterna förbättrades vågade de skriva ned sin berättelse i bokform.

I Nordamerika uppstod ett fenomen under depressionen i början av 1930-talet benämnt "den Karelska febern" som starkt påverkade amerikafinnarna. Under depressionstiden splittrades amerikafinnarna i två grupper: "kyrkliga finnar" och "den finska samlingen". De senare var vänsterinriktade och kommunistinfluerade. Då rekryterarna prisade och rekommenderade Sovjetunionens nya styre, samlade många, påverkade av propagandans lockelser, sina ägodelar och besparingar och lämnade Amerika för Sovjetunionen. Amerikanen Mayme Sevander har under sin forskning identifierat 5 596 amerikafinnar som flyttade till ryska Karelen. De ställde sig positiva till kallelsen. De sålde sina ägodelar, tog med sig sina pengar och begav sig till Karelen. Av dem återvände 1 346. Av dem som kom till Karelen förintades 790 män och 63 kvinnor eller totalt 853 amerikafinnar under Stalins förföljelser.²

Bakom den karelska febern låg en finsk kommunistisk ledare i Östkarelen, Edvard Gylling, som beundrade Kalevalaeposet. Gylling var speciellt fascinerad av att Lönnrot hade samlat Kalevaladikter i Nordkarelen. Ilmarinens äventyr och Sampo på Norrgården skulle kunna inspirera en samtida industrialisering. Enligt Gyllings tankesätt skulle man ordna en invandring av finsktalande, yrkeskunniga arbetare främst från Förenta Staterna och Kanada. Därefter skulle det sedan vara möjligt att erövra världen i riktning mot Skandinavien. Amerika- och kanadafinska byggnadsarbetare, skogsarbetare och fiskare välkomnades med sina arbetsverktyg och pengar. Moskva däremot ville hindra Gyllings nationalistiska verksamhet och istället förflytta ryskspråkiga människor till Karelen.³

¹ *Leningradin Martyrologia.*

² Kinnunen 2000.

³ Kinnunen 2000.

5.1 Amerikafinnarna i Ryska Karelen

Enligt professor Alexis Pogorelski (University of Minnesota) skulle det inte ha räckt med 10 000 finsktalande immigranter för att motverka trycket av de från övriga Sovjetunionen inflyttade. Leningrads partiorganisation angrep öppet den lokala karelska nationalismen. På grund av de etniska frågorna och av andra skäl hade Stalin börjat lägga sig i Gyllings politik. Sovjetunionen hade efter lång tid slutligen fått ett diplomatiskt erkännande av Förenta staterna. Stalin önskade att USA skulle liera sig med honom mot Japan i Sovjets strävan till expansion i Stilla havsregionen. Rekryteringen av amerikanska arbetare skulle inte gagna detta. Gyllings verksamhet drog undan fötterna på Stalins diplomati. Gylling fick gå. 1935 förlorade Gylling och hans närmaste medarbetare, Karelska kommunistpartiets generalsekreterare, Kustaa Rovio, sina platser. Båda sköts 1937.¹

”Vad var det positiva med den karelska febern för Karelen?” frågar Pogorelski i sin artikel. Han hittar det goda. Han gör den mycket intressanten upptäckten att en särskild assimilering har skett genom händelserna i Karelen. Han skriver att om amerikafinnarna inte hade anlånt till Karelen, hade Michail Gorbatjov knappast någonsin blivit ledare för Sovjetunionen eller att det för Gorbatjov någonsin varit möjligt med en öppenhets- eller moderniseringspolitik. Enligt Pogorelski har detta avslöjats av Juri Andropov och genom Karelen. Han skriver att det var förvånande, hur amerikafinnarna kunde verka inom olika områden bland andra utlänningar. Amerikafinnarna hade haft enastående kvalifikationer, de var innovativa och hade yrkeskunskaper inom teknikområden.

Enligt Pogorelski hade amerikafinnarnas arbetssätt uppmärksamrats av Juri Andropov som satt i ledningen för Karelens finska socialistiska sovjetiska Komsomol som dess förste sekreterare. Andropov förflyttades till Moskva och verkade från 1967 i Brezjnevs regering och senare som Sovjetunionens ledare. Andropov var inriktad på förnyelse. Han började använda datorer i KGB och satte sina agenter att lära sig främmande språk. Andropov verkade som Gorbatjovs mentor och uppmuntrade denne att resa utomlands. Man kommer ännu ihåg och respekterar Andropov i Karelen.²

I norra Michigan träffade jag 2013 i finskbyn Toivola bybor som kallats samman av Martin Johanson. De äldre lantbrukarna och deras fruar kände till händelserna. De konstaterade att det varit mycket svårt i landet under depressionen. Därför trodde några på propagandan om den nya politiken i Sovjetunionen och reste dit. Av bybornas närmaste var det ingen som gav sig av. De berättade om en familj som hade rest. Tre brev hade kommit från dem. En av familjemedlemmarna hade skrivit att de önskade komma på besök till

¹ Pogorelskin 1991, ixxvii.

² Pogorelskin 1991, xvii.

5. Vad hände övriga finnar?

Förenta staterna för semester. Men de kom aldrig. Byborna berättade också om en annan händelse, där en man som trodde på propagandan hade rest till Sovjet utan sin hustru. Han hade sedan gått över gränsen till Finland, återvänt till Staterna och därefter rest till "The Sugar State" (Kuba)¹.

5.2 Stalins förföljelser och finnarna i Östkarelen

Auvo Kostiainen har i sin artikel *Genocide in Soviet Karelia: Stalin's Terror and the Finns of Soviet Karelia (Folkmord i Östkarelen, Stalins terror och finnarna i Östkarelen)* undersökt den förföljelse som finnarna i Östkarelen var utsatta för, förföljelseornas orsak och offrens antal i Karelen. Enligt honom fanns ett flertal olika skäl till terrorn i ryska Karelen. Östkarelen ligger geografiskt i Sovjetunionens nordvästra del, med nationsgräns mot Finland. Finland hade vunnit sin självständighet endast ett tiotal år tidigare 1917. Mellan grannarna hade det funnits ett antal gränstvister.²

Även om finnarna i Östkarelen endast var en förhållandevis liten grupp, rådde de ut för en intensiv förföljelse. Gruppens förluster var kanske den förhållandevis största i förhållande till folkmängden för hela landet, säger Kostiainen. År 1926 omfattade den finska gruppen 135 000 personer, varav 19 000 var finnarna från Finland. Ingermanländarna hade varit 115 000 personer. Karelarnas antal hade varit sammanlagt 149 000 i hela Sovjetunionen, varav 81 000 levde i Karelen. Enligt Kostiainen har det efter perestrojkan framkommit att likvideringarna i ryska Karelen var svårare och mera omfattande än vad man tidigare trott. Utredningar under 1980- och 1990-talen har visat att alla familjer med finsk bakgrund omfattades av terrorn.³

5.3 Stalins terror på finskt område under kriget

Befolkningen som var bosatt nära gränsen på finska sidan har fått känna på gränsens förbannelse. Jag är själv född i östra Lapplands gränstrakter. Vi har många erfarenheter av evakueringar och av nedbrända byar vid återkomsten. Min hemby Kuosku förstördes och brändes tre gånger under andra världskriget.

¹ Diskussion med byborna i Toivola, norra Michigan juni 2013.

² Kostiainen 1996, 1.

³ Kostiainen 1996, 1.

5.3 Stalins terror på finskt område under kriget

Under vinterkriget brände de finska styrkorna stora delar av byn inför sovjetstyrkornas anfall. Under fortsättningskrigets första höst brände ryska partisaner en stor del av byn vid ett nattligt anfall.¹ Sju civila fick sätta livet till. Efter kriget i Lappland var hela Lappland nästan totalt förstört av tyskarna.

I min hemby Kuosku var till och med dess vackra skogb eklädda åsar förstörda. Befolkningen bodde till en början i jordkällare då de återvände från sin evakuering. De byggde åter upp sin by.

De ryska partisanernas och demoleringsgruppernas verksamhet tillkom utöver soldaternas verksamhet med nattliga anfall på små gränsbyar och husgrupper. Partisanerna satte eld på hus och ladugårdar och sköt flyende byinvånare. I anfällen dödades totalt 180 civilpersoner. Bland dem fanns barn, kvinnor och gamlingar. Partisanerkrigets händelser tystades ned under kriget och även långt därefter.

Ämnet kom till allmän kännedom först på 1990-talet framför allt då genom att vi, offren i Kuosku by, grundade Fortsättningskrigets civilveteraners förening.²

Föreningen har fört en kampanj för ersättning till de civila offren. Finlands riksdag har erkänt offrens sak. Genom föreningens kampanj fick vi igenom två lagar: lagen om *en engångsersättning för partisanoffren*³ och lagen om *rätten till veteranrehabilitering för partisanoffer och för dem som evakuerade boskap från krigsskådeplatser*.⁴ Föreningen har anordnat gränsöverskridande gemensamma internationella försoningsseminarier, där man har behandlat händelserna med öppenhet och i en anda av försoning sedda från båda sidor om gränsen. På seminarierna har människorättsexperter och krigshistoriker från Finland, Ryssland och vissa andra länder deltagit. Vid sammankomsterna har ryska partisaner som opererade i Finland och finska offer för partisanerna träffats ansikte mot ansikte.

¹ Anfallet på min hemby Kuosku skedde 3.9.1941 klockan 3 på natten av kapten A. Kalashnikovs gränstrupp med katastrofala följder. Kuoskus invånare har betraktat de ryska partisanerna och gränstrupperna som lika, varför de nu pratar om branden i Kuosku och partisananfallet.

² Partisanerkrigets civila offers förening, Fortsättningskrigets civilveteraners förening grundas först i min hemby, Kuosku, som var den första civila by som råkade ut för ett ryskt angrepp.

³ L 697/2003.

⁴ L 1039/97; L 984/2004.

5.4 Den ryska högsta domstolens kungörelse 1989

Vid öppnandet av den ryska högsta domstolen 1989 godkände den en kungörelse, där man erkände att fördrivandet av minoriteter och förföljelserna av dem varit olagliga. I enlighet med kungörelsen skulle de nämnda minoritetsfolken återfå sina rättigheter. Året därpå godkände Ryska federationens parlament en förordning, där man erkände de politiska förföljelser som inträffat i Ryssland, samt erkände de folkgrupper som varit förföljelseernas offer. I förordningen fann man att folkfördrivningarna under andra världskriget var barbariska.

Följande år godkändes lagen *om de förföljda folkens rehabilitering och lagen om fastställande av de politiskt förföljda offrens rehabilitering*. De förföljda offren har rätt till ersättning. De som söker ersättning måste bevisa sanningshalten i sina krav. 1993 godkändes en förordning som är kopplad till lagen, vars syfte är att rehabilitera finnar i Ryssland, som blivit offer för förföljelser.¹ Vid intervjuer har finskingermanländare berättat att de fått diplom och med det utökad pension. Några personer som levt i områden ockuperade av tyskarna har fått ersättning från Tyskland.

¹ Flink 1995, 217–218.

6.

Stalins femårsplaner – jordbrukets kollektivisering

Leningrads omgivning och Ingermanland hörde till de första områden, där man började jordbrukets tvångskollektivisering. Det betydde att lantbrukarnas egendom beslagtogs och att jorden övertogs av staten. Till en början inbjöds till en frivillig anslutning till kolchosen. Ingermanländarna ville inte överlåta sina gårdar, varför anslutningen blev till tvång. De rikare bönderna oskadliggjordes genom att de fängslades, sändes till tvångsarbetsläger eller avrättades. 1931 hade 53 procent av gårdarna kollektiviserats. År 1936 var det redan över 90 procent.¹

Ingermanländarna var förtvivlade. Upprörda av den första deportationen samlades bönderna i Keltto för att skriva ett brev till finska regeringen, var de bönföll Finland om hjälp. Brevet "Nödros från Ingermanland" avlämnades till finska konsulatet i Leningrad. Finland kunde dock inte göra något.²

Den andra terrorvågen drabbade Ingermanland under åren 1935–1936, då man började rensa gränstrakterna från där boende finnar. År 1937 satte man upp målet att förrinta den finska kulturen. Den tredje vågen följde med systematiska terroråtgärder. Enligt Helena Miettinen's forskningsarbete och hennes källor innebar massförvisningarna, tvångsförflyttningarna och de enskilda fängslan-

¹ Miettinen 2004, 24.

² Martikainen 2006, 170–173; Det ursprungliga brevet "Nödros från Ingermanland" ingår skannat och översatt till svenska i Martikainen 2007, 160–166

dena sammantaget att nära hälften av invånarna eller 45 000–60 000 ingermanländare tvingades bort från sina hemtrakter före andra världskrigets utbrott.¹

Den sovjetiska säkerhetstjänstentjekan (Tseka) bildades 1917. Den ombildades och bytte namn till GPU, sedan OGPU och senare till NKVD (1934–1946) och därefter till KGB. De kulaker som återvände arresterades på grund av sin "rikedom", avrättades eller förvisades till en av NKVD bestämd trakt.²

Våren 1942 under andra världskriget förflyttades 30 000 ingermanländare från det belägrade Leningrad över Ladogas värisar och vidare i boskapsvagnar till Sibirien. Före förflyttningen hade ungefär hälften av de inringade ingermanländarna dött. I början av andra världskriget, på sommaren 1941, ockuperade tyskarna Ingermanlands västra delar, där det bodde 76 000 ingermanländare. Förflyttningen till Finland för 63 000 ingermanländare blev en mycket komplicerad process som skulle komma senare. Till en början var det tyskarna som skötte transporterarna, de ville bli av med försörjningsplikten av ingermanländarna på de ockuperade områdena. I Finland kopplades den ingermanländska frågan till en början ihop med upprättandet av Stor-Finland, där ingermanländarna hade varit värdefulla i finlandiseringen av Östkarelen.³

6.1 Ingermanland förblev stängt för finskingermanländarna

En del av finskingermanländarna har blivit kvar på sina förvisningsorter. Några har återvänt till Petroskoioområdet eller Estland. Andra finskingermanländare eller deras ättlingar bor i Sverige, Estland, i olika delar av Sibirien, Ryska Karelen och efter återflyttningen alltmåra i Finland. Bara en liten skara har gradvis samlats för att bosätta sig på den före detta bostadsorten i Ingermanland eller Sankt Petersburg. Helena Miettinen konstaterar att andra världskriget innebar det slutliga skinrandet av ingermanländarna. Ingermanland kunde man inte tala om i dess forna betydelse, eftersom Ingermanland i stort sett var stängt för ingermanländarna.⁴

I Sovjetunionen bodde det 1926 enligt officiell statistik totalt 137 569 ingermanländare. Av dessa var 121 577 finnar, 15 298 ingrere och 694 voter. Efter

¹ Miettinen 2004, 25.

² Miettinen 2004, 25, (Nevalainen 1991, 258; Lallukka 2000, 66–67; Suni 2000, 81–87).

³ Miettinen 2004, 26.

⁴ Miettinen 2004, 26.

6.1 Ingermanland förblev stängt för finskingermanländarna

Den finska befolkningens utveckling i Ingermanland under 1800- och 1900-talet.

År	1848	1917	1928	1942	1959	1979	1989
Finska	76069	140370	121577	66946	92717	77079	67318
Ingrer	17800	20000	15000	8729	1062	748	2000!
Voter	5148	500	694	667	25	?	60
Tillsammans	90017	160870	137569	76342	93804	77827	69378

Nevalainen 1990, 410.

andra världskriget uppskattas att ungefär 50 000 på ett eller annat sätt dött på grund av sovjetssystemet.¹

År 1989 har man beräknat att finskingermanländarna i Ingermanland är färre än 25 000, i Ryska Karelen 18 400, i Estland 16 700 och på andra platser i Ryssland 12 000 personer. Vid 1989 års folkräkning uppgav endast 35 % att deras modersmål var finska. Det finska språket har varit starkast i Ryska Karelen och svagast i Estland.²

Uppskattningarna kan variera. I *Inkerinsuomalaisten kronikka (Ingermanländska Förbundets krönika)* uppskattas finskingermanländarna år 1926 ha varit 160 000 personer.³

I tabell visas Nevalainens (1990) uppskattning av den finskbesläktade ingermanländska befolkningens utveckling under 1800- och 1900-talen. Under sovjettiden grupperades inte finskingermanländarna som en egen grupp utan redovisades som finnar. Enligt Nevalainen är den redovisade folkmängdsstatistiken förhållandevis problematisk, då befolkningen har klassificerats olika vid olika tidpunkter.

De finskingermanländare som bor i Sankt Petersburg och dess omgivning har numerärt minskat de senaste 20 åren på grund av återflyttningen till Finland. Enligt Kaarina Mononens avhandling 2013 bor det idag ca 15 000–20 000 finskingermanländare i Ingermanland.⁴

Genom transitlägret i Klooga nära estniska Paldiski förflyttades 63 000 ingermanländare till Finland 1943–44, och spreds sedan ut som arbetskraft till olika delar av landet. Strax efter kriget återsändes ca 53 000 personer från Finland till Sovjetunionen. De återsända tilläts ändå inte bosätta sig i sina gamla hemtrakter utan spreds ut till olika delar i inre Ryssland. Ödet för 400 föräldralösa barn har berört många. Många av barnen hade man velat behålla i Finland, men Sov-

¹ Nevalainen, 1991, 258.

² Nevalainen, 1991, 258.

³ Inkerin Liitto 2013.

⁴ Mononen 2013, 30.

jetunionen höll strikt på att barnen skulle återsändas. Från Finland sändes 213 äldre föräldralösa barn och 40 barn som ledsagades av sina föräldrar.¹

Samtidigt med huvuddelen av ingermanländarna förflyttades även några andra grupper till Finland. Under kriget hade 5 000 ingermanländare hamnat i olika arbetsläger i Tyskland. Efter långa förhandlingar transporterades 2 042 av dessa till Finland. Andra speciella grupper som fick flyttillstånd var estlandsfinnar och medlemmar i tyska armén, Ost-Bataljon 664, en ingermanländsk vaktbataljon som tagits till Finland i december 1943. På grund av utbrytnings-svårigheter i Baltikum och Ingermanland drog befolkningsförflyttningarna ut på tiden ända till sommaren 1944 då de sista av den ingermanländska arbetskraften kunde förflyttas. Avsikten var att de även i Finland skulle placeras i tysk tjänst. Nevalainen nämner, att ca 3 000 ingermanländare i folkförflyttningarnas komplexa skeenden blev kvar i Estland, där de nu har rotat sig.²

Enligt Pekka Nevalainen var det fler än 8 000 ingermanländare som inte återvände till Sovjetunionen. Antalet i Finland minskade succesivt efter kriget. Till början av 1953 hade ingermanländarnas antal minskat till 3 748. Vid slutet av 1980-talet fanns kanske 5 000 bördiga från Ingermanland i Finland.³

På grundval av ovan nämnda skrifter kan man konstatera att ungefär 4 000 av ingermanländarna i Finland flydde till Sverige. Alla som kom till Sverige stannade inte där. Nevalainen uppskattar att åtminstone 500 fortsatte till Kanada, Förenta staterna och Australien.⁴ Till de ingermanländska flyktingar som tog sig till Sverige från Finland skall läggas de ingermanländare som kom till Sverige från Baltikum. Enligt Sverigeingermanländarnas historia fanns det ca 5 000 ingermanländska flyktingar i Sverige.⁵

Nevalainen konstaterar att Finland inte tog emot de förflyttade folken med öppna armar. Efter kriget fick endast de ingermanländare som ingått äktenskap med en finländare finskt medborgarskap. Fram till 1953 hade 370 sådana äktenskap ingåtts.⁶ Medborgarskap började godkännas från och med 1954, även om många hade lämnat in ansökan om medborgarskap vid upprepade tillfällen. De sista medborgarrättigheterna tillerkändes ingermanländarna i slutet av 1970-talet.⁷

¹ Flink 2010, 197.

² Nevalainen 1991, 274.

³ Nevalainen 1991, 289.

⁴ Nevalainen 1991, 292.

⁵ Sveriges Ingermanländska Riksförbund 2013.

⁶ Nevalainen 1991, 291.

⁷ Nevalainen 1991, 290.

6.1 Ingermanland förblev stängt för finskingermanländarna

Våren 1990 tillkännagav president Mauno Koivisto att de i Sovjetunionen boende finskingermanländarna kunde flytta till Finland. Finskingermanländare har kommit som återflyttare från såväl fjärran belägna förvisningsorter som från det närmare belägna Petersburgsområdet och Estland. Ingermanländarna som kommit till Finland har man dock statistiskt inte fört in som en grupp. De har kommit som ryska eller estniska medborgare, varför man inte känner till det exakta antalet återflyttare.¹

I regeringens framställning till riksdagen (HE 252/2010) att ändra akten i 48 § utlänningslagen, har man från olika källor uppskattat att ca 30 000 återflyttare har invandrat de senaste 20 åren, främst från Ryssland och Estland.²

¹ President Mauno Koivistos tillkännagivande att finskingermanländarna kunde flytta till Finland.

² HE 252/2010.

7.

Den stora terrorn i Leningradområdet 1937–38

Den franska forskaren Francois-Xavier Nérard har undersökt händelser under den stora terrorns tid och de straffåtgärder som genomfördes i Leningradområdet. Den stora terrorn eller "Jezjovismen" (kallad "Jezjovshshina" i internationell litteratur) genomfördes enligt NKVD:s operativa riktlinjer. Metoderna motsvarade dem som använts tidigare i början av 1930-talet vid utrotningen av kulakerna. Sovjets ledare Stalin och Jezjov planerade personligen noggrant tillsammans med sina staber dussintals operativa förordningar, genom vilka våldsregimen kom att genomföras. Jezjov var chef för Sovjets säkerhetstjänst NKVD. Den stora terrorns operationer var avsedda att genomföras från juli 1937 till november 1938.¹ I Levasjovo i Leningrads närhet upprättades en hemlig massbegravningsplats, omgiven av ett högt plank, för de avrättade. Området har efter Sovjetunionens sammanbrott gjorts i ordning och öppnats som en minnesplats.

Operationerna som genomfördes under terrorn var noggrant planerade i enlighet med order 00447 från Jezjov och hans medarbetare. Ordern var riktad mot de av regimen välkända fienderna och kulakerna. Ordern omfattade ytterligare åtgärder mot samma grupper som under början av 1930-talet då man förföljde folkfiender, bl a vita arméofficerare och präster. Framförallt gavs order som riktade sig mot utlänningar bosatta i gränstrakterna, dvs. tyskar, polacker,

¹ Nérard 2009, 2.

japaner, romer, letter, ester, finnar, greker osv. Operationernas officiella avsikt var att rensa det sovjetiska samhället från dess fiender.¹

Behandlingen av de olika folkgrupperna skilde sig från varandra. Systemet var lite olika. De fängslade delades upp i två grupper, de som skulle skjutas och de som skulle sändas till straffarbetsläger. För varje dömd skrevs ett kort sammandrag, som en tvåmannakommision eller dvoika sände till Moskva.²

Leningradområdet var uppdelat i 12 operationssektorer (inkluderande Pskov, Murmansk och Kingisepp). NKVD:s chef i Leningrad Leonid Zakovskij utfärdade riktlinjerna i specialordern till sina underordnade 1.8.1937. Han övervakade också genomförandet. Inom olika områden utnämndes ansvariga chefer. Ytterligare personal erhöles från militär- och partiorganisationens studenter och från NKVD:s personalreserv. Säkerhetsorganisationen lämnade information och order sändes ut regionalt där bestämda antal skulle fängslas enligt listor och andra förordningar. Operationerna skulle rapporteras dagligen till NKVD:s lokala chefer.³

Arresteringarna genomfördes i enlighet med de lokala avdelningarnas direktiv. Den första kategorin berörde de aktiva mest fientliga grupperna, som den utsedda NKVD-trojkan måste döma till döden. Den andra gruppen berörde mindre aktiva fientliga element, som skulle fängslas och dömas till 10–15 års fångläger. De mest hårdnackade i gruppen skulle dömas till fängelse. Tidigare dömda och till hemtrakten återvända kulaker betraktades som svårartade fiender till fosterlandet. Sådana kulaker skulle skjutas eller sändas i förvisning. Aktiviteternas målsättning var enligt order 00447 att likvidera alla fiender till sovjetstaten.⁴

Dynamiken för de kvoter som fängslats fungerade, skriver Nérard. Fängslade från alla sektorer fördes till samma plats, antingen till ett lokalt fängelse eller till det ökända fängelset Kresty i Leningrad. Avrättningarna genomfördes delvis i fångelserna. NKVD sökte en lämplig plats där kropparna kunde begravas. En hemlig begravningsplats upprättades i Pargolovos skog nära byn Levasjovo. Typiskt är att allt skedde i strikt hemlighet. De som hade att genomföra terrorn var inte trygga. De blev själva i sin tur terrorns offer.⁵

Operationerna avslutades officiellt oktober 1938. Partiets centralkommitté, Sovjetunionens regering publicerade ett beslut, där man kritiserade NKVD:s verksamhet för brister och felaktigheter under åren 1937–1938. Samtidigt förbjöd man alla massoperationer. Domartrojkorerna och "dvoikorna" upplöstes.

¹ Nérard 2009, 2.

² Nérard 2009, 3.

³ Nérard 2009, 4.

⁴ Nérard 2009, 2.

⁵ Nérard 2009, 4.

Dessutom likviderades en stor del av personalen i NKVD som deltagit i de omfattande rensningsoperationerna.¹ NKVD:s chef Jezjov fängslades och sköts 1940. Hans efterträdare blev L.P. Beria. Även han dömdes och avrättades efter Stalins död.²

Även om man lämnat olika uppgifter om offrens antal har man inte kunnat ange en totalsumma för Leningrads samtliga offer. Memorials forskare Anatoly Razumov konstaterade vid vår diskussion 2011 att man inte kände till den totala siffran för antalet begravda offer i Levasjovo.

På grundval av idag tillgänglig kunskap har man gjort uppskattningar som visar att Leningradområdet (Ingermanland) var ett av landets blodigaste områden. Av de fängslade sköt man 87 %. Till exempel i Kujbysjev, nuvarande Samaraområdet, var motsvarande siffra 48 %. Antalet fängslade i Leningradområdet var det tredje största efter Ukraina och Vitryssland. Ester och finnar var de folkslag som var överlägset flest bland de fängslade. Mer än 50 % av Leningradområdets offer var födda i Leningrad eller dess omgivningar och 18 % var födda utanför landets gränser. Skälet var Sovjets rädsla för utläningar. Järnvägsarbetare som arbetade vid järnvägsföretag utomlands pekades ut som terrorns specifika målgrupp. De utgjorde ungefär 10 % av offren.³

Området runt Leningrad var mångkulturellt. De förföljda offren tillhörde 65 olika nationaliteter. Ryssarnas andel var bara 58 % även om de utgjorde 90 % av befolkningen. Polackerna sågs som farliga spioner och omfattade 14 % av offren. Många av fiendegrupperna som ordern 00447 pekar ut var överrepresenterade som till exempel troende kvinnors andel som uppgick till 6 %. Personer som inte anslutit sig till kolchoser utgjorde 7 %. 23 % av totala antalet av dem som utsattes för terror var bönder. Kommunisterna var klart överrepresenterade bland terroroffren med 13 %, trots att de utgjorde endast 1,5 % av befolkningen i Sovjetunionen.⁴

Den stora terrorn började i april 1937 och avslutades i oktober 1938. En trovärdig siffra för totala antalet offer är svår att uppskatta. Men forskarna har beräknat att totalt 1 300 000 människor fängslades under ett och ett halvt år, varav 700 000 dömdes till avrättning och 600 000 till fängelse.⁵

¹ Nérard 2009, 3.

² Nérard 2009, 6.

³ Nérard 2009, 5.

⁴ Nérard 2009, 1.

⁵ Nérard 2009, 1.

8.

Vad är terrorism?

Den terror och det brottsliga våld som förekommer i krig har varit känt från tidernas begynnelse. Terrorism verkar ändå inte ha en klar definition även om vi nästan dagligen får höra i nyheterna om terrorattacker från hela världen.

Terrorhandlingar i form av destruktivt våld utförs mot människor, folkgrupper eller mot tillgångar. Terrorism omfattar som benämning en ideologi, ett trossystem eller innehåller vikten av ett ekonomiskt eller socialt koncept. Den normala nationella ekonomin innehåller inte sådant som vi kan klassa som terrorism. Det finns ekonomisk terror men ekonomin som koncept innefattar inte terror. Så analyserar nigerianen Mellam Ibraheem Zakzaky terrorismen och dess betydelse.¹

Enligt ordböckerna är terrorism allt våldsanvändande som används systematiskt. Den fokuserar ofta på förföljandet av civila vilket skapar en atmosfär av hot och rädsla hos allmänheten. Terror har använts både av höger- som vänsterinriktade regeringar eller maktgrupperingar, av arméer, polis och säkerhetsstyrkor.²

Stater kan använda terror mot sin egen befolkning och olika befolkningsgrupper mot varandra. Vi har exempel på internationell terrorism där terroristerna är ett främmande lands medborgare. Den internationella terrorismen är ofta politisk eller religiös och den har ofta historiska rötter.

¹ Zakzaky 2013, 1.

² Encyclopedia Britannica 2011.

8. Vad är terrorism?

Den terrorism som utövas mot stater handlar i sin tur om att offer tycker sig vara utsatta för våldsdåd. Många frihetsrörelsers aktivister har planerat sina angrepp mot de styrande som de betraktar som repressiva och förtyckande.¹

Mellan terrorhandlingar och olydnadshandlingar är det ibland svårt att dra en gräns. Olydnadshandlingar sker öppet och de syftar till uppmärksamhet, och deras mål är att peka på problem och att lösa dessa. Civil olydnad anser man i stort som tillåten aktivitet även om den strider mot lagen. Olydnad ses som en moralisk rättighet.²

Den moderna terrorismens uppfattning om det poliska förtrycket härrör från den franska revolutionen vid slutet av 1700-talet. Den franska revolutionens tid har kallats för terrorns tid. Lenin framhöll den franska revolutionen 1792 som förebild. Enligt historikern Robert Gellately har Lenin yttrat att revolution inte kan existera utan dödsdomar. Vidare har Lenin konstaterat att massterrorism var nödvändigt, speciellt i Sankt Petersburg.³

Rysslands långa historia och kultur har inneburit ett styre som använt våld mot den egna befolkningen. Även om bolsjevikernas revolution 1917 störtade tsarens traditionella sociala maktstrukturer, så fortsatte det nya bolsjevikiska styret våldskulturen. Den nya statens bruk av terror fortsatte, bara mera destruktivt. Terrorn i Sovjetryssland började genast efter den bolsjevikiska revolutionen. Lenin grundade i december 1917 den hemliga statspolisen Tjekan, vars första uppgift var att avslöja kontrarevolutionärer och sabotörer. Tjekan tog snart på sig uppgiften att också arresteras statsfiender, fängsla dem och avrätta dem. De sovjetiska administratörernas verksamhet liksom befolkningen styrdes strikt genom talrika lagar och förordningar, som ofta tillkommit endast genom partibeslut. Lägrens huvudstyrelse (GULAG) började utvecklas redan 1919.⁴

Lenin krävde att Tjekan och den nya domarkåren skulle använda obarmhärtiga, stränga åtgärder mot kontrarevolutionärer, sabotörer, huliganer, latmaskar och anarkister. På våren 1918 förbjöds oppositionens tidningar och politiska partier förklarades fredlösa. En vecka senare dömde nyinrättade tribunaler en amiral till döden. Han blev den första "lagligen" skjutna kontrarevolutionären, skriver Gellately.⁵

Bolsjevikregeringen döpte om saker och företeelser. Då dödsstraffet togs i bruk, benämndes det som "högsta åtgärd". Detta godkändes bland de nya kri-

¹ Jaakola 2009, 1.

² Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali 2013.

³ Gellately 2007, 51–52.

⁴ Lahti-Argutina 2001, 33.

⁵ Gellately 2007, 51.

minalkoderna för försvar och åtgärder mot kontrarevolutionärer och landsför-
rädare. Sanningen är dock att dödsdomar även användes som normala straff.¹

Terror riktad mot människor är ett svårt ämne. Författaren har svårt att
värja sig mot ett moraliskt ställningstagande mot historiens grymmaste hän-
delser. Om det skulle räcka med att anklaga och peka ut de skyldiga, vore det
inte någon mening med den historiska forskningen. Vid användandet av
historien reder man ut vad som hände och varför. "Även om moralfrågorna
är självklara, är inte de historiska händelserna självklara", konstaterar histo-
rieforskaren Arch Getty.²

Historiska berättelserna skiljer sig från fiktiva berättelser. Den fiktiva littera-
turens berättelser har en klar början, mellandel och slut. De historiska berättarna
måste däremot reflektera över sina synpunkter och sitt ämne, var och varför allt-
sammans började. Var tanken och idén, som ledde till händelser, uppfinningar,
krig, revolution och dess följder, ursprunglig. Händelserna får sin betydelse i en
fördjupad fortgående process som sakta avtar. Historikern Richard Pipes säger
att de historiska skribenterna inte som de fiktiva berättarna har lyxen att kunna
förändra berättelsen efter sitt eget tycke för att passa.³

Historien blir nog aldrig färdig. Historiska berättelser skrivs om och om
på nytt, då nya källuppgifter kommer fram. Händelserna får hela tiden nya
uttolkare allt efter forskarnas olika infallsvinklar. För läsaren är detta bra. In-
fallsvinklarna på historiska händelser vidgar sig. Läsaren måste dock behålla
sitt kritiska synsätt och sinne. Historien har beskrivits och görs så fortfarande
utifrån tendentiösa politiska ställningstaganden. Historien är ofta berättelsen
om stora män, varigenom den historiska tolkningen är benägen att influeras i
onödan. Vanliga människors öden och lidanden hanteras då som sidohändelser
och de blir mindre uppmärksammade.

¹ Gellately 2007, 51–52.

² Getty 1985, 9.

³ Pipes 1989, 3.

8. Vad är terrorism?

Den ryske poeten Aleksander Tvardovskij¹ skriver i sin uppriktiga dikt *By Right of Memory*, att bara sanningen är bra för oss:

Rätten att kommas ihåg

*"Med ordlösa bestämmelser beordrar de oss att glömma.
De vill att vi skall dränka vår levande historia i glömskans vågor.
De vill täcka vågorna över vårt förgångna. Glömska försökt.
Med mjuka röster ber de, att vi inte skall minnas.
Minnena är förseglade. På det sättet beordrar de oss att glömma.
För att inte ens av misstag eller utan avsikt använda störande ord.
De har hel enkelt sagt till oss, att alla berättelser från skuggiga
mörka dagar inte är bra för oss.
Ändå är allt en icke glömd eller synliggjord, lögn mitt ibland oss,
den förstör oss.
Bara sanningen är bra för oss."²*

¹ Aleksander Tvardovskijs (1910–1971) familj led av förföljelser under sovjettiden. Tvardovskij var *Novyj Mir* tidningens (*Ny Värld*) chefredaktör och en uppskattad poet. Han fick flera priser. På äldre dar stödde han Solsjenitsyn och blev dissident. Dikten *By Right of Memory* (*Rätten att kommas ihåg*) är ett kraftfullt konfessionellt ställningstagande mot den sovjetiska censuren.

² Översättning från engelska till finska: Tyyne Martikainen, till svenska: Kalervo Kähäri.

9.

Sibirien ger lärdom

Jag har intervjuat finskingermanländare bosatta i Sverige, Sankt Petersburg, Ingermanland, Sibirien, Estland och Finland. Det stämmer fortfarande som man säger att Sibirien ger lärdom. Jag och min man, teknologie doktor Viljo Martikainen, gjorde tillsammans en intervju- och filmatiseringsresa till Sibirien som jag kort skall berätta om liksom om de intryck vi fick därifrån. Min man fungerade som fotograf vid intervjuerna medan filmregissören och fotografen

Eira Mollberg svarade för filmen.

Vår tolk i Krasnojarsk Bertta Chepurnaja sommaren 2007.
Foto: Viljo Martikainen.

Sibirien är ett vidsträckt land. Det är de stora flodernas, sjöarnas, bergens och taigaskogarnas land. Det är den eviga tjälens land, arktisk tundra eller land med kontinentalt klimat, där vintrarna är stränga men somrarna varma. I Abakan i Hakassi kunde middagstemperaturen stiga till 35 grader. Jag hade förberett min sommarresa med en täckjacka.

De långa sträckorna från en stad till en annan tillryggades i nattåg. De stora städerna och hotellen är moderna med en standard jämförbar med dem på kontinenten. Bemötandet var vänligt. I de fullsatta metrotågen lämnade de

9. Sibirien ger lärdom

Våra gäster från Krasnojarsk på besök i Finland sommaren 2007. Främre raden från vänster: Bertta Chepurnaja, den finska reseledaren Reino Letonsalo, Aljona Periäinen, Vera Kohta, Tyyne Martikainen. Bakre raden från vänster: Aleksander Chepurnoi, Marina Kulbatskaja, Vasili Tirronen och Laila Tirronen. Dimitri Dvoretiskij saknas i bilden. Foto: Viljo Martikainen.

yngre artigt sina sittplatser till de äldre. På en vårdcentral togs vi emot utan att behöva vänta. Läkarbesöket var kostnadsfritt.

Kanske bör jag berätta om ytterligare iakttagelser – att man i modebutikerna skyltade med dyra kläder från den stora världen och att kvinnorna redan på morgonen på väg till sina arbeten var kvinnligt klädda.

Ingermanländarna tog emot oss med värme. De bjöd in oss till sina hem. Det hände att de också bjöd oss att övernatta i sina hem. Speciellt blev vi vänner med enskilda personer som fruarna Alma Kambarova och Alma Sigidin och med professor Mirjami Tjertkova som bodde i Abakan och hennes man Gelia Tjertkov. Med deras hjälp fick vi bekanta oss med ingermanländare som blivit förvisade till Sibirien och stannat kvar där.

Många av de äldre svarade, att de var nöjda med sina liv. I affärerna fanns det varor. Många äger sin bostad och pensionen kommer på utsatt tid.

Ingermanländarna samlas till gudstjänst på söndagarna. Några berättade att de som barn behärskade finskan riktigt bra. Nu lärde de sig den glömda finskan i församlingens språkcirklar. Självklart samtalade vi också om politik. Några framförde att Ryssland behövde en ledartyp som Putin.

I Krasnojarsk tog vår guide och tolk Bertta Chepurnaja och hennes man, operachefen Anatoly Chepurnoi, vänligen med oss i sin bil för att besöka lokala ingermanländare. Tack vare intervjuerna fick vi bekanta oss med Krasnojarsk och dess omgivning. Vi gjorde naturligtvis en liten båtutflykt på Jenisej-floden. Vi fick njuta av en överväldigande natur, ett flodlandskap som påverkade oss djupt med sina branta bergsluttningar och höga taigaskogsklädda fjäll.

Vi träffade sibiriska konstprofessorer och fick bekanta oss med deras arbete på konsthögskolan i Novosibirsk. Vi besökte även Novosibirsk TV-station, där vi hade en trevlig diskussion om informationsverksamhet med stationens chef. Vi deltog i ingermanländska lutherska gudstjänster, där vi fick lära oss om den ingermanländska kyrkans verksamhet och kulturarbete. Vi umgicks också mera inofficiellt med ingermanländare. Vi lärde oss om naturens mångfald i Sibirien och dess ekonomiska betydelse för det stora landet. Sibiriens landsbygd avfolkas numera då människorna, då framför allt de yngre flyttar till städerna. Trenderna är likadana som på andra ställen i världen.

Resan till Sibirien gjorde vi sommaren 2007. Efter resan har vi fått ta emot ingermanländare från Sibirien som våra gäster.

Några av besökarna från Sibirien gjorde resan för att söka sina släktingar i Finland. Vera lyckades hitta sin morbror. Dimitri i sin tur hade för gamla uppgifter om sina släktingar i Finland. Vi försökte men lyckades inte hitta hans släktingar. Samma sommar, något senare fick vi besök av våra vänner från Abakan. Våra kontakter har bestått

10.

Berättelserna och intervjuerna

Som tillägg till intervjuerna har jag erhållit av ingermanländarna själva skrivna berättelser samt fotografier. Sveriges ingermanländska riksförbunds förra ordförande, Inkeri Peterson, sände sin far Aleksanteri Parkkinens berättelse om släktens liv i Kolpina by i Keltto och om tsartidens kulturliv. Återflyttaren Lempi Savolainen som kommit till Finland och nu bor i Tammerfors har också skrivit om samma by, Kolpina, som Aleksanteri Parkkinen varför jag placerat hennes berättelse efter Aleksanteri Parkkinens. Aleksanteri och Lempi är dessutom nära släktingar. I Aleksanteris och Lempis berättelser kan man skönja den ingermanländska finskan som har bevarats i deras skrifter. (Gäller den finska versionen av boken.)

Den i Sverige boende Kalervo Kähäri frågade mig om jag eventuellt skulle vara intresserad av hans samlade material om hans familjs liv mitt i kriget och av förföljelserna. Visst var jag intresserad. Kalervo sände sin farbror Viljo Kähäris, sin far Matti Kähäris och sin bror Väinö Kähäris omfattande memoarer att läsa igenom. Medlemmarna i Kähärifamiljen har skrivit om sina minnen från den förlorade hemtrakten och om förföljelserna och krigets påfrestningar för den kommande generationen. I materialet fanns också fotografier och andra dokument. Också Inkeri Peterson har skrivit om hur den egna familjen klarade sig genom Östkarelen till Finland och sedan vidare till Sverige och om Teppo Telkkinens flyktresa med sin familj från Kola-halvön via Finland till Sverige.

Jag har kallat ovan beskrivna berättare för den svenska gruppen, även om jag har lagt in Lempi Savolainens berättelse bland dem. Intervjuerna har jag grupperat enligt var de intervjuade bor. På detta sätt har berättelserna och intervjuerna grupperats i fem grupper enligt följande:

1. Den svenska gruppen,
2. Sankt Petersburgs och Ingermanlands grupp,
3. Den sibiriska gruppen,
4. Den estniska gruppen och
5. Den finska gruppen.

10.1 Svenska gruppen

Aleksanteri Parkkinen, en aktiv finskingermanländare

Aleksanteri Parkkinens familj försökte ta sig till Finland via Östkarelen redan i början av 1930-talet. Försöket misslyckades. Familjen stannade kvar i Östkarelen. Familjens överhuvuden arbetade som lärare i den tidens skolsystem. Under fortsättningskriget sommaren 1944 flyttade familjen till Finland och flydde samma höst till Sverige.

Kolpina by i Keltto – *Skrivet av Aleksanteri Parkkinen*

Parkkinens hade ett talesätt: "Paavo Parkkinen från Savolax, vällingmage från Viborg". Med detta talesätt uttryckte man att Parkkinens släkt hade lämnat Savo för länge sedan och bosatt sig på Kolpinas kulle. I kyrkböckerna i Keltto finns en första Paavo Parkkinen nämnd 1754.

Man vet inte vad det var som fick Paavo Parkkinen att lämna den hemtama finska omgivningen och bosätta sig i Ingermanland som livegen. Byn Kolpina ligger mitt i Keltto församling och hade på 1930-talet ungefär 30 hus. De flesta av husen ägdes av en Parkkinen. Gårdarnas läge visar att släkten Parkkinen hade varit byns första invånare då byn började byggas. Byn är belägen på en sydlig sluttning och i centrum finns två tjärnar eller "luosaa". De omkringliggande fälten är av bästa kvalitet för odling och de var inte utsatta för frost. Detta var en viktig faktor för de från Finland invandrade under svältåren. Parkkinens hus var alla byggda på platser nära den ena tjärnen och på sydsluttningen.

I byn bodde också andra släkter som Huopanen, Kukkonen, Jakonen, Putrolainen, Levonen och Haimi. Att dessa efternamn dök upp i Kolpina har att göra med "puusniekkoi",¹ dvs. män som gift sig med änkor. Huopanen hade kommit från byn Puntala, Humala från Jaanila, Kelkka från Hirvosi, Kukkonen från Seltsoi, Haimi från Autio och Putrolainen från Manuskala.

I början av 1800-talet fanns det två hus ägda av Parkkinens. Husen benämndes Parkkisii och Leiväkkää. 1942 fanns det 12 stycken hus där de boende hade Parkkinen som efternamn och kallades för "Leiväkkää" ("brödiga", dvs. välbärgade). På Juhana Leiväkkääs tomt finns numera Kelttos nya kyrka. Där fanns Leiväkkääs Paavo Mattila och Juhana Leiväkkää. Att Leiväkkää-ordet började användas kommer sig av att då den ene brodern fick en god skörd och frun

¹ Puusniekka är en man som har gift sig med en änka och samtidigt blivit husbonde på den av änkan ägda gården.

Aleksanteri Parkkinen med sin fästmö Anna Telkkinen år 1924 på sitt förlovningsfoto. Foto: Inkeri Petersons samlingar.

utbrast att nu är jag "leiväkäs". (dvs. nu är jag rik på bröd) Och så började benämningen spridas.

Den äldste av pojkarna, Matti, var gift med min syster Mari. De hade ett eget fint hem och god ekonomi. Utav deras en gång så stora barnaskara återstår nu endast döttrarna Eeva och Lempi. Då familjens far och äldsta sonen fängslades i november 1937 definierades gården som förmögen enligt sovjetisk terminologi och ålades att betala förmögenhetsskatt som sattes så högt att min syster Mari inte hade någon möjlighet att betala den. Då anordnades på sovjetmyndigheternas befallning en auktion på allt lösöre, som inte heller den inbringade tillräckligt för att betala skatten. Då försökte familjens mor, min syster Mari, ordna levebröd för sig själv och de fem barnen, men hennes hälsa klarade inte detta. På grund av den stora sorgen blev hon sjuk lördag

kväll och dog dagen därpå den 7.2.1938. Hon blev 48 år gammal.

Den äldsta dottern Eeva hade fått arbete som konduktör i Leningrad. På så sätt levde den sexhövdate barnaskaran i det stora hemmet till dess att kriget kom. På vårvintern 1942 tvingades alla kvarvarande invånare i Keltto att lämna Leningrads belägring för ett fjärran Sibirien. Färden gick först över Ladogas is och sedan vidare till norra Ryssland och Ural. Då jag träffade min systers döttrar Eeva och Lempi 1964 vid ett besök i Keltto fick jag höra om familjens slutliga öden. Det var helt enkelt en historia om obeskrivliga lidanden, hemlöshet, sjukdomar och förlust av de svagare. Numera finns endast döttrarna Eeva och Lempi kvar av den ursprungliga familjen på nio personer. Familjefadern och sonen Matti dog i fångläger precis som miljoner andra oskyldiga "arbetande medborgare i det sovjetiska fosterlandet".

Släktgrenen Vorontsa

Bröderna Vorontsa var fyra: Matti, Paavo, Simo och Aleksanteri. Deras far var Juhani Parkkinen. De sändes av godsherrn till Petersburg på arbete. Vi vet inte hur länge de var i Petersburg men då de kom tillbaka pratade alla perfekt ryska och passade väl till att utföra gårdens arbetsuppgifter. Den äldsta brodern Matti arbetade som tillsynsman, som då benämndes "GOLOVA", på ett större gods med 12 000 hektar åkermark och 5–6 tusen "själar" (livegna).

Paavo blev skogsvaktare åt en stor skogsägare och fick flytta till en på en sandås belägen herrgård i Sarvela för att bo där med sin hustru Susanna. Hans liv där kom dock inte att bli långvarigt. Då familjen hade utökats med tre barn där Juhana föddes 1858, min far Matti 1860 och faster Mari 1863 så insjuknade den unga fadern och dog. Hans hustru Susanna (född Vasikka) blev änka. Det hus som hon flyttade till från Sarvela var i dåligt skick. Huset fick därefter heta änkans hus. Vi förstår inte hur hon kunde försörja barnen ensam.

Brodern Simo hade arbetat i en smedja under sin vistelse i Petersburg och han sattes att utföra en smeds arbete. Brodern Aleksanteri eller Sasja som han kallades, blev föreståndare för posthuset. Hans uppgift var att hålla ordning på ämbetsmännens transporter från Keltto till Sankt Petersburg, från Keltto till Sarvela, till Lyyssi (Schüsselburg eller Nöteborg), Rääpyvä och ytterligare många andra platser. Därför måste han ha flera hästar och drängar som kuskar. Eftersom ämbetsmännen hade olika grader måste han veta vem som skulle ha trespann, tvåspann eller en ensam häst. Det blev bestämt att Sashas hem skulle bli byn Keltto, där landsherrens herrgård låg. Byn var också hela Kelttos kommuns centralort. Där bodde endast ryskt herrgårdsfolk, bönder som tagits dit från Ryssland, hantverkare och gårdarnas tjänstefolk.

Här är det lämpligt att nämna att de hade ett jordbruk med "två mäns" jord. Det berodde på att det under tsar Alexander II:s tid genomfördes en stor landreform i Ryssland. Hela Rysslands befolkning var livegen med undantag för godsägare, personer som hörde till tsarens hov och andra prominenta personer. Alexander avskaffade livegenskapen genom att staten löste in mark från godsägarna mot en fastställd ersättning och fördelade den nu till de fria. Fadern i varje familj fick en mans jord och för varje son som fyllt ett år eller mera ytterligare en mans jord. Storleken på varje mans jordlott i Keltto var 5 desjatiinaa.¹ Storleken kunde variera, men på andra ställen kunde det vara större eller mindre än i Keltto. Land överlämnades till bönderna mot långfristiga krediter, "obrok" som årligen betalades till den statliga banken. Nu kunde de vara oberoende av överhögheten och arbeta hela veckorna på de egna åkrarna. Som livegna hade de varit tvingade att arbeta tre dagar i veckan åt godset, och endast resten av

¹ Gammalt ryskt ytmått. En desjatin motsvarar ca 1,1 hektar.

tiden hade de kunnat ägna sig åt sin egen försörjning Här finns det skäl att gå tillbaka i tiden och berätta om Matti Juhanas son Parkkinen eller Vorontsov.¹

Tidigare har det nämnts att han blev godsets "golova", inspektör och förman. Godsets ägare hade en ställning i armén som general, och var dessutom tsarens livläkare, dvs. en mycket betydelsefull man. Han bodde i Petersburg och besökte sitt gods relativt sällan. På vintrarna brukade tsaren komma med honom på jaktutflykter till godsets skogar. Då fick de livegna driva viltet i skallgångskedjor från stora områden mot de väntande höga herrarna som väntade varmt inpälsade för att skjuta det som kom fram vid skogsbrynet, älgar, vargar, rävar eller annat som kunde dyka upp. Jaktens organisatör och ansvarig för de höga herrarnas komfort var "golova", dvs. Matti Juhanas son. Han utförde säkert sina uppgifter till belåtenhet, för han kallades till Petersburg och tsarens vinterpalats för att delta i firandet av en nationell högtid.

Där belönades bemärkta ämbetsmän med medaljer för speciella utförda tjänster eller arbete. Efter att medaljutdelningarna var avklarade, kallade ceremonimästaren nästa man att träda fram, och vem kunde det vara? Jo, det var ingen annan än Matti Juhanas son från Keltto, godsets "golova". Han blev inte förlägen utan trädde fram med hög buret huvud mellan officersgardet som bildade hedersvakt på röda mattan fram till tronen där tsaren satt. Där fäste tsaren en medalj av guld på hans bröst och kungjorde för festförsamlingen: "För ditt mod skall du från denna dag få hedersnamnet Vorontsov efter vår berömde fältherre". Efter detta hette Matti Vorontsov i byn Vorontsaa, och hans hus fick samma namn.

Då det var en stor sal där festligheterna hölls och där var mycket folk så hade inte människorna längst bak hört vad tsaren sagt till Matti då han fäste medaljen på hans bröst. Då Matti kom tillbaka frågade man: "Vad fick du medaljen för?" Och Matti, numera Vorontsov, svarade att "gå och fråga tsaren själva". Det var ett uppkäftigt och bra svar till de höga gästerna från en man från landet, men han visste knappast själv varför och vad för slags mod som han hade visat för att få medaljen.

Då Vorontsov hade gift sig och paret hade fått sin första pojke fick han 24 desjatiner mark som gåva av husbonden. Samma skedde då den andra och tredje pojken föddes. Men då dottern Susanna föddes gavs det ingen sådan gåva. Nu började Mattis hushåll bli förmöget och till de 40–50 kreaturen byggdes en stor stenladugård. Hästar hade man 12 stycken, lika många drängar. Då barnen växt upp tog den äldste sonen Jaakko över gården.

¹ Namnet Vorontsov skrivs i artikeln på olika sätt: Vorontsov, Vorontsov eller Vorontsaa. I svensk översättning endast Vorontsov.

Lärare och klockare från Kolppana seminarium

Pekka och Paavo studerade på Kolppanas seminarium och blev lärare och klockare. Den yngste brodern Simo stannade hemma hos Jaakko. Jaakkos barn Salli, Ella och Jalmari gick i Sankt Petersburgs finska samskola. Salli gifte sig och flyttade till Finland med sin familj. Ella arbetade i Helsingfors som översättare och gifte sig senare med en fabrikör från Lahti. Enligt uppgift bodde hon för fem år sedan i Tammerfors. Jalmari studerade två år på Kolppana seminarium och verkade sedan som lärare i Gammelbyn i Keltto.

År 1877 ändrades formen för den finska kyrkskolan i Keltto, den enda finska skolan i kommunen, så att avgångsklassen skulle examineras offentligt i kyrkan. Eleverna skulle få slutbetyg som berättigade dem till fortsatta studier vid andra skolor. Skolans lärare bad specifikt Läskeläs Matti, min far, att komma tillbaka till skolan för ett år för att kunna få ett slutbetyg. Matti hade redan varit hemma ett år efter avslutad skola, men mamman och brodern Juhana "beordrade" honom att börja skolan på nytt för att kunna få slutbetyget. Nästa vår höll man så examinationen i kyrkan och allmänheten kunde följa den. Eleverna var mycket spända på att få sina betyg och också på vem som skulle få de bästa betygen.

I början av examinationen hade meddelats att den bästa eleven skulle få studera gratis vid Sankt Petersburgs ryska lärarseminarium. Bland uppgifterna som eleverna fick, fanns en räkneuppgift, där man frågade efter hur många korngryn som får plats mellan kyrkan i Pääksylä och skolan, då man vet sträckans längd i "verst" (gammalt längdmått) och kornets längd i "linjer". Linje var den minsta ryska längdmåttet. Denna uppgift hade pappa löst först av alla och korrekt och det hade också medfört att han gick ut som nummer ett. Han skulle alltså få möjligheten att studera till lärare vid seminariet. Men hans mamma satte stopp för detta. Hur skulle ett fattigt hem kunna reda sig om pojken lämnade hemmet. Pappas bror, min farbror, hade just blivit inkallad till armén för fyra års värnplikt, så det invercade också på beslutet att min pappa skulle stanna hemma. Detta mindes han ofta med vemod.

Den som kom tvåa vid examinationen var Pekonmarlas Juhana Haimi hemmahörande i Rosmittala. Han studerade på seminariet i Sankt Petersburg. Han arbetade sedan som lärare i fyra år i grannbyn och gifte sig med Matti Vorontsovs syster Susanna. De fick fyra döttrar och två pojkar. En av pojkarna studerade till läkare men försvann efter att ha börjat arbeta.

Borås, 28.9.1970 Aleksanteri Parkkinen

Byn Kolpinas historia under åren 1932–2005

Även Lempi Savolainen har skrivit om sin hemby Kolpina som läsning för kommande generationer. Hon önskade också att berättelsen skulle publiceras för en större läsekrets.

Lempi Savolainen kommer från familjen Leiväkkää i hembyn. Hon växte upp i en familj med sju barn. Lempi var sex år då hennes far Matti Parkkinen fängslades. År 1935 förvisades modern tillsammans med barnen till Centralasien. Lempi kom som återflyttare till Finland och har bott Tammerfors. 2010 berättade ett sorgemeddelande att hon hade lämnat oss.

"Det var ett vackert och välsignat liv" Berättare Lempi Savolainen

Jag Lempi Savolainen (född Parkkinen) fortsätter min morbror Aleksanteri Parkkinens berättelse om Kolpinas öden. Jag är född i Kolpina 1925, då det inte fanns en enda rysk invånare i byn, utan alla var finnar. De första åren av mitt liv var lyckliga då jag hade en god far och mor. De var aktiva troende och undervisade också oss barn. Varje morgon efter att ha vaknat tvättade vi oss, sedan knäböjde vi och läste bönen Fader vår och trosbekännelsen. På lördagarna brukade vi be och sjunga en kvällspsalm efter bastun. Det var ett vackert och välsignat liv men det varade endast en kortare tid.

Jag var sex år då min far Matti Parkkinen fängslades år 1932. Även om jag nu är 80 år kommer jag ihåg då vi barn väcktes tidigt på morgonen för att ta avsked av pappa. Vi var sju barn och mamma var gravid med det åttonde. Pappa tröstade oss med orden: "Gråt inte, pappa kommer tillbaka, jag har ju inte gjort något ont." Men den dagen kom aldrig. Man hittade på falska anklagelser mot honom. Han anklagades för att ha lyssnat på radiogudstjänst från Finland, läst finska och ryska tidningar, varit intresserad av politik och varit finsk spion. Dessa anklagelser riktades mot många män, sammanlagt 125 personer från min by och närområdet. Pappa erkände inte sig skyldig och skrev inte under några dokument. Så han förhördes och torterades 28 gånger. Varje kväll bad vi kvällsbön innan vi lade oss och sa: "Gud, gör så att pappa kommer hem".

Alla hade egen mark och skog

Jag minns då vi hade privat egendom. Alla hade egen mark och skog, varifrån vi fick vår ved. Vi satte mycket potatis och överskottet tog vi till försäljning i Sankt Petersburg. Därifrån köpte vi andra varor. Sedan började kolchossystemet. De

som inte anslöt sig till kolchosen ålades att betala en så stor skatt att den var omöjlig att betala.

I vår by fanns det 30 gårdar men bara 8 anslöt sig till kolchosen. Ägarna till de som inte anslöt sig, fängslades. Från byn fängslades 35 män och 3 kvinnor. Åtta av dem satt av hela sitt straff men de fick inte lov att komma tillbaka utan tvingades bosätta sig minst 100 km från hemmet.

Vår farfars hem, Leiväkkää, gjordes om till kolchosens kontor. Mina två farbröder och deras familjer bodde med sina familjer i samma hus och på andra sidan vägen stod farbror Juhanas nybyggda hus, men han hann inte bo i det ens en dag, eftersom även han fängslades. Min pappa och 7 syskon föddes alla i det gamla Leiväkkää-huset. Min pappa var äldst av bröderna så man byggde ett eget hus till honom, där jag sedan föddes som första barn.

Numera har man byggt nya kyrkan i Keltto på Leväkkäas tomt. Strax före jul 1932 fängslades min farbror och hans familj vräktes från ur huset. De flyttade in till oss. Vår familj bestod av mor och 7 barn och så kom det ytterligare 6 personer.

1935 gjordes åtta familjer i Kolpina till kulaker och sändes till Centralasien. Då familjefäderna hade fängslats, arresterades husmödrarna i fem dagar och sattes i ett klubbhus i Keltto för att inte rymma. Först berördes inte vår familj men så efter två dagar fängslades vår mor. Vid varje hus fanns en vakt. På kvällen då man började frakta fångarna till järnvägsstationen i Myllyoja fick mamma komma hem. Av oss var det bara min bror och syster som var i arbetsför ålder, alla andra var underåriga. Vi barn var glada då vi fick åka på hästrygg. Jag kommer ihåg den aprilkvällen då man fraktade varor med häst som de fängslade skulle få ta med sig. Alla invånare i byn var där för att följa och ta farväl av sina egna och sina vänner, alla grät, det var en sorgens dag.

Då far fängslats måste vi betala höga skatter. Eftersom mamma inte kunde betala bestämde bysovjeten att hästen skull beslagt. Vår ko hann vi slakta. Nästa år såldes allt vårt lösöre på auktion, tredje året all vår potatis och säd och det fjärde året flyttades vår bastu till en annan tomt. För två år sedan fanns den bastun fortfarande på plats men har nu rivits.

1936 tömdes alla byar vid gränsen på finnar. De deporterades eller fick flytta någon annanstans. I vår by bodde några familjer, i Leiväkkäas hus två familjer, i farbror Juhanas hus en familj. I Matti Kukkonens hus en familj och det fanns även hus som tillhört deporterade kulaker där bysovjeten inkvarterade folk.

Fem sköts i Levasjovo

Det var 1937 då man började arresterar yngre generationer men även äldre. Från vår by fängslades sex män, fem av dem sköts i Levasjovo, min bror sändes till området vid Irkutsk där han dog efter ett halvår. Efter att min bror fängslats

sörjde min mor så svårt att hon tre månader senare avled, endast 48 år gammal. Vi sex barn blev föräldralösa och vår äldsta syster Eeva fick överta mammarollen.

Under kriget hamnade vi innanför inringningen och kanske hälften av invånarna i vår by dog av svält. Vi var i så dåligt skick att vi inte orkade begrava våra egna och vi kunde inte gråta. De döda, inlindade i lakan, drogs på kälke av anhöriga, begravdes i löpgravar vid kyrkan och täcktes med snö. Min morfar, klockarns Matti, blev också begravd där i löpgraven. Min mormor gick till Tokkari by. Där dog hon och moster Annis man och begravdes bakom huset i en snödriva. Min syster Ella dog på lasarettet i Keltto och pappas syster Mari dog av svält under evakueringen.

Min kusin Pekka Parkkinens fyra pojkar dog av svält och blev kvar obegravda hemma. Helena med sin dotter Jenny evakuerades. Modern dog under resan och Jenny togs omhand av sin moster Katri. Jennys mor Helena och mostern Katri var döttrar till Anna Kiiveri som var den första kvinnliga predikanten i Keltto kyrka då prästerna hade fängslats. Också Anna Kiiveri arresterades. Hon kom från byn Virkkilä.

Den 25 mars 1942 utfärdades ordern att alla finnar skulle ge sig av från sina hem inom 24 timmar, medförande max 30 kg förnödenheter. Min bror Viljami var i så dåligt skick att han inte kunde ta med sig något. I min kälke hade jag sängkläder och byteskläder. Då vi stängde dörren till vårt hem för sista gången frågade min bror: "Vart skall vi nu fara och hur skall vi klara oss." Men jag kunde inte svara för jag visste ju inte själv om vi skulle kunna klara livhanken. Vi skulle gå 9 km till Myllyoja järnvägsstation. Vägen var dålig, delvis snö och delvis slask. Då var jag 16 år och min bror 11.

Jag förundras fortfarande hur det kommer sig att vi överlevde eftersom vi var i så dålig kondition. De hungriga människorna blev inte sjuka men de var svaga och under vägen kunde de ramla och dö. Jag önskade bara att få komma någonstans där det fanns mat, bara inte hem igen, för det skulle betyda döden.

Resan till Sibirien

Från Myllyoja station fördes vi med tåg till stationen vid Ladoga och därifrån på lastbil över Ladogas is till stationen Sihareva. Där fick vi ett kilo bröd och en liter mannagrynssoppa. Visst smakade det bra då vi inte hade ätit på flera dagar. Därefter inkvarterades vi i en rysk kyrka. På natten lastades vi in i godsvagnar och resan mot Sibirien började. Två dygn åkte vi utan att stanna därför att tyskarna bombade. På två dagar hade vi inte fått mat. Då tåget stannade tog man först ut de som avlidit, sedan fick vi mat. Men det räckte inte, människor bytte sina tillhörigheter mot mat.

2005 firar Lempi sin 80-årsdag år med sina döttrar Laina och Raili samt deras familjer. Övre raden från vänster: Leo, Edvard, Aleksanteri och Albert. Sittande: Marjut (Edwards hustru) Laina, Lempi själv, Raili och Sergei.

Resan till Sibirien¹ varade en månad, p g a att man transporterade soldater mot väst och då måste vi vänta i flera dygn på vissa stationer. Soldaterna var inte bekanta med svält, de var glada, spelade dragspel, dansade och sjöng, men jag hatade deras glädje. Jag tänkte att jag aldrig skulle komma att skratta igen, men i grunden är jag gladlynt och jag har fått skratta mycket. Vi fördes till Krasnojarsk och inkvarterades i en skola. En månad hölls vi i karantän, därför att vi kom från ett hungerland. Människor bytte sina egna kläder mot mat. Då vi inte hade något att byta bort gick min bror och tiggde. De lokala invånarna tyckte synd om honom och gav honom potatisar som han tog med till mig också.

Vi var 13 föräldralösa barn som man sände till barnhemmet i staden Kanski. Min bror tillbringade ett år på barnhemmet medan jag arbetade i skogen och samlade kåda. Vi fick veta adressen till moster Anni och reste till henne. Hon bodde 150 km från staden Athinskoi. Vi arbetade på en kolchos och som lön fick vi bröd och potatis. De få kläderna som vi hade nöttes ut och till slut hade jag bara kjol och blus sydda av en potatissäck. Jag var då 18 och hoppades på att kriget skulle ta slut och att vi skulle kunna ta på oss rena och hela kläder. Min äldsta syster Eeva bodde i Leningrad under kriget. Hon var gift med en rysk man som var ansluten till milisen. Efter kriget fick vi ett telegram från honom och 600 rubel. Han bad oss komma hem igen.

Vi var underställda en kommandantur, vilket betydde att vi måste anmäla oss varje månad. När kommandanten fick kännedom om telegrammet varnade han mig för att rymma och sade att om vi gjorde det skulle vi hamna i fängelse. Men vi lyckades ta oss till Leningrad. Resan varade i 20 dagar, ibland på en tågtrappa, ibland i boskapsvagn. På några stationer var det biljettkontroll

¹ Jag har hört ingermanländare benämna Sibirien för Siperi, Sipria och Siperia.

och vi fördes från tåget till milisens kontor där man hotade att arresteras oss eftersom vi reste utan biljetter. Vi fick betala 50 rubel i böter men hade ännu 18 rubel kvar som de också tog ifrån oss. Nu hade vi varken mat eller pengar, men vi hittade alltid vänliga människor som hjälpte oss.

En fru, som bar på ett barn, bad mig hjälpa henne att bära hennes väska till ett hotell och för det fick jag 10 rubel. Jag köpte två potatisplättar för pengarna. Nästa tåg skulle gå klockan ett på natten och samma milisman som hade föst oss av tåget på morgonen var i tjänst. Jag gick fram till honom och frågade: "Kamrat milisman, har du ett hjärta", och han svarade att det hade han. Jag sade åt honom att han var en hjärtlös person som hade tagit våra pengar, för vi frös och var hungriga men vi måste fortsätta vår resa.

Då vi kom till Leningrad bodde vi hos min syster en månad. Vårt hem i Kolpina fanns kvar men dit fick vi inte komma tillbaka eftersom vi var finnar. Åter begav vi oss ut på en ny resa, nu till Estland, där vår moster Laina bodde. Där bodde vi i två år. Sedan kom påbudet "alla finländare ut ur Estland", så vi reste till den ryska staden Nelidov där jag fick arbete på vägbyggen.

Skogsarbete i Karelen

1951 kom det värvare till Nelidov från Karelen. De sökte arbetskraft till skogen så en stor del av finländarna flyttade till Ryska Karelen. Jag flyttade också till byn Tjalna, där jag gifte mig och födde två döttrar. Efter Stalins död fick en del av finländarna flytta tillbaka till sina gamla hemtrakter. I vår by hade man rivit 12 hus. Av det gamla Kolpina finns endast något enstaka hus kvar.

Jag vill tacka min kusin Paavo Parkkinen som fortsätter att bygga upp det nya Kolpina. Tack vare Paavo har man byggt den nya kyrkan i Keltto. Under sovjettiden var det inte lätt att få en tomt till en kyrka, då ämbetsmännen och byborna motsatte sig det, men Paavo gav sig inte – utan vann.

Tack till Finland för att ni bekostade och lät bygga kyrkan. Nu är byn Kolpina välkänd för sin kyrka, ålderdomshem och skolanläggning. Som jag tidigare skrivit hade alla före kollektiviseringarna egen skog där man hämtade ved, men allt detta togs ifrån människorna. Barnen i byn hämtade ris i skogen. Före kriget fanns endast en brunn, som var djup och med klart vattnet. I husen användes oljelampor, endast i ämbetsmännens hus fanns det elektricitet. Numera har man byggt nya egnahem av tegel och man har fjärrvärme och vattenledningar.

Nu finns endast 13 personer kvar av dem som föddes före kriget i Kolpina, en av dem är Toini Sorokin (född Parkkinen). Hon bor fortfarande i Kolpina. Kanske finns någon fortfarande kvar i Sibirien, Jenny Parkkinen, Elina Putrolainen, systrarna Aino, Alma eller Lyyli.

I Kolpina fängslades 18 medlemmar av Parkkinens släkt. Av dem kunde tre återvända efter sju år. Det var min farbror Jaakko Parkkinen, mammas bror Pekka Parkkinen och farbror Juhanas hustru Katri Parkkinen (född Putrolainen).

Det är omöjligt att förstå en politik där rediga, dugliga män fängslades och barnen lämnades utan sina fäder. Alldeles vid utbildningscentret står Simo Putros hus där fadern fängslades och hustrun hade dött redan tidigare. Två barn blev föräldralösa och dem sände man till Centralasien. De togs om hand av min faster och bor numera i Finland. Tidigare ansökte de om att få tillbaka huset i Kolpina men nekades det.¹

Jag skulle vilja skriva mera om vår bys invånare och historia för mina barn och släktingar. Kanske skulle jag ha skrivit tidigare. Jag är nu gammal och minnet sviker. Och i skola gick jag lite, fyra och ett halvt år i finsk skola och ett halvår i rysk.

Familjen Kähäri från Mustila by i Lempaala

Av Kalervo Kähäri i Sverige har jag fått hans farbror Viljo Kähäris, pappa Matti Kähäris och brodern Väinö Kähäris omfattande minnesberättelser på svenska där de berättar om familjens liv och erfarenheter under tiden mellan första och andra världskriget och även om krigstidens långa flyktresa som började i Ingermanland och som för några familjemedlemmar slutade i Sverige.

Familjens gammelfar och farfar, starssi Matti Kähäri den äldre (1873–1928) och hans hustru Mari, född Hipeli, (död 1936) hade tre pojkar, Simo (1901–1918), Matti (1907–1977) och Viljo (1909–1988) samt dottern Lahja (1913–1936). Familjens hem låg i norra Ingermanland nära finska gränsen i byn Mustila i Lempaala socken. Familjen Kähäri var lantbrukare, arbetsamma och relativt välbärgade varför de klassades som kulaker. De miste sin egendom och hamnade bland de förföljda, fängslades och fördrevs från hemmen eller för att leva i krigets mitt.

Starssi Mattis son Viljo Kähäri förvisades till Kazakstan i Centralasien tillsammans med sin mor Mari och syster Lahja 1935. Viljo rymde därifrån, tog sig via Ingermanland och de gamla hemtrakterna på hemliga vägar till Finland. Hans mor dog i Kazakstan 25.1.1936. Likaledes dog systemen Lahja en månad senare 27.2.1936. Var moderns och systemens gravplatser finns är inte bekant.

¹ Då människor började återvända från förvisningsorterna eller fängelserna, strävade de att komma hem till de gamla hemtrakterna. Men i passet kunde det finnas ett nummer som förbjöd dem att bosätta sig där, eller ett nummer som förbjöd dem att bosätta sig nära en större stad. Bara ett fåtal har lyckats återvända till sina gamla hemtrakter. Människorna har också rätt att erhålla ersättning för förlorad egendom. Toivo Jääskeläinen berättade att han inte ens försökt få ut någon ersättning. Den skulle ha varit så försumbart liten så det var meningslöst att ens försöka.

Starssi Matti Kähäri och hustrun Mari. Foto: Kähäris familjealbum.

Viljos far, Matti Kähäri hade under tsartiden tjänstgjort som "starssi"¹ i hemkommunen Lempaala. Tjänsten tillsattes genom val och Matti Kähäri hade tjänstgjort tre treårsperioder. Vid varje periods början kallades "starssi" till Sankt Petersburg för audiens hos tsaren. Vid sista besöket fick han som den ryska seden var ge den sjukliga kronprinsen en kindpuss. Matti avsåg sig starssiämbetet i början av 1917 och ägnade sig därefter åt kooperativ handelsverksamhet.

Först kommer Viljo Kähäris, starssi Mattis sons, berättelse som behandlar händelser från revolutionsåret 1917 till 1935 då han förvisades.

Viljos bror, Matti Kähäri beskriver familjens öden under 1930-talet från landsbygdens kollektivisering fram till andra världskriget under vilken familjens flykt slutade i Sverige via Finland.

Matti Kähäris son Väinö, beskriver händelserna utifrån ett barns och en ynglings perspektiv. Han kommer ihåg barndomen som en lycklig tid varifrån man förflyttas till 1930-talets svåra förföljelser mitt i kriget vid fronten nära Leningrad.

Av familjen Kähäris omfattande material har jag gjort utdrag så att det blir en helhet av berättelserna från vilka man kan höra berättarnas röster som kompletterar varandra.

¹ Starssi motsvarar landsfiskal tillika kommunens ordförande. Tjänsten tillsattes genom val för tre år.

Revolutionerna förändrade allt – *Berättare Viljo Kähäri*

Vår pappa¹ var ömsint och lekfull då han var hemma. Som kommunens tjänsteman var han mycket intresserad av att utveckla den kooperativa verksamheten. Affärens var alla privata på den tiden. Han verkade tillsammans med lantbrukarna i Lempaala för att utveckla lantbruket. Lantbruksmaskinerna var ett stort hjälpmedel i utvecklingen av jordbruket jämfört med de tidigare handredskapen. Man grundade jordbruksföreningar. Dessa utförde ett viktigt arbete med att utveckla landsbygden och jordbruksredskapen. Föreningarna införskaffade lantbruksmaskiner och verktyg även från Finland.

Utvecklingsidéerna, medborgarutbildningen och civiliseringsinflytandena kom till Ingermanland från Finland. Det viktigaste inflytandet hade den lutherska kyrkan. Församlingarna organiserade läsecirklar och hsöndagsskolor i byarna vilket tände "kunskapens låga".

I allmänhet benämnde ryssarna oss som finnar (hvin) eller ibland med skällsordet "tjuhna", främst bland körkarlarna i Petersburg. Även om det ibland uppstod mindre konflikter var den finska befolkningen väl ansedd i Ryssland. Finnarna ansågs arbetsamma och pålitliga.

Livet började med långa steg bli allt allvarigare.

Vintern före hade jag börjat skolan och fått en bra lärare. Hans namn var Nikolai Aleksandrovitj Krasnikov. Vid morgonbönen fick vi sjunga om att Gud skulle skydda och bevara tsaren. Han ledde morgonbönen med en sådan innerlighet att man kunde tro att han var vigd till munk. Men i grunden var han bolsjevik. Nu fick vi elever marschera genom byn, ledda av läraren, viftande med röda vimplar och sjungande revolutionssånger. "Slå ned hela det gamla landet". Vi små elever hade svårt att förstå lärarens ändrade sinnesstämning. Snart slutade han som lärare och övergick till att vara bolsjevikisk agitator på heltid.

Många år senare fick jag veta hur politiken hade förstört de goda relationerna mellan min far och läraren. Läraren hade redan före revolutionen försökt förklara för pappa hur bra det skulle bli då bolsjevikerna kom till makten. Pappa hade svarat med en jämförelse: "Om vi skall riva en byggnad som fungerar och istället bygga en ny måste vi vara säkra på att den nya verkligen är bättre. Om vi inte är säkra måste alla förändringar ske med stor försiktighet."

Men vem hade trott under den stora oredan som då rådde, att Lenin skulle segra och skapa stabilitet. Då den stora oredan väl passerat hade vanliga arbetare och lantbrukare inget nämnvärt att klaga på. De större affärsmännen och

¹ "Starssi" Matti Kähäri, den äldre.

10.1 Svenska gruppen

jordägarna miste sina tillgångar och ibland också livet. Många ogärningar utfördes egenmäktigt av lokala kommissarier och deras grupper.

1917 års revolution genomfördes med allehanda motrevolutionärer. Beväpnade grupper härjade överallt. Den bolsjevikiska regeringen befalldes att alla arbetsföra män och kvinnor skulle delta i befästningsarbeten och reparationsarbeten av sådant som rivits ned eller förstörts under revolutionen. Många unga män och kvinnor gav sig av genom skogarna till Finland. Lön var det inte tal om. Egen matsäck fick man ta med sig. Hade man en häst skulle den också med och dessutom foder åt den för två veckor. Vid den tiden bildades också den ingermanländska partisangruppen. Vita partisaner motsatte sig Lenins revolution. Partisangrupper gav skydd åt civila.

Vi kom in i den bolsjevikiska tidsåldern och det började hållas möten där fanatiker hotade att ta över all egendom. Då hade även röda armén brist på allt och var lika fattig som civilbefolkningen. Soldater kom för att köpa mjölk, bröd, smör, potatis och ibland också eldningsolja. Pengar saknade värde och många hade heller inga.

Jag var tio år och hemma tillsammans med min två år äldre bror Matti. Mamma och farmor hade tillsammans med en grannfru gått för att föra vår mördade bror Simo till begravningskapellet. Min lillasyster Lahja var också med dem. Då upptäckte vi till vår fasa två "röda" soldater på gårdsplanen. De krävde nyckeln till huset av oss. De tillhörde avdelningen som för några dagar sedan hade jagat iväg de vita partisanerna. De var på återtåg men hade tänkt sig att stjäla något på vägen och vem skulle våga göra något åt det.

Många årtionden senare kommer jag ihåg hur rädda vi var, min bror och jag. Vi skakade av rädsla då männen slet och rotade i våra kläder för att leta efter nyckeln. Vi visste att nyckeln var gömd i en buske på gården. Min bror Matti viskade åt mig att ta nyckeln och släppa ned den på marken. Jag tog fram nyckeln från gömstället och räckte fram den till den ena mannen. Han rusade till dörren, öppnade den och gick in. Det första han såg var pappas värdefulla vargskinnspäls. Han tog den på sig. Den andre tog pappas överrock och stoppade fickorna fulla med strumpor och vantar. Mamma hade bestämt sig för att hon hädanefter inte skulle lämna hemmet för någonting. Fortfarande fanns hopp om bättre tider.

En kväll kom två beväpnade soldater in i vårt hus och begärde att få eldningsolja. Vår dräng Juho var ute på arbete. Vi barn sprang ut till mamma för att berätta om gästerna. Hon stod vid vedboden. Med yxan i handen gick hon in, slog yxan med bredsida i bordet och skrek på ryska: "Vad vill ni?" Gevären som soldaterna ställt på lut mot bordet, skramlade ned på golvet. De stirrade dumt på varandra och viskade att nu fanns det säkert vita banditer där ute. De plockade upp sina gevär från golvet och försvann utan att säga adjö. Den besvärliga situationen hade löst sig tack vare mammas resoluta uppträdande.

Händelser under åren 1918–1919

År 1918 förflyttades pappas arbetskontor från Parkala till Kuivasi. Pappa försökte vara neutral men händelseutvecklingen ville annat. 1919 gjorde partisanerna ett anfall i riktning mot Kuivasi. Då pappa såg partisanernas anfall gick han in i stallet för att lugna hästen och själv gömma sig.

De vita partisanerna gick aldrig in i husen utom om de visste att någon bolsjevik gömde sig där. Partisanernas anfall varade bara en timma, sedan fick de dra sig tillbaka på grund av röda arméns överlägsenhet. Pappa trodde att allt gått bra och som han räknat ut. Men nästa dag uppenbarade sig en ilsken kommissarie som frågade varför pappa blivit kvar på fiendens sida under anfallet. "Du skulle ha tänt på förråden och själv gett dig av."

Pappa hade naturligtvis försvarat sig och sagt att en sådan liten grupp som det var frågan om inte kunde nå långt. Och det skulle vara oförnuftigt att mitt under en livsmedelskris elda upp värdefulla förråd. På det sättet sparades ju allt. Efter detta förnuftiga tal sa kommissarien: "Dig känner jag väl till. Vänta bara, vi får se vad vi skall göra med dig".

Pappa funderade hela natten på vad kommissarien sagt och bestämde sig för att om han ville behålla livhanken så var det bäst att ge sig av till Finland. På morgonen två dagar efter partisanernas angrepp begav han sig till Korosat som är den by som ligger närmast finska gränsen. Vid varje vägkrök fanns vaktposter som begärde legitimation. Pappa hade med sig sina officiella verksamhetsdokument och sade sig vara ute för att kontrollera i vilket skick de kooperativa affärerna var i gränsregionen. På det sättet kom han till gränsen och smög sig sedan över till Finland. Inte lång tid efter denna händelse begav sig min bror Matti till vår far i Finland och stannade där.

Det var en tung tid för oss, den övriga familjen. Min äldste bror Simo hade gått över till de vita partisanerna bara några veckor tidigare och blivit tillfångatagen av de röda vid partisananfallet. Vi sidan av kyrkvägen hade han sedan blivit skjuten utan någon utredning eller officiell dom. Alla vi i gränsregionen hade mycket stora svårigheter. I Mustila var många hus övergivna. En del av invånarna hade flytt till Finland. De äldre och barnen var kvar. De kunde inte sändas till arbetsläger som straff. Några kor och får fanns i de gårdar som ännu fanns kvar någon. Men i djurhållningen hade det inträffat en förändring, ingen hade grisar och hade inte haft det på flera år. Enligt den gamla seden hade ett par grisar slaktats per hushåll varje år.

På den tiden lämnade många välbeställda Petrograd och tog sig till Finland. Vi som levde nära gränsen kom i nära kontakt med de flyende. Ibland på kvällarna var rummet fyllt av ryskt herrefolk eller judar. Under natten flydde de över gränsen till Finland och huset var tomt igen på morgonen. I de olika skedena hade Sankt

Petersburg olika namn: 1703–1914 Sankt Petersburg; 1700-talet i Sverige Petersburg; 1914–1924 Petrograd, 1924–1991 Leningrad och från 1991 Sankt Petersburg.

På den tiden bestod gränsbevakningen av ryssar och de var lätta att undvika och kringgå. Senare dök det upp finska kommunister i gränsbevakningen och de började leta noggrannare efter flyktingar. Smugglingen började också. I Finland fanns varor att få tag på. I Ryssland var det brist på allt och bristen fortsatte år efter år.

Många tjänade bra på smugglingen. Efter Lenins död på Stalins tid kunde man på alla anslagstavlor läsa hur farligt det var för sovjetmedborgare att komma i kontakt med medborgare från kapitalistiska länder. Många smugglare åkte fast och mången god affär gick i stöpet.

Det blev tungt, speciellt för vår mor. De arbetsföra i vår familj hade minskat i antal då vår far och min bror Matti flytt till Finland. Det var bara mamma kvar. Farfar, 85 år, som drabbats av slaganfall vågade inte förflytta sig långt från sin säng. Och så var det jag och min 4 år yngre syster. Man kan inte säga att vi var förmögna. Mamma fick en kvinna från Valkeasaari tillsammans med hennes dotter som hjälpredda hemma. Det var en värdefull hjälp. Dottern kallade sin mamma för "emo" så hon blev på det sättet allas emo. (Emo betyder moder).

Tack vare några "goda kamrater" kom tjeikan eller GPU till vårt hem. De tog ett rum till sitt förfogande. Vår familj bodde i det andra rummet. En av kommunisterna var Orjasaari alias Jalmari Orava. Han kom från en gård som var flera gånger större och finare än vår. Men nu ville de ha allt utan att vi kunde göra något åt det.

Vår familj behandlades hårdhänt. Första gången som min mor Mari Kähäri arresterades var 1919. Nu blev farfar, jag och min lillasyster kvar i vår emos och hennes dotters vård. Min syster och jag grät många gånger i emos famn. Hon var en laestadiansk troende och försökte trösta och vägleda oss med det inre ljus hon hade. Jag är evigt tacksam för det stödet.

Mamma frigavs efter åtta månader på våren året därpå. Vi skulle ha klarat oss tre år på de livsmedel som vi hade haft i våra förråd, om vi hade fått behålla dem. Inget blev kvar till oss. Till och med mössen dog av svält. Hästen, som dåförtiden var det viktigaste man ägde för att kunna bedriva jordbruk, beslagtogs utan närmare förklaring. Tidigare hade det funnits 100 hästar i byn. Nu lämnades tre hästar kvar. Som tur var lämnades våra sju kor kvar på gården och tack vare den kunde mamma ställa mat på bordet. Vi var rättslösa, underordnade det röda godtycket, om det överhuvudtaget förekom någon rätt någonstans.

Men då skörden var bärgad på hösten, fängslades mamma igen och säden togs ifrån oss. Då hon släpptes fem månader senare var huset lika tomt som förut.

Besöket i Finland

I fängelset var maten otillräcklig. Jag gick många gånger med matpaket till mamma tillsammans med de äldre grannflickorna. Jag skulle så gärna ha velat träffa mamma men lagen var obeveklig. Nej! Men matpaket fick lämnas. Julen närmade sig men inte kändes det som jul. Vi längtade bara efter pappa och mamma. Båda var på ställen som var oåtkomliga för oss. Då började jag fundera på att gå och hälsa på pappa. Mamma hade berättat innan hon fängslades att hon hade en god väninna, skogsvaktare Mikko Ilonens fru som bodde strax vid gränsen men på finska sidan. Jag visste på ett ungefär var de bodde och trodde, att om jag kommer dit, så hjälper de mig vidare. Pappa visste jag fanns i Rautu. Mina funderingar var jag tvungen att behålla för mig själv, för det var inte möjligt att fråga någon om råd. Emo förstod att något var på gång och anade att den unge herrn planerade något eftersom han var så orolig. Det var nervöst att planera för en utlandsresa utan resevaluta, visum eller några andra dokument.

En vinterkväll gick jag över gränsen utan att någon såg mig och snart stod jag i farstun hos skogsvaktare Mikko Ilonen. Med stor förvåning frågade fru Ilonen ut mig om vem jag var och vad jag ville. Jag minns att jag var nära till gråten då jag förklarade vem jag var och att jag längtade efter pappa och ville besöka honom.

Den ädla människan bad mig stiga in, gav mig mat och sa att bara hennes man Mikko kom hem så skulle han ordna saken. Då Mikko kommit hem förklarade hans fru hela ärendet. Det var inte så enkelt som jag, en 12-årig pojke, hade tänkt mig. Mikko förklarade att det inte gick att komma in i Finland på ett lagligt sätt, men om han pratade med chefen för den finska gränsvakten kanske det kunde ordnas. Hela gränsvaktstyrkan bodde i samma hus som chefen, som sa till sina mannar att han inte skulle hänga någon om de lät en liten pojke gå över gränsen för att hälsa på sin pappa. Och de goda människorna planerade rutten för mig. Mikko talade kortfattat om hur planen såg ut. Han skulle följa mig till en by 7 km längre bort. Där skulle vi kontakta en man från Mustila, som levde som flykting i Finland med sin familj, och planera resten av färden med honom. Väl framme stannade vi hos vår förre granne. Nästa morgon fördes jag till byn och fick träffa min pappa och min bror Matti. Pappa var det ingermanländska flyktinglasarettets ekonomichef där.

Och de verkade må bra. All möjlig mat fanns det som vi på ryska sidan gränsen inte ens kunde drömma om. De frågade och undrade hur jag vågat ge mig iväg på egen hand. Vi pratade och frågade varandra om allt som hänt den senaste tiden under flera timmar. Jag kommer ihåg att pappa allvarligt frågade mig, om jag ville stanna där hos honom. Men jag svarade att jag bara var på besök och skulle vända tillbaka hem för att göra någon nytta hemma. Pappa sa att du gör som du vill. Även han skulle komma hem så småningom, men för det

Viljo Kähäri på sin 50-årsdag 1959 i Imatra
Foto: Kähäris familjealbum

behövde han tillstånd och försäkringar för sin egen säkerhet. Utan godtagbara tillstånd från sovjetmyndigheten skulle han inte komma.

Snart hade det gått två dygn hos min far och bror. Min bror gav mig en jacka av typ träningsoverall då min egen var dålig. I fickorna stoppade han alla möjliga småsaker och till och med sitt kära munspel. Samma rutt började mot gränsen och mot hemmet. Det kändes trevligt att bege sig hemåt men jag vet inte hur det kändes för min far att skicka iväg mig på en så osäker färd.

De följde mig mot gränsen och önskade mig lycklig färd. Den sista versten gick jag hem till familjen Ilonen och övernattade hos dem. Ilonens familj var nöjd med min lyckade resa till Finland. Benen kändes lätta då jag traskade mot gränsen och hemåt Mustila. Hela färden hade varat i fem dygn.

Jag var halvvägs hem från gränsen, då jag fick se ryska soldater komma emot mig på den krokiga vägen från andra hållet. Först blev jag stel av fasa, men då jag förstod att de inte upptäckt mig, sprang jag tillbaka bakom en krök. Där funderade jag på vad jag skulle göra. Jag förstod att jag inte skulle orka springa speciellt långt och soldaterna skulle se mina spår i snön och förfölja mig ända till gränsen om de måste.

Paketet som jag hade med mig flög in i skogen. Jag var inte i stånd till att tänka ut att placera paketet under ett träd där jag kunde ha hämtat det senare. Men det innehöll inte något viktigt, bara stearinljus och kex. Jag kom fram till att det var bäst att hålla sig till sanningen och började gå i riktning mot soldaterna. De hade vapnen vid höfterna, stelnade till och kommenderade: "Stoi!" då jag var på tio meters avstånd från dem. Utfrågningen började omedelbart: "Varifrån kommer du?"

"Från min far Finland. Jag längtade efter honom och besökte honom." - "Lovade han att komma hem?" - "Det gjorde han om han får tillstånden klara". Nu började spänningen minska något. Underofficeren upptäckte mina fickor som var fullproppade med varor. En soldat började visitera mig och hittade munspelet. Mannen blev glad och började spela på munspelet och dansa där på vägen. De andra kamraterna började skratta och jag var tvungen att dra på munnen. Sedan kommenderade gruppchefen: "Stopp pojkar". Och så började ett mera officiellt studium av mina varor. De undersökte alla saker och lade sedan tillbaka allt. Därefter kommenderade han två soldater följa mig till Mustila. Den andra delen av gruppen fortsatte mot gränsen. Jag tänkte att nu får jag inte komma hem. Då vi kommit till byn bad soldaterna mig att gå före och de gick efter. "Du vet väl var du bor".

Då vi kom in utropade emo: "Herre Gud, Vad är det som har hänt?" Soldaterna frågade ämbetsmannamässigt om detta var husets pojke. Emo som var rysktalande förklarade saken för dem. Farfar var mycket nedstämd. Min syster satt och grät i ett hörn. Farfar frågade vart de skulle föra mig, men svaret blev att de inte visste. Det var tungt att lämna hemmet, jag visste inte vart och inte för hur länge. Jag fördes till gränsvakternas inkvartering. Fast jag inte visste hur allt skulle sluta var vilan och sömnen välkomna. De ryska soldaterna var vänliga och hövliga och inte alls några barbarer

Efter en natts sömn bjöd man mig på te med rågbröd på morgonen. Så bar det av igen, nu med endast en soldat som eskort till Lempaala kyrka. Där fanns gränsvaktens huvudkontor. En annan soldat förde mig till en överste. Han befallde min eskort att föra bort mig till gränsvakten. Det skrämde mig, för jag visste att de finska kommunisterna vid gränsen var kända för hårdhet. Men till min förvåning började en man vid namn Huuemonen att prata vänligt till mig. Han frågade om pappa. Plötsligt fick han bråttom och tog mig till bysovjetens kontor. Han förklarade att denna pojke hade varit i Finland och nu

Viljo Kähäri och Eino Susikallio som finska soldater under fortsättningskriget. Foto: Kähäris familjealbum.

skulle ha en "propuska". Jag hade varit fånge i ett dygn, men ordföranden slog en stämpel i propuskan och sade att nu fick jag gå. Hemma berättade jag om mina äventyr för farfar och min syster. Sedan blev det dags att prova munspelet och det ljud i dur, inte i moll.

De finska kommunisterna

Efter undertecknandet av fredsfördraget i Tartu 1920 stabiliserade sig livet i de sovjetryska och finska gräns byarna. De blev inte besvärade av den ryska militären. Armén hade det bra ordnat för sig. Men sedan uppenbarade sig ett plågoris i form av grupper av finska kommunister som betedde sig annorlunda än sina ryska kamrater. Vår hjälplösa familj hade fått vara i fred för ryssarna men en dag kom det finska kommunister körande till vår gård. De läste på en lapp att här skulle de få möbler med sig. Sedan bar de ut möblerna från ett rum till källan. Något kvitto eller ersättning var det inte tal om. Enligt sovjetisk lag hade de inte rätt att göra så men de visste att i det här huset fanns ingen som skulle kunna klaga eller göra efterforskningar.

Vi hade en gammal cykel som var helt funktionsduglig. En dag då jag kom hem efter att ha varit och lekt med grannens barn sade Emo att nu hade de tagit min cykel. Mannen hade sagt att cykeln tillhörde staten. Med självpåtagen rätt gjorde de vad de ville.

En annan dag kom det finska kommunister till vår gård och sade att nu skulle de bo här. De installerade sig i ett rum och stannade där nästan två år. Ingen hyra betalades och de betedde sig som herrar och vi som deras inneboende. De hade stationerats längs hela gränsen som GPU:s gränsvakter, men deras egentliga uppgift var säkert att förbereda ett maktövertagande i Finland. Jag kommer ihåg några av kamraternas namn som Lehtinen, Peltonen, Kari Albert Orava, Karvonen, Oski. Oski var trevlig och snäll mot oss pojkar.

Då kamraterna hade bott hos oss några veckor började Lehtinen leta efter nycklarna till ett skåp som mamma hade låst. Han frågade efter nycklarna men ingen visste var de fanns. Mamma hade låst och gömt nycklarna ordentligt. Kamrat Lehtinen trodde sig ha hittat en skattegömma. Med hjälp av sina kamrater välte han ned det över två meter höga skåpet på golvet och bröt upp det från ryggsidan. Men bytet blev inget märkvärdigt.

De finska kommunisterna fortsatte med sin förstörelse och förorsakade många slags förtret för byborna. En av bönderna hade lyckats köpa en häst i Finland då det var omöjligt att få tag på en häst någon annanstans. De kommunistiska kamraterna gick förbi hans gård och hörde hur en häst gnäggade i stallet. De började förhöra bonden om varifrån han införskaffat hästen. Då de

10. Berättelserna och intervjuerna

fått svaret sade de kallt att hästen tillhörde dem. Ryssarna började förstå att de finska kommunisterna inte kunde hjälpa till med någon revolution i Finland.

Mamma höll gården i ordning. Hon skötte höskörden och tröskade säden. I början av oktober var och lekte med grannens pojke. Då jag kom hem var jag bekymrad för att jag kom sent och trodde att jag skulle få bannor. Men mamma var inte där. Emo förklarade att nu har "de" varit och hämtat henne igen. Det var det hårdaste slag jag fått i mitt liv. Varför hade jag inte gått hem i tid, kanske hade mamma haft något hon ville säga mig innan hon fördes bort. Den natten var det svårt att somna. Från alla sängar hördes djupa suckar. Min syster grät sig till sömns. Jag låg sjuk av självanklagelser. Jag grät och bad. Troende var jag inte då, men jag hade läst bibeln och gått i söndagsskolan. Jag bad att "käre Jesus, du som botade sjuka och uppväckte döda, du kan väl låta mamma komma hem."

Även min mor var förtvivlad den kvällen och bad. Mamma trodde att bön skulle kunna mjuka upp det mest förhårdade kommunisthjärtat. Så hon började ropa högt i sin nöd till Gud att få komma hem en liten stund. Sedan kallade hon på en vakt genom luckan i fängelsedörren och bad att få prata med vaktchefen. Hon begärde att få komma hem för att ge sin pojke några viktiga råd gällande huset och gården.

Till slut sa vaktchefen att om du lovar att vara tillbaka före klockan sex får du gå. Mamma försäkrade att hon skulle komma i tid. Hon nästan sprang de fyra kilometrarna hem.

Då hon slutligen lyckades väcka mig ur min djupa sömn frågade jag om hon var fri nu. Mamma förklarade hur det låg till och hur saker skulle skötas då hon var borta. Mamma trodde att hon snart skulle vara hemma igen. Det blev stor förvåning hos alla då de fick höra att mamma hade varit hemma. Flera år senare förstod jag att Gud hör bön.

Vi barn blev kvar i emos omvårdnad. Vi satt vid matbordet då två bolsjeviker kom in. Det var Albert Kari och Latimir. De skrämde oss. "Jag önskar jag hade min yxa så att jag kunde slå ihjäl er skurkar", sa farfar. Vi alla vid bordet blev förskräckta. Latimir började skrika ut hotelser att om gubben hade varit yngre så skulle han fått se på annat. Kari bara log sitt djävulska leende. Sedan gick de. Latimir kom senare i bråk med en annan man och fick ett knivhugg genom lungan. Ett vittne berättade att det var Latimir som startat bråket. Han dömdes till ett halvt års fängelse för att han gått över gränsen olovandes. Detta hände ett halvt år efter att de varit hemma hos oss. Albert Kari dog i fängelse under Stalins utrensningar.

Vi får det bättre – flyktingar i Finland återvänder

Det började bli bättre. Det blev slut på motrevolutioner och oredan. Smugglingen pågick dock fortfarande. Myndigheterna genomförde kampanjer genom att dela ut säd och potatis som lån. Lånet skulle betalas tillbaka på hösten efter skörden. De flesta tog emot detta lån.

Under 1922 blev våra liv hemma mycket bättre. På våren förde vi ut boskapen på bete till mitt hemliga ställe. Detta var relativt nära finska gränsen. Farfar hade köpt ett stycke mark där. Där fanns också en ladugård. Jag var fortfarande ung men kunde ändå utföra många sysslor på gården. Emo och min syster Lahja gick iväg för att sköta boskapen. Jag hjälpte också dem ibland. En kväll kom en ovanlig man dit och ville köpa mjölk för att ha till sina smörgåsar. Mannen frågade om han fick lägga sig på vinden. Vi vågade inte säga nej och mannen klättrade upp på vinden genom ladugården. Vi var nyfikna och undrande över mannens fina kläder.

Då jag varit ute på morgonen en stund med korna kom en grupp civilkända män emot mig. De frågade om vi hade sett några röda. Nej, det hade vi inte. Har det synts till några vita frågade de vidare. Jag funderade och tänkte att mannen på vinden säkert tillhör de vita och talade om det för männen. Strax begav sig männen av och jag började ana det värsta. Jag hade pratat för mycket men nu var det för sent. Männen var finska kommunister.

Min syster Lahja vaknade till oljud från vinden men trodde att det var Emo som smällde igen dörren. Lahja gick ut och ropade men Emo syntes inte till. Emo kom så fort hennes gamla ben orkade och anade att något hemskt hade inträffat. "Gode Gud, vad är det som har hänt här?" skrek hon till. Från stugans innertak rann det blod som om man skulle ha hållt ut det. Vi sprang ut men såg inte någon där ute. Emo blev lite förvirrad och skyndade in till byn. Mördarna hade klätt av mannen alla kläder, tagit dem med sig och alla andra tillhörigheter också. Bara underkläder fick han behålla. Jag såg det då vi begravde honom en vecka senare.

Stora förändringar skedde. Kyrkans präster höll gudstjänster och läste böner. Det var bara stor brist på präster. En varm andlig vind blåste över alla kyrkliga och frikyrkliga sammankomster.

Den förbannelse som vilar över en gränsszon vid orostider förbyttes till det bättre. Flyktingar från Finland återvände i en jämn takt och de blev inte anklagade, plågade eller utpekade på något sätt. Förtroendet mellan Lenins regering och befolkningen blev bättre. Då man tänker på den tiden så var det verkligen stora framsteg som gjordes både från de styrandes och från befolkningens sida. För de troende var det också bra tider. Vi brydde oss inte om andra. Gamla meningsskiljaktigheter mellan grannar lades åt sidan. De olika frikyrkliga grenarna samlades till en församling. De fick fritt hålla möten i byarna på den här tiden.

10. Berättelserna och intervjuerna

Jag skall berätta ett exempel på hur rättssäkerheten tillämpades i praktiken. Då pappa på grund av den där kommissariens hotelser flydde till Finland hämtades hans häst redan samma dag och lämnades till sovchos. Den hörde enligt den tidens lag till staten. Men på våren 1923 började en granne fråga en domare om fallet. Då domaren lyssnat sade han: "Ni kan utan vidare begära hästen tillbaka från sovchosens domstol." Tveksamma skred vi till verket, men hästen fick vi tillbaka. För oss och grannarna kändes det som ett under.

På andra sätt var 1923 en välsignad tid för vår familj. Min bror Matti återvände från Finland som många andra flyktingar. Pappa fick också tillstånd att flytta tillbaka till sitt hemland. Den utspridda familjen var åter tillsammans i sitt eget hem.

Pappas återkomst var ett mirakel i mångas ögon. Han reste runt i ett par dagar i grannskapet och hälsade på i grannbyarna. Pappa hade sänt en ansökan till Lenins regering om att få tillstånd att få komma hem och han hade lyckats.

1927 började min bror Matti på lantbrukshögskolan i Rääpyvä. Den var 8-årig och därifrån examinerades man som agronom. Undervisningen gavs på finska. Min bror hade en finstalande lärare som hette Kusti Kronqvist. Men denne lärare var också en av de finska kommunisterna och politisk ledare på skolan (politruk). Politiskt var det inga problem att komma in på skolan, men sedan började politruken lägga sig i och styra och ställa. Då påtryckningarna fortsatte, meddelade min bror politruken att han inte tänkte ansluta sig till ungdomsförbundet även om det skulle innebära att han inte skulle få något annat arbete än skogsarbete. Och så slutade han skolan efter fem månader. En av stalinistidens stora svagheter var att det var så stor skillnad mellan teori och praktik.

Pappa ville inte kritisera den styrande ordningen det minsta. Han motsatte sig smuglingen över gränsen även om den var omfattande. Som starssi hade pappa arbetat med ryssar, kunde tala ryska och hade förmåga att komma bra överens med dem. Vid diskussioner med våra grannar brukade han säga att med ryssar kunde man alltid kunna komma överens men annat var det med oss finnar. Det kunde vara mycket svårare.

Ryssarna kunde också vara hövliga och hjälpsamma. I byn bodde en ensam gammal gumma i en liten stuga. Kommendanten i gränsvaktstyrkan hade hört talas om gumman, hur hon skötte sitt hem och höll rent och snyggt trots att hon var blind. Kommendanten beslöt att se efter själv och besökte gumman. Han hade sagt till henne att ni finnar är då ett renligt folk.

Kollektiviseringen och anslutning till kolchosen

Året 1928 blev annorlunda för oss precis som i hela landet. Över landet hängde tunga svarta moln. Mina egna svårigheter var inte endast yttre utan också inre. Jag kände att jag hade behov av den store Hjälparen. Speciellt svårt blev det för oss då pappa dog. Han fick en hjärtinfarkt när han drack sitt kvällste.

I mitt eget liv inträffade en stor förändring. Ett frikyrkomöte i grannhuset hölls av Heikki Piiparinen. Efter många års svårigheter sökte jag en större mening i livet. Då Piiparinen frågade om det fanns någon bland de församlade som vill ta emot Mästarens kallelse så steg jag upp och sade att jag ville. Jag hade nyss fyllt 19 år och plågades svårt av mina svårigheter och bekymmer över mina synder. Nu förstod jag saken bättre än förut. Jag visste att människan med trons hjälp kan bära sina svårigheter. De troende hade en liten bönestuga i grannbyn. Där talade traktens vanliga män och kvinnor. Församlingens äldste var en gammal sjöman, som upplevt mycket och som vi uppskattade.

Vid början av kollektiviseringen 1929 inträffade ett märkligt fenomen i samhällsomvandlingen. Per familj eller hushåll fick man bara äga en enda ko och en liten plätt jord. Familjerna började falla sönder då t.ex. hemmavarande ogifta söner eller döttrar flyttade ut eftersom även de fick äga en ko och en kvarts hektar mark. Små stugor började uppenbara sig vid sidan av huvudbyggnaderna. På detta sätt kunde man kringgå de strikta nya bestämmelserna.

Men förhållandena började förändras. De blev värre och det förekom tvångsflyttningar och deportationer. Den första deportationen från vår by inträffade i början av 1930.

År 1931 anslöt jag mig till en kolchos även om det kändes motbjudande. Så tyckte de flesta men det var på det sättet man fick vara kvar i hembygden. Jag arbetade på kolchosen minst 18 dagar i månaden. På hösten bad jag om pengar från kolchosens kassör för att kunna köpa en ny arbets skjorta. Kassören tittade konstigt på mig och sa att det inte fanns några pengar och även om de hade haft pengar var det andra som hade större behov än jag. Jag svarade kassören att i den här kolchosen kommer jag inte att arbeta mera och gick därifrån. Hemma försökte jag vare egenföretagare och leva på vad den egna jordplätten gav. Jag bodde hos min mor och syster.

Jag trodde att det var klart med avskedet från kolchosen men ännu ett och ett halvt år efter att jag lämnat deltog jag i ett stormigt stormöte där man officiellt uteslöt mig från kolchosen och stämplade mig som opålitlig. Efter mötet var jag nedstämd. Att bli stämplad som opålitlig var inte bra och jag måste försöka göra något åt saken. Jag gick efter ett par dagar till regionkontoret i Toksova och frågade om man gjort rätt som stämplat mig som opålitlig. Man svarade att visst var det rätt.

10. Berättelserna och intervjuerna

Jag ville ju inte arbeta på kolchosen. Allt var svårt. Kolchosen var den enda riktiga arbetsplatsen och samlingsplatsen för människorna. Men på den tiden var man statsfiende om man tänkte annorlunda än de styrande. Över allt hängde de tunga svarta molnen. I världen var det kristider. Stalins Sovjet sålde timmer och trävaror billigt på världsmarknaden. Vi högg den och fick som lön endast den mat vi åt.

Jag hade aldrig varit arbetskygg och ingen hade något att klaga på mig för mina arbetsinsatser. Men på den tiden var man statsfiende om man tänkte annorlunda om sin arbetsplats än de styrande.

En dag fick jag en skriftlig kallelse till kommandaturen. Att vägra var naturligtvis ingen idé och på vägen dit funderade jag på alla möjliga saker som kunde hända. Jag visste att många hade varit där och från dem visste jag också att ett besök på kommandaturen kunde vara mycket obehagligt. En vänlig officer emot mig och började fråga ut mig. Jag sade åt honom direkt att min ryska var svag. Men på det svarade han att vi säkert skulle förstå varandra så mycket, att vi skulle kunna diskutera. Det första han frågade mig om varför jag tillhörde den där troende gruppen och aldrig var ute någon annanstans på kvällarna. På det svarade jag att jag inte hade någon längtan ut på kvällarna utan fann bättre ro i Gud.

På den tiden försökte de styrande få de olika församlingarna att samarbeta. Han frågade om jag visste något om detta. Jag sade att jag hade hört om det i Leningrad. Vidare sa jag att bibeln manar oss att lyda den världsliga makt vars undersåtar vi är. Då diskussionen hade pågått två timmar frågade han vänligt varför jag hade sagt att jag pratade dålig ryska.

1933 kom en inspektör till vår bönestuga och befallde att en upprustning av stugan måste göras. Därefter skulle vi betala skatt. Vi samlade ihop den begärda summan men redan nästa månad kom ett nytt krav på skatt och denna gång en större summa. Då förstod vi att de styrande hade något värre i tankarna. Vi meddelade att vi inte kunde betala sådana skatter och fick då rådet att överlåta bönestugan till staten. Dessutom begärdes att vi skulle genomföra en renovering, för staten tog inte emot något ruckel. Vår bönestuga stängdes 1933. Vi försökte ändå hålla en viss kontakt men det var svårt. Jag bodde fortfarande hos min mor och min syster Lahja gick på sjuksköterskeskola i Leningrad.

En dag då jag kom hem såg jag att någon hade följt mina skidspår. Jag fick onda aningar. Ju närmare hem jag kom desto flera spår var det och hemma var det helt upptrampat av skidor runt huset. Dörren var låst. Vanligtvis var den inte låst. Min mamma som under hösten hade ramlat i ladan hade fortfarande svårt att röra sig. Hon brukade gå till ladugården sakta och linkande. Så självmant skulle mamma inte ge sig av någonstans. Då jag funderade på detta kom en grannfru med en vattenhink för att ge djuren.

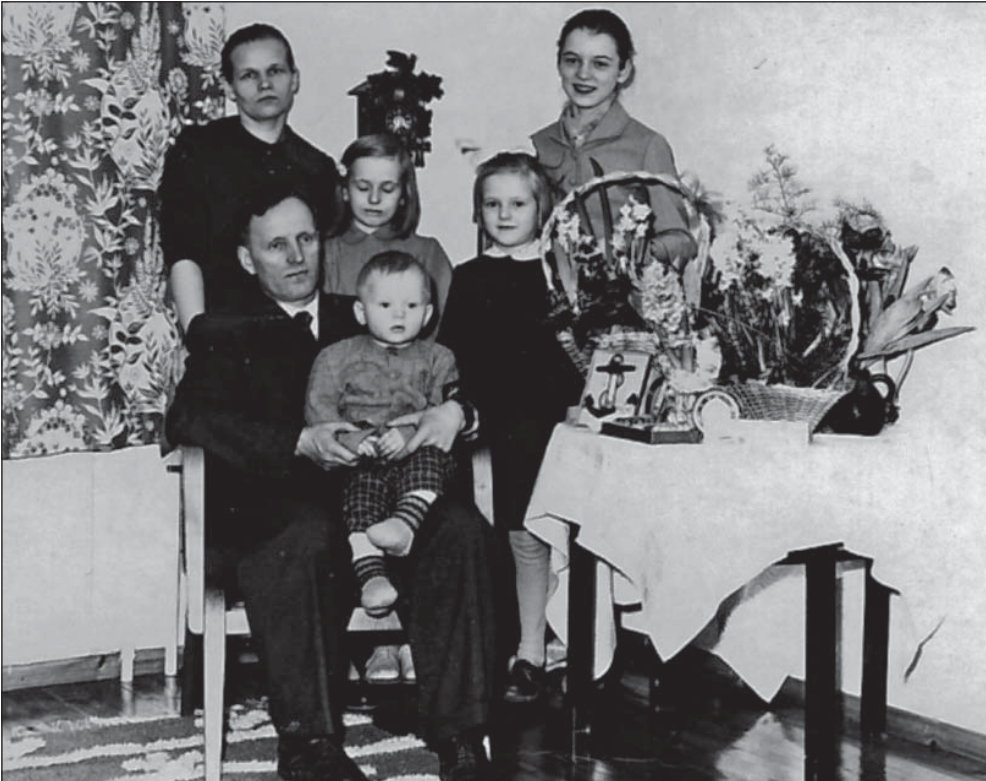
10.1 Svenska gruppen

Fotografiet är taget den 20.11. 1930 i Ingermanland. Från vänster sitter pastor Henrik Töyli och Miina Kuparinen. Bakom står lita Kuparinen och Lahja Kähäri, Viljos syster. Fotografiet sändes av Viljo till Maikki Kähäri som befann sig deporterad i centrala Asien. Bilden: Kähäris familjealbum.

Hon berättade att soldater hade hämtat mor kvällen före och att de hade skjutit några skott där i snödrivan. Hon visste inte vart de hade fört mamma. Jag tog skidorna och åkte till kolchosen för att höra mig för. Jag förstod inte att allt berodde på min utflykt förra kvällen utan trodde att det var frågan om en allmän deportation. På kolchosen visste ordföranden inte något om någon deportation och bad mig fråga i bysovjeten. Dit var det två kilometer. Där visste de inte heller något om en eventuell deportation och rådde mig att bege mig till Sastaava. Åter var det tre kilometer att åka. Jag var lugn utan att råka i panik. I Sastaava frågade jag en vakt om man hade fört hit någon äldre kvinna. Vakten bad mig vänta tills chefen kom. Snart kom kökschefen med rangen sergeant ut. Han tilltalade mig med efternamn och bad mig komma in som till en gammal vän.

"Pomosnik har kommit och kallar in dig" sade man till mig. Jag gick med djärva steg och upptäckte att det var en bekant, en otrevlig löjtnant från Armenien. Han började genast: "Var har du varit? Hur många banditer tog du över

Viljo Kähäri med familj på sin 50-årsdag. Tapio sitter i sin pappas knä. Bakom står hustrun Lilja samt Irma, Eva och Aili. Foto: Kähäris familjealbum.

gränsen?" Jag svarade så lugnt jag kunde att jag inte hade sett några banditer och att jag bara hade varit i grannbyn. Han krävde en förklaring. Då förklarade jag igen att jag inte hade något med mörka gärningar att göra.

En vakt var redo och löjtnanten Pomosnik sa att nog skulle man ta reda på sanningen i kommandanturen. Sedan kommenderade han vakten att ladda sitt gevär och säga de där hemska orden till mig: "Om du försöker rymma så kommer jag att skjuta utan förvarning. Marsch iväg!" Så började färden mot kommandanturen. Då vi kommit en bit på väg började min vakt fråga i en alldeles saklig ton om jag hade något samröre med banditer. Jag svarade: "Nej det har jag inte." Då sa vakten uppmuntrande till mig att då behövde jag inte vara rädd.

Då vi kommit till kommandanturen, som låg i Lempaala prästgård, gjorde vakten en raljant avlämning av mig. Jag började bli rädd. Här hade många tagits in och försvunnit för att aldrig höras av mera. Jag visste inte vad man anklagade mig för. Den som förhörde mig var den finskspråkige kaptenen Porissov.

Han sa genast att jag skulle tala sanning då jag svarade. Så frågade han var jag varit föregående natt, vem jag hade sett under vägen och vem som varit där jag hade varit. Jag var tvungen att nämna allt flera gånger. Förhöret fortsatte flera timmar men avslutades till slut. Jag skrev under förhørsprotokollet. Kaptenen visade på en bänk och bad mig slå mig ned. Där på bänken tillbringade jag hela natten, ibland försökte jag ligga ner, ibland sitta upp.

På morgonen kom majoren och en överste och bad mig måla en mellanvägg då man gjort i ordning ett tjänsterum. Det gjorde jag gärna. Jag fick en färgburk och en pensel och så gick jag till verket. På eftermiddagen kom kaptenen, nu med en helt annan röst sa han att här har du dina papper och där ute är skidorna, jag kunde åka hem. Jag frågade om min mor hade fått komma hem och han svarade att hon har varit hemma sedan länge. Med lätt hjärta åkte jag hem på mina skidor.

Året 1934 började i en stegrande spännings tecken. Ryssland påverkades av den övriga världens kriser. På hösten ökade skogshuggarnas normer till över 60 kubikmeter. Jag avverkade min norm men inget mera. Året 1935 började som de tidigare i mörka tecken även om inget värre hade hänt, men det kändes som om något skulle hända. Då beslöt jag mig för att flytta till Leningrad. Det var inte så enkelt. Nej, man måste få ett tillstånd av bysovjeten. Efter många olika turer avslogs min ansökan. Det hade gått tre år sedan någon hade fått flytta från bGränsbefolkningens värsta mardröm var tvångsförflyttning till straffarbetsläger eller deportering.

Deportation till Centralasien

Den 4 april i nådens år 1935 materialiserades de onda aningar vi hade haft en längre tid. På natten klockan två knackade det på dörren. Då mamma frågade vem det var, blev svaret på finska att här fanns många och att de hade ett mycket viktigt ärende, så öppna dörren. Då mamma öppnade dörren trängde sig en löjtnant från gränsvakten in, därpå en ung man som hette Jussi Lavonen och den tredje var kolchosens ordförande. Enligt sovjetisk lag fick inte militär ensamma genomföra hemvisitationer utan måste ha minst två betrodda civila personer med sig.

Att tränga sig på mitt i natten var däremot helt lagligt. Den ståtliga löjtnanten gick fram och tillbaka på golvet och det verkade som om han tyckte att alltsammans var mycket obehagligt. Sedan läste han ur ett litet papper namn och födelseår och frågade om jag var den personen. Då jag svarat ja blev han mycket allvarlig och meddelade att jag blivit beordrad att flytta till en annan ort. "Klä på dig och kom med oss. Resten av familjen gör sig klara för avfärd om fyra dagar". Det var konstigt, men jag började klä på mig alldeles lugnt som om inget

speciellt inträffat. Det var ganska säkert att jag inte skulle få se mitt hem mera och att detta var sista gången jag gick hemifrån. Inte heller mamma grät. Hon hade redan förberett sig inombords och vant sig vid tanken. Hon sade bara: "Detta är mörkrets välde och mörkrets tid men er tid skall vara kort."

Då jag klätt på mig frågade jag om jag fick ta en filt med mig. Det fick jag och var klar för avfärd. Med tungt sinne gick jag ut ur det egna ganska nybyggda huset. Därute fanns en häst spänd för en släde, i släden en vaktsoldat och en annan anhållen. Mannen i släden upptäckte att han borde ha tagit med sig en filt eftersom det var kallt. Men min filt räckte för oss båda. Många gånger hade jag fått starta tidigt på morgonen men aldrig så här tidigt.

Resan gick i tysthet bara 80 meter till min farbrors gård. Samma trio knackade på och släpptes in. Löjtnanten förklarade sitt ärende och efter en kort stund hördes gråt och jämmer från huset. Min farbror hade skickats iväg redan tidigare och hemma var hans fru och en stor barnaskara. Meddelandet som löjtnanten lämnade slog sönder allt hopp hon hade kvar. Min 21-årig kusin fördes till släden. Han var familjens äldsta barn. Vi förstod att vi var gisslan för våra familjer så att de inte skulle försöka smita iväg.

Vi fortsatte en bit till en annan grannes gårdsplan. Snart hördes det gråt också därifrån. Denna granne hade inte kunnat föreställa sig att de skulle bli deporterade. Hela sitt liv hade han arbetat som dräng och först på senare tid lyckats bygga sig en egen liten stuga där han bodde med sin familj. En anklagelse hade man hittat mot honom. Han hade varit medlem i den vita partisangruppen och blivit lovad amnesti under Lenins tid. Nu var det 11 år efter Lenins död och de gamla utfästelserna behövde inte hållas längre.

Grå var gruppen av människor som trängts in i vagnen. Av vilka skäl hade alla dessa sänts iväg till nya boplatser? Anklagelserna måste varit varierande då vi till slut var 40 man i vagnen och två personer inte kunde ha samma. Den sista vagnen var till största delen fylld av småbrukare. En man hade som finsk rödgardist kommit till Sovjet och deltagit på den röda sidan under fyra års inbördesstrider. Som civil hade han bosatt sig i Maasela by i Lempaala. Varför var han bland de deporterade?

Så var det dags för avresa. Översten frågade om någon hade ett dragspel. Ett dragspel kom fram. Snart hördes dragspelsmusik. Några tyckte att denna musik inte passade för en sådan resa. Tåget stannade vid en station. I gryningsljuset syntes inte en enda civilperson till utan bara långa rader av godståg och vakt-soldater på båda sidor. Då vagnarna var stängda kändes det som om vi färdades i ett dödens tåg. Stilla gråt kunde höras och tankarna rörde sig på låga nivåer. Det hördes inget halleluja från de troende även om de troende var förvånansvärt lugna. Jag suckade för mig själv: "Store Gud du känner till också denna belägenhet." Och tåget ryckte igång mot Kazakstan.

10.1 Svenska gruppen

Pappa Matti Kähäri	f. 18.05.1907	d. 15.07.1977
Mamma Varpu Kähäri (f. Kuokkanen)	f. 26.10.1907	d. 20.10.1977
Barnen:		
Väinö	f. 26.07.1929	d. 2011
Saimi	f. 23.07.1930	d. 2006
Ilmari	f. 20.12.1931	d. 2015
Laina	f. 28.04.1933	d. 2014
Aarni	f. 30.06.1935	d. 2000
Arvo	f. 12.05.1939	d. 2005
Aili	f. 17.12.1940	
Kalervo	f. 29.04.1943	
Gustav	f. 27.10.1945	

På detta sätt började Viljo Kähäris resa mot Kazakstan och arbetslägret där. I en annan vagn på samma tåg fanns hans mor Mari och syster Lahja. Väl framme, redan under sommaren, hade Viljo börjat planera sin flykt därifrån. Han insåg att i lägret skulle han dö. Platsen var ohälsosam. Malaria härjade bland de deporterade. Viljos syster Lahja kunde inte tänka sig att lämna sin mor ensam i lägret. Deras mor skulle inte orka följa med på en flyktresa. Viljo beslöt att klara sig på egen hand. Han tog farväl av sin mor och syster, och en natt gick han till järnvägsstationen i Syrdarja, samma station som de kommit till några månader tidigare med tåget från Ingermanland. Han lyckades lämna Kazakstan och ta sig hela vägen till den gamla hemtrakten, där gick han över gränsen till Finland. I Finland bosatte han sig senare i Imatra där han levde med sin familj och arbetade på Imatra kraftverk.

En familj avvisad från kolchosen

Berättaren Matti Kähäri, den näst äldsta av starssis pojkar och den förre berättaren Viljo Kähäris bror, hade under sommaren 1935 fått order att flytta hemifrån Mustila någon annanstans minst 100 km från Leningrad. Matti och Varpu Kähäri flyttade med sina små barn till Keresti nära Novgorod, sedan till Markkova. Där anslöt de sig till kolchosen Estonskij. Efter att tyskarna hade invaderat ingermanländska områden fortsatte barnfamiljens mångskiftande flyktresa, via Lettland, Estland, Finland och slutligen till Sverige.

Matti Kähäri har skrivit om följderna av kollektiviseringen i Ingermanland och om familjens liv mitt i kriget vid Leningrad. Han beskriver kommunismens

omöjlighet, absurditet och brottsliga styre som bolsjevikerna beskrev som en socialistisk ideologi. Matti har utöver berättelsen om sin egen familjs förhållande skrivit om några enskilda personers öden. Dessa har jag inte infogat i denna bok.

Matti och Varpu Kähäris familj växer under flykten. Barnens födelse och moderns del i Mattis berättelse är förhållandevis liten. Mattis son Kalervo säger också att han skulle önskat se mera om moderns och systrarnas prövningar i berättelsen.

Befriade från medborgarskapet – *Berättare Matti Kähäri*

I början av 1930-talet började man förflytta invånarna i gränsbyarna inåt landet. Sommaren 1935 kom en befallning från bysovjeten (byrådet) att alla skulle gå och fotografera sig för nya passfoton. Vid fotograferingstillfället tog man ifrån oss våra gamla pass och gav oss ett kvitto som var ca 4 tum långt och 1,5 tum brett där det stod att man hade tagit passet för att det skulle bytas ut. Vid uppvisande av detta kvitto kunde man köpa en tågbiljett. I vanliga fall var man tvungen att visa upp passet för att få ett färdbevis. Andra hade redan fått sina nya pass i augusti men inte jag och min fru.

Jag började oroas och få onda aningar därför att ett 20-tal familjer redan hade sänts iväg från byn till arbetsläger. Vid förfrågan svarade man först, att inte alla pass kunde bli färdiga på samma gång och att vi skulle vänta så skulle de komma. I september svarade bysovjeten att de fanns på regionens kontor. Då jag frågade där svarade de: "Vi har ingenting med passen att göra. Fråga på centralkommittén."

Saken klarades dock upp den 3 oktober då jag var ute med min granne Paavo på kolchosens åker och tog in de sista sädeskärvarna. Först vid slutet av arbetet sade Paavo: "Ta hand om hästen, jag måste till kolchosen på ett möte." Då jag frågade varför de inte kallat mig svarade Paavo: "Det vet jag inte."

Anklagad och avstängd från kolchosen

Tillsammans med Paavo gick jag till mötet. Kolchosens ordförande satt redan bakom bordet och Mikko Nikkinen var sekreterare. Gränsavdelningens chef Apabbov (som tillhörde folkgruppen tatarer) fanns där samt också en företrädare för GPU och bysovjetens ordförande (från kolchosen i Hittola i Toksova). Övriga på mötet var grannar.

Först gavs ordet till bysovjetens ordförande. Han höll ett papper i sin hand där han kunde läsa min dom. "Vi, medlemmarna i kollektivet Yhteistyö II

(Samarbete II) beslutar idag den 3 oktober 1935 att skilja kulaken Matti Matinpöika Kähäri från medlemskap i kollektivet. Vidare skall han fråntas rösträtt av följande skäl:"

1. Han är fiende till samhällsordningen, hans far tjänade under tsartiden som starssi (landsfiskal och kommunens ordförande)
2. Hans bror har dödats som vit bandit.
3. Hans mor har varit anklagad för att vara spion.
4. Han har sålt och fördärvat privat egendom innan han anslöt sig till kolchosen.

Jag bad om ordet för att förklara och redogöra för mina omständigheter. Bysovjetens ordförande for upp som en tiger och hötte med fingret mot mig och sade hånfullt: "Fortfarande kommer kulaken hit till ärliga medborgares möte. Först skall vi rösta om ärendet. Vem är emot beslutstexten?" Ingen bland de närvarande vågade ens viska något om saken. Inga armar sträcktes upp. "Beslutet är således enhälligt antaget. Och nu beordrar jag Matti Matinpöjka Kähäri ut från vårt sammanträde!". Och så gick jag.

Vad låg bakom anklagelserna

Den kvällen gick jag igenom hela mitt liv. Jag vände och vred på alla möjligheter. Bet mig i fingret – det gjorde ont. Bet mig i andra fingret – det gjorde också ont. Att ge sig av från hemmet på eget bevåg – till det behövs pengar. Inget hade vi att sälja, bara en ko och några säckar potatis. Nu när mina medborgerliga rättigheter hade tagits ifrån mig skulle de också utan vidare kunna "socialisera" vår ko. Och familjen var så stor – fem barn! Den äldsta flickan var sex år, den yngsta bara tre månader. Alla var vi kulaker, alla måste ge sig av! Men hur var det med kläder och skodon? Tyg hade inte funnits i affärerna under många år. Visst klarade vi oss hemma i vår egen stugvrå, men hur skulle vi kunna resa bort i dessa paltor?

Och hur var det med anklagelserna mot mig? Visst var det så att på tsartiden skulle det finnas en "starssi" (motsvarar landsfiskal och tillika kommunens ordförande) som valdes lokalt. Alla byarnas gubbar och gummor gick till valurnorna för detta val. Och hade de valt någon i stället för min far så hade de inte kunnat anklaga mig.

Och hur var det med min bror? Bolsjevikerna hade själva skjutit honom men de anklagade mig. Min bror Simo föddes i oktober 1901 och sköts i juli 1919. Han hann inte ens bli 18 år. Nu anklagade man mig för min bror.

Hur var det med anklagelserna mot min mor? Under revolutionen och efter världskriget var det en stor brist på alla livsmedel. Från Finland smugglades stora

mängder mat – råg, säd, havregryn, smör, fisk osv. En del av varorna såldes i Leningrad. Smuggling var naturligtvis strängt förbjudet. En del av smugglarna som man tagit fast, arkebuserades, andra skickades till arbetsläger.

Det hände allt möjligt. Vid avtäckningen av en staty av Lenin i Novgorod upptäcktes att någon placerat en stor hög avföring på Lenins huvud. Det blev en stor utredning, alla i staden förhördes. Ingen skyldig hittades dock. En grannpojke blev arresterad och förhördes i ett par dygn. Någon skyldig måste hittas. Den unga pojken förvisades till Novgorodtrakten.

Efter revolutionen hade man placerat ut finska kommunister på Karelska näset längs gränsen mot Finland. Mamma hade hjälpt en kvinna och hennes dotter med livsmedel. Min mor hade anklagats för detta två gånger och fick sitta i Leningrads fängelser i åtta månader ena gången och sex månader andra gången. För detta anklagade man mig. Jag kommer ihåg då mamma kom hem från fängelset, jag sprang in i hennes famn och grät av glädje.

Matti ansluter sig inte till den nya kolchosen

På vårvintern 1931 hade sex familjer från vår by deporterats till Murmansk. Kor och alla ägodelar hade blivit bortförda till en annan by. Strax därefter kallades alla byinvånare till en sammankomst. Där fanns en främmande talare som uppmanade byns alla invånare att bilda en kolchos. Hästar, alla arbetsredskap och åkrar skulle vara gemensamma. Rädslan för deportation fick 80 % av byborna att ansluta sig till kolchosen. I början hade man möten i kolchosen flera gånger i veckan. Jag gick till ett möte, där man grälade, skällde och hotade varandra. Då sa jag rakt ut att inte kommer jag att ansluta mig till denna kolchos.

Det fick konsekvenser. På våren fick jag inte tillgång till åkermark eller betesmark. Jag hade två kor och en liten häst. Jag blev riktigt bekymrad. Det fanns inget jag kunde föda djuren med över den kommande vintern. Hos en familj i en grannby förolyckades en ko och de köpte en av mina kor. En man från en annan grannby köpte hästen. En enda ko var möjligt att på något sätt föda så att den överlevde vintern. Så var det med den anklagelsen att jag fördärvat och sålt privategendom.

Två vintrar arbetade jag på skogskontoret med skogsarbetarnas och körkarlarnas löner och lönebesked. Det var åtta kilometer fram och tillbaka till fots varje dag. På somrarna var jag hemma för att arbeta på gården.

Matti ansluter sig till kolchosen

I början av år 1934 grundade man en ny kolchos i Mustila, "Yhteistyö II". Där var jag med och blev till och med ordförande! Att vi vågade! Det fanns inga hästar, inga kor, inga redskap och inget utsäde. Vi hade inget annat än vår "sisu", tro och hopp och vi lyckades, kolchosen bildades.

I Leningradområdet hade avkastningen från åkerbruket minskat till ett minimum. Djurhållningen minskade och avkastningen också där minimal. Kött, smör eller socker fanns inte att tillgå. Vi levde nära svältgränsen. Handel med lantbruksprodukter låg helt i statens händer. Alla måste dock ha blankett och expediera den vid Toksovas distriktskontor. Att resa till distriktskontoret i Toksova var inte roligt.

På våren 1935 då vi närmade oss vårsådden, meddelade man mig att jag inte längre hade rösträtt i kolchosen. Jag skrev ett besvärsvärd till distriktets chef och han upphävde kolchosens beslut och de anklagelser som låg bakom. Jag var åter en fullvärdig medborgare. Men jag anade ont och beslutade mig för att avstå mitt ordförandeskap i kolchosen till någon annan. Helst redan efter vårsådden men det lyckades inte utan först fram på hösten.

Jag började så smått fundera på att frivilligt ge mig av och söka en plats dit en fembarnsfamilj kunde flytta. I hembygden kunde jag inte få pass och utan pass var det omöjligt att få ett arbete. Morgonen är klokare än kvällen säger ett gammalt ordspråk och morgonen gav mig också nya idéer. Några av grannens pojkar hade varit på arbete i östra Ingermanland, i Uhtua. De berättade att det fanns gott om arbetstillfällen där och att de kommit bra överens med den lokala befolkningen.

Fortfarande hade jag inte fått svar om min passansökan. Jag skrev en lång skrivelse till Leningradområdets klagomålsavdelning om mitt passärende. Jag gick också till områdeskontoret i Toksova i förhoppning om att därifrån få något slags stöd för mig och min familj, men omständigheterna var förändrade. Den förra chefen, Kasolainen inte var där utan bakom skrivbordet satt en bister ryss. Då jag framfört mitt ärende reste han sig och skällde ut mig. Jag bad om ursäkt för att jag hade stört honom och smet ut ur rummet.

Väl ute i korridoren träffade jag på en gammal bekant. Han hade varit lärare i Hipelinmäki och sedan i Riivalimäki skolor. Med honom kunde jag diskutera sansat, som man mot man utan politiska hänsynstaganden. Han berättade att det hade inträffat en revolution med ett fullständigt maktövertagande. Han hade märkt, att områdessovjetens samtliga avdelningschefer var ryssar. Högsta chefen Juho Koivunen och sekreteraren Kotsalainen hade försvunnit. Då jag berättade att jag kommit med en petition sade han, att jag gjort mig onödigt besvär. Han rådde mig att gå raka vägen till distriktets centralkomité. "Tro mig, det är det enda stället där det finns någon man kan lita på just nu".

10. Berättelserna och intervjuerna

Det var en av de sista dagarna 1935 som jag stod i kön på Moskvastationen i Leningrad. Jag tänkte köpa biljett till Uhtua och åka med tåget som avgick mot Murmansk. Framför mig i kön var det åtminstone 300 personer. Vid sidan av kön gick en ung man och försökte sälja en biljett. Han hade hunnit köpa biljett till Petroskoi men fått information om att han inte skulle resa förrän om tre dagar. Mannen försäkrade att det skulle vara lätt att fortsätta mot Uhtua från Petroskoi. Jag trodde honom. Jag betalade för biljetten och så var det klart. Jag köpte lite matsäck för resan och klev på tåget. Vagnen var full men resenärer. Jag stod i tre timmar innan jag fick en sittplats.

Av resan mot Petroskoi blev dock intet. Jag hamnade i förhör hos GPU och då jag berättade att jag sökte arbete sa man åt mig att hela Karelen är gränsnära område. Det var ingen idé att ens försöka leta efter arbete där. Man kontrollerade passen. Alla andra hade pass men inte jag. Jag fick lov att stiga av tåget.

I Novgorod fanns många bekanta men var skulle jag kunna få tag på deras adresser? Jag köpte en biljett till Novgorod. Mitt emot mig satt en prat-sam yngre man. Han berättade att han tidigare arbetat på en sovchos bortom Novgorod i två år. Han föredrog ett besök på stationen Novgorod -St Bork. Alldeles nära stationen fanns rentav två sovchoser berättade han, "Tjaikka" och "Saverjääse".

Jag följde anvisningarna till sovchoserna men besöken blev resultatlösa. Den första sovchosen hade inte kunnat betala några löner till medlemmarna på tre månader, den andra var i samma tillstånd.

Farbror Simo

På hemresan samma kväll klev jag av på en station som hette Keresti. Där bodde en man som hette Simo Saavo och som hade ett helt hus till sitt förfogande. Han försökte övertala mig att flytta dit; det skulle ju vara trevligare också för honom att ha någon att kunna prata med på sitt eget språk. I området var det mest skogsarbeten som kom i fråga och den första tiden skulle vi kunna bo hos honom i huset. Av Saavo fick jag höra att min farbror Simo bodde i ett närbeläget skogsarbetsläger. Jag önskade träffa min farbror.

Farfar hade på sin tid ägt 6 hektar mark. Vid denna tid sålde ungarlar, som inte hade egna familjer men som hade landrätter, sina rätter. Några sålde delar, andra hela sin landrätt. Då min farbror gjorde militärtjänst lyckades min far köpa ytterligare mark på tre olika ställen. De gränsade till en stor by, men med den planerade landreformen skulle det vara möjligt att omfördela jorden så att den ägda landarealen fördes ihop till ett ställe.

10.1 Svenska gruppen

Då landreformen nådde vår by kunde jorden delas upp enligt den nya lagen. Vårt hus låg i slutningen på en kulle. På nedre delen fanns betesmark och en mosse, där min far fick en bit motsvarande en och en halv "dusja".¹ Min farbror Simo fick lika mycket ungefär en kilometer bort, alldeles vid skogsbrynet. Skogen tillhörde inte någon enskild utan där fanns träd för alla ändamål. Där kunde husägarna avverka och köpa virke för en billig penning.

Redan den första sommaren hade vi ett nybyggt hus, en ny ladugård och en ny sauna. Vår familj kunde flytta till i en ny gård och ett nytt hem strax före första världskrigets utbrott. På gården hade vi flera kor och en häst. Min farbror kallades in till armén och där blev han kvar i fem år. Då han kom hem var hästen mobiliserad, korna hade minskat till en.

Farbror Simo hemförlovades. Han önskade bilda familj och började arbeta för sin framtid. Han försökte arbeta hemmavid till en början men det lyckades bara en kortare tid. Tiderna var osäkra. Sovjetledningen mobiliserade alla män till Röda Armén. Men min farbror hade fått nog av krig. Han försökte gömma sig och leva i skogen. Han planerade att smyga sig hem senare.

I Kivennapa togs han av den finska polisen och fördes till Rautu där han fick arbeta två år på den Ingermanländska arméns sanatorium. Efter freden i Tartu lades det ingermanländska sjukhuset ned. Så småningom kom han hem och arbetade i 10 år som skogsvaktare hos skogsstyrelsen.

På vårvintern 1931 då en kolchos grundades i Mustila blev han vald till kolchosens revisor. Där rådde dårarnas diktatur. "Predikanter" och rådgivare kom och gick. Var de kom ifrån och vart de for var inte vår sak att bry oss om, de var folkets representanter och skulle åtlydas.

Deportationerna började. "Om du ansluter dig till kolchosen, kommer du aldrig loss därifrån!" Så löd slagorden i början. Under tre års tid byttes ordföranden för kolchosen ut 14 gånger. Vår by låg i gränsområdet och där lade sig GPU i varje liten detaljfråga. Då etniska ryssar inte var tillräckligt hårda mot lokalbefolkningen sände partiet tatarer som kommendanten för gränsvakten. Gränsvaktskommendant och tataren Haljamine anklagade min farbror för att han inte hade rapporterat några personer som olovandes hade slaktat en av kolchosens grisar. Men det fanns också allvarigare orsaker till anklagelser mot min farbror. Han var bror till en "starssi" och hade varit sergent i tsarens armé.

Min farbror Simo Kähäri var strax över 50 år då han dömdes till drygt fem års arbetsläger. Två veckor åkte han tåg och klev av vid den kinesiska gränsen. På andra sidan gränsfloden kunde han se kineserna arbeta med sitt.

¹ "Dusja" är ett mått inom jordbeskattning använt under tsarväldet, vars storlek avgjordes av nyttovärdet t ex om jorden var åkermark, betesmark eller obrukbar myr. I Sverige och Finland hette motsvarande mått *mantal* och definierades genom antalet män på gården och andra plikter eller även förmåner som hörde till ägandet.

Övre åldersgränsen för förvisning av arbetsförmögna personer till fjärran östern låg då vid 50 år. Så min farbror fick fylla i en ansökan om förflyttning och blev frigiven på grund av sin ålder. I frigivningspapperen stod att han 24 timmar efter att han kommit hem skulle infinna sig på GPU:s passavdelning. Då han anmälde sig vid Toksovas passavdelning tog man ifrån honom frigivningspapperen och gav honom ett så kallat "vargpass." Där stod att Simo Kähäri inte har tillstånd att bo närmare än 100 km från gränsen mot Finland och inte i Leningrad. Han skulle lämna detta område inom 10 dagar, november 1934. Så bitter kan "friheten" vara!

År 1935 var det åter dags för "likvidering av kulaker". Min farbror Simos hustru och sju av deras anhöriga deporterades till Kazakstan. Redan samma dag fördes den boskap som de deporterade ägde till bysovjeten. Det räknades säkert som betalning för den "fria resa" som de deporterade fick från Vaskela station till Syrdarja i Kazachstan. Hade det inte funnits kyrkogårdar och begravningsplatser på närmare håll än långt borta i Kazachstans ödemarker? Döden var det som väntade dem alla, för somliga redan efter några få månader. Stackars farbror Simo. Han hade inte lyckan att få leva tillsammans med de sina. Nu som gammal fick han uppleva att de till och med socialiserat möjligheten för honom att få dö hos familjen.

Platsen där farbror Simo arbetade hette Ogorelie och ligger i närheten av Keresti. Nästa morgon gick jag för att träffa min farbror. Jag promenerade längs järnvägen fram till 109 kilometersskylten som jag fått anvisningar om. Då var jag framme i byn Orgorelie och hittade min farbrors barack. Han blev mycket glad över att få denna oväntade gäst.

Baracken var ungefär 12 m meter lång. I mitten av den ena sidan fanns en dörr. Vid den bortre sidan fanns alla sovbitsar där karlarna sov med huvudet mot väggen. Några hade hö som madrass, andra hade ingenting. Som kudde och filt användes de egna kläderna. På höger sida stod några hopspikade sängar av ohyvlade bräder och en av dem var min farbrors. Där fanns ytterligare två ingermanländska äldre män som bodde i baracken förutom min farbror. Jag hade med mig ett franskbröd på ett kilo och en flaska portvin till farbror. Farbror bjöd av vinet även till de tre inneboende.

Jag berättade att det var min avsikt att flytta åt det här hållet med familjen. Min farbror berättade: "Vill man arbeta här får man räkna med att tillbringa varje dag i skogen. Med den lön som betalas lever man inte men man dör inte heller. Jag är ensam och tjänar 3-4 rubel om dagen. Vad kan man köpa? Ett år har jag varit här och jag har inte ens haft möjlighet att köpa något större än en näsduk åt mig själv." Farbror Simo ville spara lite pengar för att kunna flytta hem så småningom. Han gav mig ett brev som hans dotter hade skickat från Syrdarja i Kazachstan. Där stod att min bror Viljo hade lyckats fly från lägret och ta sig över till Finland.

10.1 Svenska gruppen

Här följer en uppräknning av några personer och familjer som drabbades och deporterades;

1. Min farbror Simo Kähäris hustru och sju av deras anhöriga. En enda ko ägde de.
2. Min mor, över 60 år, tillsammans med min bror Viljo och min syster Lahja. Lahja arbetade som sjuksköterska i Leningrad. De ägde en ko.
3. Simo Pönniö med hustru och två barn. De ägde aldrig mer än en enda ko.
4. Katri Kettinen tillsammans med tre barn. Hennes man Paavo hade dömts till fem års arbetsläger redan förra året. De ägde ingen boskap.
5. Simo Laitinen med fru och tre barn. De hade aldrig ägt mer än en enda ko.
6. Simo Kähäri (inte min farbror Simo Kähäri) med fru (Hetti som var hemmahörande Kivennapa), två barn, Viljo och Laine. De hade inte hunnit skaffa sig mer än en ko.

Detta är verkligen en lista på riktigt välbärgade kulaker!

Nästa dag återvände jag till Vaskela station klockan fyra på eftermiddagen. Därifrån var det 11 km till fots hem. Trevligt var det att gå längs de välkända vägarna men hur länge till skulle jag få göra det?

Mattis ärende är "slutdiskuterat och godkänt"

Från länets klagomålsavdelning hade det inte kommit något svar. Jag begav mig av för att klara ut ärendet själv. Man hade hänvisat mig till länsstyrelsen i Leningrad som låg nära bron över Ohta. Jag reste till Leningrad och hittade Ohta-bron. Men där verkade det inte vara någon form av kontor. Det kom en storvuxen soldat emot mig. Han frågade: "Har du tillståndsdokument?" Jag svarade att det hade jag inte. "Försvinn härifrån!" Och så tog han mig med båda händerna på axlarna och snurrade mig runt. Jag började gå. Men bakom mig kom en äldre Leningradbo upp jämsides med mig. Han hade sett hela händelsen. "Vad hade du där att göra?" frågade han tyst. Han förklarade för mig: Det är där borta som partiet har en annan dörr, där man tar hand om passärenden.

I samma plank fanns en annan port där på vilken det stod "Passärenden". Därinne hittade jag ett ställe där det stod "klagomålsärenden". Jag frågade om min ansökan var behandlad. Kvinnan bakom bordet hittade mitt ärende i en pärm där det stod att man godkänt att jag och min familj flyttade. Att stanna hemma tilläts inte.

Mitt ärende hade lösts. Passen skulle hämtas på passkontoret i Toksova. På passkontoret fanns ett memorandum som jag måste skriva under. Sedan skrev man ut två stycken "vargpass"; ett till mig och ett till min hustru. Om tio dagar

var vi tvungna att försvinna hemifrån. "Lycklig resa!" Nu var saken färdigbehandlad. Klockan sju på kvällen kom jag hem.

Vi måste ge oss av, det var helt klart. Två år hade jag arbetat för kolchosens bästa utan lön. Hemma väntade svåra besked. Jag skulle betala skatt och försäkringar precis som de andra kolchosmedlemmarna – det var 25 rubel. Bysovjetens ordförande hade under tiden jag var på passavdelningen varit hemma hos oss och höjt skatt och försäkring till 500 rubel. För att vara säker på att få ut pengarna hade han pantförskrivit vår ko. Så här hade man inte fått göra i något kapitalistiskt land, men här har man frihet, frihet att göra vad man vill mot medborgarna. "Tänk, men var tyst", det rådet fick jag många gånger och jag försökte också följa det. Jag lånade 500 rubel av en kusin och gick och betalade bysovjeten den hårda orättfärdiga skatten. Hemmavid väntade en spekulant på kon och han köpte den för 1300 rubel. På så sätt hade vi i alla fall en liten reskassa.

Hemma hade vi fått stanna till den 24 januari men jag misstänkte att bysovjeten skulle försöka med ytterligare jäkelskap mot mig. Därför lämnade vi vårt hem redan den 20. Fattigt hade våra liv varit där hemma men många gånger värre skulle det bli nu.

Jag ville se hela min födelsegård en sista gång. Jag gick runt alla byggnaderna och stannade sedan under det gamla rönnbärsträdet. Det trädet var min farmors träd. Senare fick jag veta att min mor hade dött i fånglägret i Kazachstan ungefär vid samma tid som jag stod vid rönnen och hon begravdes på grässtäppen vid Syrdarja. Några släktingar hade kommit på besök för att ta avsked.

På Leningrads järnvägsstation köpte jag biljetter för fortsatt färd mot Keresti. I Keresti skulle vi söka upp vår bekant Simo Saavos bostad. Men huset var låst och tomt. Ute var det 15 grader kallt. Som tur var kom husbonden i det närmaste huset hem just då. Han uppfattade direkt vår belägenhet och bad oss bära in våra tillhörigheter i hans farstu och komma in i stugvärmen. Han hjälpte mig till en granne som hade ett ledigt rum. Det fick jag hyra för min familj. Nästa morgon flyttade vi in. Den flytten skulle visa sig vara lyckosam för oss på kort sikt.

I byn fanns inga arbetsmöjligheter. Skogsarbete fanns, men redan hemmavid hade jag lärt mig att skogsarbete är rena straffarbetet. Så det ville jag undvika, åtminstone till att börja med. Ungefär sju kilometer mot Leningrad från Keresti låg stationen Ragavka. På andra sidan stationen låg den stora ryska byn Finjofluug. Där bodde finska familjer som förvisats från gränsområdet. Vid byn fanns en såg där många av de förvisade arbetade. Jag lyckades få en bostad i Finjofluug och flyttade dit med min familj.

Jag måste acceptera arbetet i skogen. Arbetsplatsen låg ungefär 7 km från byn. Jag fick en madrasspåse. På kvällen satt pojkarna runt ett långt bord och spelade kort. De hade dömts till fem års förvisning. Av en av männen fick jag rådet att vara försiktig. Vem som helst kunde vara GPU-agent.

10.1 Svenska gruppen

Det var i april 1937 som Simo Huoponen, en bekant till oss, kom över till oss. Från gränstrakten på Karelska näset hade fyra socknar helt och hållet tömts på människor. Simo berättade att en stor mängd av dem hade bosatt sig i östra Ingermanland och mottagandet av dem hade gått snabbt och bra. Kanske skulle det lyckas för oss också att bosätta oss där! Jag var pessimistisk angående hur jag skulle kunna få erforderliga papper och pass för en flytt.

Redan efter ett par dagar gick jag till hållplatsen i Keresti och klev på tåget mot Leningrad. Jag klev av tåget och började gå till fots. På vägen träffade jag en bekant från Nakaraby. Han var där i samma ärende som jag, nämligen att leta efter en ny boplats. Han skulle gå till passavdelningen nästa morgon, så jag skickade också mitt pass på försök för att se vilket besked jag skulle få. På kvällen kom han tillbaka med beskedet att vi beordrades att försvinna härifrån inom 24 timmar.

På övernattningsstället fanns några pojkar från Markkova. De berättade att man tog emot nykomlingar i alla byarna där om man var beredd att ansluta sig till kolchosen. "Du måste köpa biljett i Leningrad till stationen Naasia och sedan fråga dig fram", fick jag veta. Jag gjorde som jag blivit rådd och gick från by till by i hela Markkovaområdet och kom fram till byn Haittala. Där träffade jag kolchosens ordförande och fick beskedet av honom att de gärna skulle ta emot oss men det fanns inte husrum för familjer.

Kolchosens ordförande gav mig ett tips, vilket jag var tacksam för. Han hänvisade till ett hus två kilometer längre bort efter vägen. Den estniska kolchosens ordförande där hade sagt att man kunde sända sökande till kolchosen till honom. Ordföranden hette Adolf Pudell och talade ryska. Överlag talade alla ryska här utom till de egna grannarna som talade estniska. Jag träffade Pudell och slöt en överenskommelse med honom om att jag och min familj skulle flytta dit. Vi gjorde också upp planer för ankomsten. Han lovade att hjälpa mig så mycket han kunde. Han höll sitt löfte gentemot mig. Jag har många gånger senare funderat över hur uppbyggande några vänliga ord kan vara då livet ligger i ruiner så som det var då.

För att få respengar måste vi sälja sådant som vi kanske skulle behövt nästa dag. Två dagar ordnade vi våra saker och på den tredje dagens morgon gick vi till hållplatsen hela familjen. Vi hade bara 50 rubel i fickan. Hälften av det gick åt till biljetter mot Leningrad. I alla fall så kom vi fram till vår destination, stationen Apraksin. Efter de första svårigheterna hittade vi arbetsledaren. Han lät oss sova i sitt kök. Med oss var min hustrus syster Anni och hennes söner Tauno och Paavo.

Sedan fick vi flytta in i ett hus där det fanns en gammal kamin som värmekälla. Potatis fick man "från huset" och mjölk kunde vi hämta i ladugården varje kväll. Mjöl fanns tillgängligt ibland. Jag skötte hästarna på morgonen och kvällen. På dagarna arbetade jag ute på åkrarna som de andra. Kolchosen kallades för "II Estonskij".

10. Berättelserna och intervjuerna

Jag lyckades ordna erforderliga dokument och stämplor och bosättnings-tillstånd. Nu var det inte längre någon panik att jag skulle bli deporterad. Vi fick också en ko, "Mustikki". Den gav bara fem liter mjölk om dagen till en början men mera senare. Nu började livet se mer lovande ut. En gång i veckan var jag i Leningrad och sålde mjölk. Senare på hösten kom ytterligare två familjer från Lempaala till vår "centralbrigad". Det var Simo Tirranen från Kuivasto i Varsala och Matti Hännikäinen från byn Sutela.

Året 1937 var i stort ett bra tillväxtår för kolchosen. Våra sädesmagasin och hölador fylldes. Det räckte till att betala lön åt kolchosnikerna. Vi fick 1,4 kg råg, 600 g korn, 150 g havre och 5 kg potatis per arbetsdag och tillräckligt med hö till kossan. Jag fick pengar också, 3 rubel per arbetsdag.

I skottlinjen mitt i kriget

Under kriget blev Ingermanland växelvis kontrollerat av Tyskland och Sovjetunionen, varandras dödsfiender. Om du klarar dig, tacka din goda lycka! Om inte, skyll dig själv. Byborna var inte ansvariga för att byn hamnade i skottlinjen. Vi ville bara leva hemma i lugn och ro. Behandlingen av byarna var rå och omänsklig. Man har sagt: "Tro mig, om Karl Marx hade vetat hur dåligt hans teorier passar sovjetisk socialism, hade han stigit upp ur sin grav och slitit sitt gråa skägg."

En dag hördes sirenerna ljuda starkt. Mycket riktigt kom ett tyskt bombflygplan från estniska hållet. Planet flög direkt mot vår arbetsplats. Vi trodde att vår sista stund var kommen. Planet sänkte sig en aning och släppte ut en säck med någonting i. Det såg ut som en madrass som ramlade ned. Vi var först rädda för att gå nära, men sedan tog någon mod till sig och knöt upp säcken. I den låg en gammal judisk man och på bröstet hade man skrivit på ryska: "Vi slänger ner en bra arbetsledare till er. Var så goda." Mannen hade troligtvis varit död redan då han stoppades i säcken.

Nästa dag ljud luftsirenerna igen. Vi sprang till våra skyddsgropar. Vi såg ett bombplan komma från Leningradhället och flyga först mot den estniska gränsen för att sedan göra en sväng och styra rakt mot oss. Vi såg tydligt de tyska markeringarna på planet. Planet släppte några bomber så att marken skakade. Det gjorde en stor sväng och fortsatte sedan mot estniska gränsen och vidare bort. Nu såg vi tydligt den sovjetiska nationalitetsmärkningen på planets sida. Vi var mycket förvånade, hur kunde man byta nationalitetsmärkningen i luften och vad var skälet till att bomba egna arbetare?

Det ödelagda Lempaala

1940 hade jag möjlighet att besöka Mustila och Lempaala med mina söner Väinö och Ilmari. Vi betraktade landskapet i vår hemtrakt. Hela området från Finska viken till Ladoga, från Lempaala till finska gränsen var förr till 60 % täckt av skog. Det vi såg nu var att skogen var borta. Allt såg dött ut. Här låg tidigare fyra socknar, Lempaala, Nikkula, Vuole, Valkeasaari och därtill byar i Toksova. Åtminstone 40 000 personer deporterades till Fjärran Östern 1936. Gårdarna och bygnaderna förstördes. Normalt brukade vinden blåsa från Finska viken eller Ladoga men skogen gav skydd. Nu hade vinden torkat ut åkrarna. Djurhållningen här hade varit den bästa i hela området, samma sak med köttproduktion och potatisodling, och allt detta i närheten av en storstad som Leningrad. Så hade vi skogens bär och svampar. Men detta – denna förstörelse! Fanns det något vett eller någon tanke i detta? Jag kunde inte förstå.

Jag råkade befinna mig i Leningrad en dag 1941 för att sälja mjölk och lite andra matvaror. Varje kvart hörde jag själv hur Lenigradsovjetens ordförande redogjorde för läget i högtalare. "Beklagligt nog är kriget ett faktum. Fienden har angripit våra ställningar. Ni har ingen anledning att vara rädda. Fienden kommer att slås tillbaka. Ni skall fortsätta ert arbete precis som förut. Det finns inget skäl att hamstra livsmedel, tvärtom. Om vi hittar mer än 5 kg bröd, mjöl eller torkat bröd sammantaget hos någon kommer den personen att straffas hårt." Med en liten matsäckspåse i min hand var jag tvungen att åka tillbaka hem. Kriget fortsatte. Bombningarna började.

En förmiddag marscherade två kompanier röda armésoldater förbi vårt hus. En man blev kvar och kom in. Han bad oss koka potatisar så mycket vi hade kastruller till. Vi började koka potatisar. Mannen gick in till grannarna för att be dem om samma sak. Han berättade att de var kosacker och att de gått till fots ända från Moskva. "Hästarna drar våra kärror och de har inte hunnit med oss." Styrkans befälhavare kom nu ensam längs vägen. En ordonnans kom med något viktigt budskap. Befälhavaren tog upp sin pistol och sköt ett skott i luften. Snart stod hela manskapet där och marscherade tillbaka i den riktning som de just hade kommit ifrån. De hade inte tid att vänta på sina potatisar.

Under granateld

Vår granne Aleksander Jansson hade grävt en ett par meter djup grop utanför sitt hus som skydd för sin familj. Då striden rasade som värst hade en tysk soldat tagit sig upp i Aleksander Janssons hus och förskansat sig på balkongen. Där hade han med sitt kulsprutegevär pepprat ryssarna, som låg bara 40 meter bort. En av ryssarna smög fram och satte eld på huset. Elden spred sig till spåntaket.

Då upptäckte han Janssons skyddsvärn och tog skydd där. Då ryssarna stormade fram mot det brinnande huset möttes de av tyskens kulpruteeld. Han låg i skydd och sköt som förut.* I skyddsvärnet låg dessutom Jansson med fru, dotter och son. Tyskarnas kanoner började skjuta mot skogsbrynet där ryssarna låg. Ryska granater började också slå ned i närheten. Den tyske soldaten försvann och det blev morgon. Vad gjorde Jansson? På morgonen tog han sin skottkärra som han hade tillverkat själv och drog upp en 50 kilos säck med vetemjöl ur sin bunker. Den hade han sparat i fyra år. Nu slängde upp den på skottkärran och började gå mot det okända. Familjen följde efter.

En dag hösten 1941 bakade min hustru bröd tidigt på morgonen. Ugnen hade vi varmt upp redan på natten medan det var mörkt och bröden var i ugnen för gräddning och längst in hade hon placerat en köttgryta om något skulle hända. Och något hände. Plötsligt började det regna granater. De kom från Putilovo- och Sinjavina-hållet så det visslade i luften.

600–700 meter från huset fanns kolchosens förra stall och dit sprang vi för att söka skydd. Dit kom också andra bybor. Bombardemanget upphörde tillfälligtvis men sedan fortsatte beskjutningen med lika stor intensitet. Efter en och en halv timme blev det lugnt.

Vi var hungriga. Min hustru vågade sig hem för ta ut brödet och köttet från ugnen. Men då hon kom fram var dörren öppen och brödet och steken var borta. Andra hade behövt maten bättre än vi. Troligtvis var det tyskarna som varit framme. Min hustru kom tomhänt tillbaka. Även grisen och hönsen försvann senare.

Dagen började gå mot kväll. Men skjutandet ökade rent fruktansvärt. Ett par hus hade ryssarna tänt på för att hjälpa eldledarna med inmätning av mål. I stallet hade några byinvånare samlats. Några följde händelserna från utsidan. Plötsligt flög två granater mot dem. De lyckades springa tillbaka till stallet. Jag stod vid stallets huvudfönster, där det fanns en öppning. Jag kände den varma vinden från granater som flög förbi. Troligtvis trodde eldledarna att människorna var gömda i skogen då granaterna verkade hamna där. Granaterna lämnade spår i åkern.

Nu väntade vi inte längre på order eller råd. Alla tog sig ut bakvägen längs åkerrenen och närmare den skyddande skogen. Granater hamnade både i skogen och på åkern. Vi gick till en kolchosby längre bort. Det mulnade och mörknade. De minsta barnen sov på min och på sin mammas arm. En av pojarna gick för att knacka på dörren till ett av husen och för att be om att få komma in. Det var fullt. Vi rymdes inte till huset. Samma svar fick vi i de andra husen. I mörkret hittade vi en bastu som tillhörde en tatarfamilj. Den var tom. Där fanns bänkar som vi kunde sova på över natten. På morgonen tänkte vi att vi borde ge oss av till en lugnare by.

Från Estonskij

Hemma hade jag en tvåhjulig hästkärra med en påmonterad tunna som jag använt för bevattning av grönsaksodlingarna. Den slog jag bort och spikade fast några brädor som flak i kärnan. Ett par madrasser tömdes och fylldes med husgeråd. Pojkarna selade hästen och spände fast den för kärnan. Barnen lastades i kärnan. En av pojkarna körde hästen och vi andra gick till fots bakom. Vi kunde se den föregående dagens förstörelse i byn. Granatbeskjutningen fortsatte. Några granater slog ned i närheten. Vi skyndade vidare. Granater flög över våra huvuden. Vägen fortsatte över järnvägen.

Under tiden hade den ryska truppen hunnit ta sig längs järnvägen, slunkit ut via vägen mot Läskelä och gått mot vänster. Då vi en stund senare kom till samma väg gick jag gå åt höger och vägen visade sig vara fri. Åter hade vi tur. Man kan bara gissa vad som hänt om vi hade mött den ryska patrullen. Vi vandrade vidare längs vägen, över järnvägen och vidare över bron som var en 100 meter lång kabelbro. Sedan var det bara att gå uppför sluttningen mot Läskelä. Då vi hunnit fram till utkanten av byn började granater vina över våra huvuden, dock ganska högt, i riktning mot flygplatsen.

Vi kom fram till Läskelä. Byn var tom, bara några äldre kvinnor fanns kvar. Utan att fråga installerade vi oss i en bastu. Natten gick fint. Nästa morgon flög en granat över taket och slog ned på byvägen. Vi sprang till skyddsvärnen som husets invånare hade färdigställt. Eldgivning hördes från det närliggande flygfältet.

En morgon kom ett plan på låg höjd, så lågt att det nästan nuddade marken, rakt emot oss, skjutande med sina kulsprutor mot oss. Vi hade tur. Ingen av oss blev skadad. I riktning mot Estonskij hördes däremot varje morgon kraftigt stridslarm. Mornarna var oftast ganska lugna. En dag återvände jag till Estonskij för att se vad som hänt vårt hem. Huset stod på plats men utan fönster. I byn fanns fortfarande några människor. De berättade att det förekom hårda strider varje kväll. Jag begav mig av till Läskelä utan att prata mer med någon.

Det kändes konstigt att vara i en by där de flesta hade gett sig av. Nästa morgon fortsatte vi i riktning mot Mga. Fast det var tidigt på morgonen började granater vina i luften och slå ned runt flygplatsen. Vi passerade den av tyskarna kontrollerade flygplatsen som stod under oavbruten beskjutning.

Mattis hustrus, Varpus syster Anni Veikkolainen tillsammans med sina två pojkar Tauno och Paavo. De kom med Kähärfamiljen hela vägen från Estonskij via Estland till Finland. Matti Kähäris familj fortsatte färden till Sverige. Efter kriget återvände Anni Veikkolainen tillsammans med sina söner till Sovjetunionen. Foto: Kähäris familjealbum.

Kanttila

Vi passerade några byar utmed vägen fram till Kanttila. Byn var välbärgad även om den inte var stor. Väl framme började vi fråga en bostad för 12 personer i gruppen. Man kunde inte ta emot så många människor i något hus. Vi visades till "kontoret". Den var en gammal ria som hade tjänstgjort som byns kontor och för gemensamma möten.

Där fick vi flytta in. Matlagningsmöjligheter fanns inte inomhus men luften var fortfarande varm och vädret soligt. Där kokade och stekte vi sådant vi kunde få tag på. Jag murade en eldstad i vårt rum av tegelstenar jag hittat. På den kunde vi ställa en kittel för matlagning. Till vårt rum flyttade ytterligare människor tills vi snart var 18 personer.

Alla byns djur hade dock "evakuerats" då fronten började närma sig. Efter ingermanländsk sedvänja stod det på nästan varje tomt en bastu och en malsten som vevades för hand. En gång hade min hustru bakat plättar, som råkat bli lite brända på stockeld. Sedan satt vi på backen och åt dem. Plötsligt kände jag mig orolig i magen. Det var bara till att gå ut i buskaget. Där upptäckte jag vad som orsakat min magoro. Jag hade under ett par månaders tid varit mycket trött, vissa tider gick jag som i sömnen. Nu hade den här brända plätten gjort att jag fick ur mig en lång mask, som var spetsig i båda ändar och inte verkade vara vid liv. Det hade kommit ut en levande också som var kortare. Av en slump hade jag tagit rätt medicin med alltför brända plättar.

Plötsligt hördes motorljud. Det var tre ryska plan. De började bomba. Samtidigt började de tyska luftvärnskanonerna skjuta. Två av planen blev träffade och störtade mot marken. Plötsligt fick vi se det tredje planet komma rakt emot oss skjutande med sina kulsprutor mot oss på den öppna åkern. Vi räddades oss ned i ett skyttevärn. Flygplanet flög över oss tre gånger med sina kulsprutor.

Enligt ett partibeslut skulle alla bybor förbereda sig för att kunna släcka eventuell eldsvåda genom att ha en vattentunna och sand utanför huset. Vid huset skulle också finnas ett splitterskydd där man kunde ta skydd vid beskjutning.

I oktober började partisanerna agera. De tände på flera av esternas hus. En natt brann Kaarl Truus hus. Kaarl sprang med sin vattenhink för att släcka, men en partisan sköt honom. Han dog inte direkt utan ropade på hjälp. Hans hustru sprang ut för att hjälpa honom. Partisanerna som låg gömda dödade henne med ett bajonettstick. Hon dog utan ett ljud.

I byn bodde ryssen Dergatsevs familj. Dergatsev hade byggt en bunker med en värmekamin och skorsten som skydd till sin familj. I familjen fanns åtta barn, varav en pojke hade en skadad fot sedan födseln. Själv hade Dergatsev av människokärlek anslutit sig till partisanerna. En morgon hade den invalidiserade pojken kommit ut ur bunkern. Hans mor hade tänt en eld i kaminen och röken steg ur skorstenen. Det var en lugn morgon och röken steg rakt upp. Någanstans från sitt gömställe skickade en eldledare målkoordinater till ett kanonbatteri. Från Putilovohållet sköts några granater som träffade Dergatsevs bunker. Ingen i bunkern överlevde.

Vi levde på hoppet om att det kanske skulle finnas potatis i Estonskij eller kanske vitkål kvar på odlingarna. Jag selade på vår häst framför en släde och gick med Annis son Paavo till Estonskij. Vi bara stod där och stirrade. Synen var skakande. Inte en enda byggnad syntes till. Inte ens träden eller buskarna. Allt var borta. Granater slog ned längre bort vid åkerkanten. Vi hörde ett rop till oss: "Weg, weg!" alltså "bort, bort!" Vi kunde inte göra annat än att vända hästen och köra tillbaka till Kanttila.

I Kanttila fanns ett par hundra flyktingar samt dessutom 100 tyska soldater med kärror och hästar. Det blev höst och kyligt. På åkrarna kunde man inte längre hitta potatis. Hästarna fick det hö man kunde hitta. Människorna hade knappt något att äta. Först slaktades hästar.

Från Estonskij kom bekanta. De stannade någon dag, några längre. Tiden drog sig fram. Ingenting förändrades. Vi hade vår ko. Men nu fanns ingen mat för den längre. Själva svalt vi. Kon slaktades. De två minsta hade inte ens riktiga kläder eller skodon att klara den kommande vintern.

En spöklik händelse inträffade. En dag hittade tyskarna en av sina soldater död mellan byarna. Alla byarnas män, inklusive jag, samlades upp och låstes in i en lada. En tysk soldat som talade ryska kom varje halvtimme och läste upp sin läxa. "Om ni inte erkänner vem som dödade vår kamrat kommer vi att ta ut tio av er och skjuta dem alla." Som tur var kom en militärpolis till platsen.

Han gav order om att vi skulle frigges och gå hem. Senare skulle man i lugn och ro ta reda på vem mördaren var och ta fast honom. Människorna berättade att polisen hade frigjort den dödes pupill och sedan tagit ett fotografi av pupillen.

Då fotografiet var klart frågade polisen tyskarnas befälhavare: "Känner du igen denna man? Det är mördaren." Det var en av deras egna mannar. Nu tog de fast den riktige mördaren, gav honom ett rejält kok stryk och låste in honom i magasinet.¹

Avfärd från Kanttila januari 1942

Den sista dagen i december kom byäldsten och meddelade att vi skulle packa ihop våra tillhörigheter och göra oss i ordning. Dagen därpå skulle tyskarna flytta alla flyktingar längre bort från området.

Packandet var lätt avklarat. Att göra upp någon plan för resan var omöjligt. I gryningen den 1 januari 1942 körde tyskarna med två slädar in på gården där vår familj bodde. Våra tillhörigheter placerade vi på botten av en släde och de större barnen började kliva upp i den. Vi hade två bomullstäckan som var mycket slitna. De fick nu tjäna som ett slags livräddande utrustning. Min hustru Varpu bredde ut ett av täckena på lillflickans sovplats, lade lilla flickan på täcket och virade det runt henne så att det blev ett paket. Flickan var Aili och hon hade precis fyllt ett år. Det andra täcket virade jag runt lillpojken Arvo, som var två år och sju månader. Vi bar ut barnen i släden och försökte göra det så bekvämt som möjligt för dem. Varpu satte sig för att skydda de minsta och jag stannade på utsidan. Så hade resan mot det nya okända börjat. I byn Metsäpirtti stannade vi en stund för att hästarna skulle få ta igen sig en smula. Där mötte vi en tysk slädtransport lastad med bröd åt militären. Kusken delade ut bröd till oss.

Där träffade vi också några andra flyktingar. Vi var i närheten av Tosna då vår släde stannade. Där framför oss stod ett likadant ekipage som vårt och jag hörde hårda ord och en kvinna som grät. Ett litet barn hade dött. Kusken på deras släde tog barnet, gjorde en grop i snön vid sidan av vägen med foten, placerade barnet i sitt knyte i gropen, sparkade snö över och fortsatte färden.

Nästa morgon vaknade vi av ett väldigt oväsen. Tyskarna hade kört fram sina hästar och slädar redan i morgonmörkret och radat upp dem utanför dörren. Den ena släden efter den andra gav sig av. Vi packade in småbarnen i täckena och bar ut dem. Pojkarna släpade ut våra säckar och det tog inte lång tid förrän vi var ute på vägen igen. Det var ordentligt kallt, minus 30 grader eller kallare. Vi frös.

På eftermiddagen passerade ett flygplan i samma riktning som vi. Det var blåmålat och hade ett kors på sidan. Det flög en bit fram och släppte några bomber. En automatkanon hördes och planet verkade störta.

¹ Det sista man ser innan man dör stannar inte alls kvar på näthinnan. Det är en skröna. Historien i övrigt är sann, pappa blev verkligen fångslad tillsammans med alla männen i byn på grund av ett mord på en tysk soldat, som sedan visade det sig ha blivit mördad av en av sina egna. /Översättaren Kalervo Kähäri.

10.1 Svenska gruppen

Matti Kähäris familj i Umeå 1945. Främre raden från vänster: Arvo, Aili, pappa Matti, Kalervo, mamma Varpu och Aarni. Bakre raden från vänster: Laina, Saimi, Ilmari och Väinö. Foto: Familjen Kähäris familjealbum.

En flykt utan slut

Så började Matti Kähäris familjs flykt från den ena byn till den andra utan ett slut i sikte, från Ryssland och Ingermanland via Lettland till Estland och därifrån vidare till Finland. Familjen steg iland i hamnen i Hangö den 5.5.1943. Tidigt år 1945 fortsatte färden till Sverige.

I familjen fanns förutom mamma och pappa sju barn. Två ytterligare barn föddes, ett i Estland och ett senare i Sverige. Gruppen bestod även av mamma Varpus syster, Anni Veikkolainen med sina två söner Tauno och Paavo. Anni återvände till Sovjetunionen med sönerna för att leta efter sina två döttrar som hade hamnat på den sovjetiska sidan av fronten. Döttrarna hittades men Paavo förvisades till Sibirien. Annis man hade fängslats mycket tidigare och vad som hänt honom fick man aldrig veta.

Mattis berättelse är mångskiftande och tung, den ändlösa färden tycktes utan slut. Den fortsätter som en detaljerad berättelse om flyktfärden, som en slumpvis vandring från den ena platsen till den andra. Det är vandringar till fots, det är kyla, sjukdomar, svält, vistelser i karantän och väntan. För berättelsen om hela färden finns inte utrymme i denna bok. Men Matti har sammanställt datum och vägsträckor för färden från Estonskij till Finland som minne av flykten. Mattis sammanställda lista ger oss en uppfattning om vad barnfamiljen fick gå igenom. Till sist fick resan ändå ett lyckligt slut i Sverige där familjen fick ett nytt hemland.

10. Berättelserna och intervjuerna

Till minne av vår flykt undan kriget och vägen som tycktes oändlig, utan slut.

- 28.07.1941 Tyskarna kommer till den estniska byn Estonskij i Markkova socken
- 03.09.1941 Vi lämnar byn och går till Läskelä och Kanttila, 20 km
- 01.01.1942 Vi lämnar Kanttila och passerar Järvisaari kyrka och byn Metsäpirtti med tysk släde, 20 km
- 02.01.1942 Vi lämnar Tosna mot Ljuban med tysk släde, 35 km
- 05.01.1942 Vi lämnar Ljuban till fots, 15 km
- 06.01.1942 Från Korovjerytsii till fots, 12 km
- 07.01.1942 Från Sjustrueluukki till fots, 15 km
- 08.01.1942 Från Sjolkovka till fots
- 12.01.1942 Vi passerar Ogorelie, 50 km
- 13.01.1942 Vi lämnar Oredes till fots, 16 km
- 14.01.1942 Vi lämnar Batetskij till fots, 45 km
- 19.01.1942 Vi kommer till Luga
- 28.01.1942 Vi lämnar Luga med lastbil mot Pskov, 130 km
- 30.01.1942 Från Pskov till estniska gränsen till fots, 21 km
- 31.01.1942 Från gränsen tillbaka till Pskov med lastbil, 21 km
- 02.02.1942 Från Pskov till Abreene (i Lettland) med tåg.
- 03.02.1942 Från Abreene till Kulbines (i Lettland) med tåg
- 03.02.1942 Från Kulbines till lettiska Valka med tåg
- 04.02.1942 Vi promenerar över gränsälven till det estniska Valka
- 04.02.1942 Anländer med tåg till järnvägsstationen i Tartu
- 05.02.1942 Vi förs till Tartus fängelseläger
- 21.02.1942 Besök hos polisen i Tartu
- 23.02.1942 I karantän i Tartu
- 24.03.1942 Jag blir inlagd på sjukhus med den övriga familjen
- 14.04.1942 Jag blir utskriven från sjukhuset
- 29.04.1942 Vi flyttar till Kuremaa, Estland
- 01.05.1943 Vi lämnar Kuremaa för att resa till Finland
- 05.05.1943 Vi anländer till Hangö i Finland efter 15 månader i Estland
- 04.02.1945 Vi anländer till den svenska byn Mattila vid Torneälven, strax norr om Haparanda och blir omhändertagna av svenska myndigheter.

Tillägg av Mattis son Kalervo Kähäri

Vår familj packade sina tillhörigheter och steg nästa morgon i en hästsläde som tyskarna organiserat. Så började familjens stora flyktresa från Kanttila först via Lettland till Estland, därifrån sedan till Finland och vidare till Sverige. Vi måste vara tacksamma för våra föräldrar. Deras storhet är att de klarade alla barnen genom vinterkyla och hunger under hela den oändliga färden till friheten.

Familjen var aldrig i Kloogaläget i Estland utan bodde i Kuremaa. Pappa Matti arbetade på en stor lantegendom. Familjen hade det förhållandevis bra där. Där är jag född. Ett par dagar efter att jag föddes reste familjen till Paldiski och därifrån med ett fartyg till Hangö, Finland. Mamma har berättat att en stor grupp grannar från Kuremaa följde oss till Paldiski. De ville försäkra sig om att vi verkligen kom med fartyget och kunde fortsätta vår resa till Finland.

I Finland flyttade vi med farbror Viljos hjälp till Tainionkoski nära Imatra. Vi bodde där till vårvintern 1945. Vi lämnade Tainionkoski och Finland för att inte med tvång bli återsända till Sovjetunionen. Tjänstemän från ryska konsulatet besökte min far och hotade att sända honom och familjen tillbaka till Sovjet. Det var inget annat att göra än att ytterligare en gång samla ihop tillhörigheterna och ge sig av. Med tåg reste vi till Vasa och därifrån med lastbil till gränsen vid Torneå.

Vår lastbilschaufför visade oss till älvstranden och mot ljusen på den svenska sidan. Det var mitt i natten. "Dit skall ni gå", sa han. Vi traskade över den snö- och isbelagd Torneälven. Jag som var liten gick lätt på skaren medan de andra fick plumsa i den djupa snön. På den tiden förekom strider på den finska sidan. Finska armén jagade ut tyskarna från norra Finland så som överenskommit i vapenstilleståndsavtalet mellan Finland och Sovjet hösten 1944. Vi kom till den svenska byn Mattila strax norr om Haparanda den 4 februari 1945 och blev omhändertagna av svenska myndigheter.

Ett nytt hemland

Kähäris familj fick svenskt medborgarskap 1953. Bland dokumenten som jag tagit del av finns en tidningsintervju med Matti Kähäri där han säger att de nu har ett nytt hemland. Familjen trivs i Sverige

Lempaala prästgård, som förstördes under fortsättningskriget. Foto: Mikko Haakana. Bilden finns i Kähäris familjealbum.

Minnen från Mustila – *Berättare Väinö Kähäri*

Väinö Kähäri är den förre berättaren Matti Kähäris son. Enligt Väinö skildrar fadern barnens prövningar alldeles för lite. Väinö försöker berätta om händelserna från barnets synvinkel. Hans berättelse börjar 1936 då familjen fått order om att flytta bort från Lempaala och Mustila.

Först drar han sig till minnes hemmet i Mustila. Han skriver: "Först kommer de varma ljusa minnena från barndomen. Sedan väcks det normala livets tragiska minnen till liv". Jag har valt några ögonblicksbilder som bildar en ung pojkes berättelse om en kulakfamiljs förvisning hemifrån, om att hamna mitt i kriget och om att leva i ett tyskockuperat område. Granater och gevärseld kom från båda sidor. En kontinuerlig rädsla, matbrist och hunger var varje dags följeslagare.

Allt förändrades

Jag kommer ihåg helger då släktingarna besökte varandra. Vi njöt god av läcker mat. Pappa reste till Leningrad en gång i veckan för att sälja mjölk. Där köpte han godispåsar åt oss barn. Pappa delade ut precis lika mycket till var och en. Pappa lyfte upp Saimi, Ilmari och mig i kärran och vi fick åka med på lasset hem. Vi barn ville veta hur stort Leningrad var där man kunde köpa alla möjliga slags varor.

Första maj marscherade skolbarnen runt i byn och sjöng kommunistlåtar och sånger om den store läraren Lenin. Sångernas refränger var på finska. I kyrkan sjöng man till Guds ära. Jag frågade mamma om himlen var större än Leningrad. Mamma blev lite förvånad över den ovanliga frågan men sedan sade hon att himlen är mycket, mycket större än Pietari. Hon visade med handen att himlen var här och där och överallt över oss var vi än befinner oss. Sedan måste

10.1 Svenska gruppen

Bakre raden från höger: Starssi Matti den äldres pojkar Matti den yngre och Viljo. Sittande en skolkamrat. Bilden är tagen på 1910-talet. Kähäris familjealbum.

jag fråga vem som var störst, Gud eller Lenin. "Kära barn", sa mamma. Gud är naturligtvis störst. Lenin är ingenting jämfört med Gud."

Min fars farbror Simo hade byggt en stuga åt sig själv en halv kilometer från vår. Han flyttade dit med sin familj och min farmor. Jag sprang ofta till dem. Vi barn var lyckligt ovetande om det som det sovjetiska samhället planerade för oss. Jag tillbringade flera veckor turvis hos farmor och i mitt hem.

En morgon när det fortfarande var mörkt ute, vaknade jag tidigt av att farmor kom in i sovrummet och sa: "Farbror Simo är bortförd." Det kändes hemskt. Han kunde inte ta farväl eller tala om vart han skulle fara. Jag frågade när han skulle komma tillbaka. "Jag vet inte", sa farmor. Då ropade en sovjetisk soldat vid ytterdörren på ryska att vi inte fick prata. "Vi får inte prata", viskade farmor och skyndade till min säng. Jag studerade soldaten som stod i dörröppningen. Han stod där i en evighet. Jag måste vara tyst. Till slut började farmor samla ihop sakerna som låg spridda på golvet. Det dök en annan soldat för att hämta den förste men de sa inte ett ord.

Det var en stor lättnad för mig då soldaterna gick sin väg. Farmor satt som förlamad vid bordet, så sa hon: "De skurkarna letade igenom alla skåp och slängde ut allt på golvet, men de hittade inte något otillåtet. Vi är väl inga brottslingar heller". Efter det gick farmormed mig hem till far och mor.

Pappa berättade att samma natt hade man fängslat många bekanta män i byn. Soldaterna beordrade farbror Simo att ta på sig sina kläder och följa med

till miliskontoret. "Det behövs ingen matsäck", hade han sagt, när farmor hade försökt lägga med ett bröd i Simos väska. Farbror Simo kom inte tillbaka.

En bild av ett kyrkobesök har stannat i minnet. Kyrkan var stor och byggd av trä 1764. Den hade plats för 1 000 gudstjänstbesökare. Vi, pappa, mamma och jag körde med vår häst till kyrkan. Mamma och jag blev kvar utanför kyrkan medan pappa lämnade häst och vagn på en reserverad plats. Kyrkan låg på en kulle vid stranden av Lempaalasjön som skimrade i solljuset. Kyrkdörren stod öppen. Vi fick platser långt fram och snart var kyrkan fylld till sista plats.

Sedan började den mäktiga orgelmusiken. Det gick inte att säga varifrån orgelmusiken kom, den var överallt. Jag hade kunnat lyssna på den musiken ända till kvällen. Mitt i predikan märktes rörelse i förstugan till kyrkan och några samtalade. En vaktmästare kom och bad prästen komma ut till förstugan. Prästen fängslades och fördes bort. Denna gång var det civilklädda män som förde bort honom. På den tiden brukade kommunisterna ofta störa gudstjänsterna genom att föra oväsen utanför kyrkan och ta ut prästen till förhör.

Det var den sista gudstjänsten som hölls i Lempaala kyrka 1933. Det var slutet på Lempaala församling. Av kyrkan gjorde man hölada och sädesmagasin. Den sista prästen i Lempaala kunde ta sig till Finland 1937 eftersom han var finsk medborgare. Annars skulle det ha blivit Sibirien för honom också som för de andra prästerna.

Vi hade sju hektar åkermark. Det var en medelstor gård i Ingermanland. I några byar fanns det gårdar med 20 hektar åkermark. Under trehundra år har gårdarna under hand styckats upp till arvingarna och därmed blivit allt mindre. Byns kor gick ute på gemensamt bete. Skogen tillhörde staten men där kunde man hämta virke för husbehov, för husbyggnad eller att elda med.

Vi brukade ha några kor, en häst, en gris, tio höns, en tupp och några får. Med dem hade man tillräckligt med arbete för alla familjemedlemmar. Vi hade också kvarnstenar på gården där vi malde vår egen säd. Det var ett tungt jobb. Jag var ofta med och hjälpte mamma. Inte vet jag om jag gjorde någon nytta. Men mamma var i alla fall nöjd att få sällskap.

På kvällarna kardade mamma ull som hon sedan spann på en spinnrock till garn. Garnerna färgades sedan med olika naturfärger. Största delen av garnet färgades svart. Mamma och farmor stickade sedan strumpor, vantar, halsdukar och tröjor för vårt eget behov. Farbror Simo var en skicklig filtstövelmakare. Filtstövlarna tillverkades i bastun. I stugorna gjordes andra handarbeten.

Lin odlades också för eget behov. Det torkades och tröskades. Det var ett dammigt och smutsigt arbete. Efter många olika arbetsmoment spann mamma slutligen garn på en spinnrock av linet, som det till slut blev lakan och underkläder av. Bastubad var det bästa läkemedlet för trötta och smutsiga kroppar. På kvällarna lagade pappa hästens seldon, gjorde snickeriarbeten och skötte andra sysslor.

Då var det fred och befolkningen trodde på Gud och att man alltid klarade sig på eget arbete. Och man behövde inte gå hungrig. Så levde vi till dess att vi måste ansluta oss till kolchosen 1934. Då förändrades allt.

Hemma, före kollektiviseringen 1935 tröskade man ännu säden i rian. Först placerade man kärvarna på stänger i rian och så värmdes rian upp. Då säden var torr bredde man ut den på golvet och började tröska för hand med slagor. Bastun värmdes varje dag då tröskningen pågick.

Revolution – ett nytt välde

Efter revolutionen fängslades de ämbetsmän som inte hann sätta sig i säkerhet i Finland. I deras ställe insattes bolsjeviker. De lokala myndigheterna var finskspråkiga och som chefer satt lokala bolsjeviker eller finska kommunister som flytt till Ingermanland efter Finlands frigörelse från Ryssland. Kristendomsundervisning förbjöds i skolorna samtidigt som präster fängslades. Samma behandling fick de grekiskt ortodoxa trosbekännarna. Man fick inte hålla andakter eller möten för att predika Guds ord. Församlingsarbete förbjöds. Kyrkobyggnaderna förstatligades. Endast hemma bakom fördragna gardiner kunde man samlas i fred. Av kyrkorna gjorde man magasin eller teatrar.

De enskilda affärerna förstatligades och köpmännen fängslades. Man började fängsla ägarna till de större gårdarna, som vägrade att ansluta sig till en kolchos. De deporterades vanligtvis bland de första. Om de fängslade och deporterade fick man inte veta var de var eller hur de mådde. Familjerna fick inte kontakta dem. Om en hustru till exempel besökte ett fängelse för att lämna lite bröd till sin man blev hon bortkörd och ibland också hotad med att få stanna där för gott.

Farmor funderade: "Även om vi inte var rika hade vi det bra under tsarens tid. Vi behövde inte vara rädda. Nu får vi inte fred för de där skurkarna och rövarna. I morgon kan jag befinna mig i en kall cell med beväpnade vakter runt omkring." Först när jag läste min pappas memoarer förstod jag vad farmor hade menat. Hon hade varit fängslad två gånger, en gång i åtta månader och en gång i sex månader. Hon beskyldes för att vara spion.

Den svåraste tiden för den ingermanländska landsbygdsbefolkningen började vid kollektiviseringen. Det betydde att alla byns åkrar och tillgångar beslagtogs för att brukas gemensamt, dvs. till en kolchos. En ko, en gris och tre -fyra får och två hönor fick var och en ha i privat ägo om man så önskade. Någon häst fick man inte behålla. På den egna marken fick man odla potatis, rotfrukter och grönsaker men inte säd såsom vete eller råg. Man slog gräs vid dikeskanterna och längs skogs- och åkerkanter för att havinterfoder till kon. Också lin odlades.

Våren 1935 deporterades farmor och min 22-åriga faster som var sjuksköterska samtidigt med farbror Viljo. En natt fördes de bort. Inte tålde kommunisternas handlingar dagsljus. Husen blev tomma och åkrarna osådda. Min morbror Paavo och fars farbror Simo hade förts bort tidigare. Vi gissade att de var på något tvångsarbetsläger. Vi fick inget besked om var de var. Farmors ko fördes till kolchosen och hennes ägodelar delades upp mellan befattningshavarna. Det vimlade av beväpnade soldater i byn. Kontroller och visitationer genomfördes hela tiden.

Det var en solig sommardag och jag lekte i gårdens björkdunge. Där blommade tusentals vitsippor. Mamma skulle hämta vatten från brunnen. Plötsligt ropade hon: "En orm, en orm." Jag sprang fram till henne och såg den största orm jag någonsin sett. Inte senare heller har jag sett något liknande. Vi försökte mota bort den men den slingrade sig in under huset.

Mamma berättade genast för pappa då han kom från arbetet på kvällen att det fanns en orm under huset. Pappa tog spade och yxa och rev bort trätrappan och grävde för att kunna se under huset. Men ingen orm syntes till. Då pappa jämnade till marken igen och ställde trappan på plats muttrade han: "Nu flyttade en ny husbonde in och vi måste flytta härifrån." Detta var i början av 1935. Livet blev ännu svårare.

/ Keresti 1936

Vår familj hade fått order om att ge sig av från hemmet i Mustila. Pappa har berättat hur han rest mot Novgorod för att i trakterna där försöka hitta en plats dit vi kunde flytta. På nyåret 1936 flyttade vi till Keresti. Ett rum anordnades av vänliga människor. Mamma och pappa fick arbete i skogen. Men tiden var svår på grund av matbrist. Vi svalt.

Vårt hus i Keresti låg lite avskilt från de övriga. Keresti var en by bygd i äkta gammal rysk stil. Alla hus var uppförda av rundstockar och omålade. Väder och tid hade gett dem en grå patina. Några hus hade en förstuga tillverkad av bräder och på baksidan under samma tak fanns dass, ladugård och en lada. Så det var starka dofter som kom från dass och ladugård. Alla husen hade halmtak. Jordkällare användes inte utan källarna var byggda uppe på marken. Bostadshuset var byggt ovanpå källaren. Mitt i rummet hade man en lucka i golvet till källaren.

Tidigare hade mamma varit tillsammans med oss barn på dagarna. Bara kortvarigt hade hon varit borta om hon var och handlade i affären. Nu tvingades vi vara ensamma hemma då mamma följde med pappa till skogsarbetet på morgnarna. Mamma lagade maten till oss på morgonen innan hon gick. Ofta gjorde hon gröt som vi åt av under dagen. Det var långa dagar. Vi måste hålla

dörren låst, så att ingen främmande skulle kunna komma in. Min bror Aarni var nio månader gammal, Laina var tre år. Vi tre äldre var Ilmari, fyra och ett halvt, Saimi, fem, och jag som var sex och ett halvt. Vi längtade efter mamma. Det var gråt och hunger på kvällarna. Mamma kom hem en timma före pappa. Hon hade alltid med sig ett fång torr ved. Först fick Aarni bröstet, Laina glömde också bort sin hunger. Sedan tände hon upp eld i ugnen och en kastrull med vatten för uppvärmning. Mamma värmde upp den kalla gröten som vi hade ätit av under dagen.

I byn fanns ingen affär. Till byns hållplats kom det ett lokomotiv med en godsvagn en kväll i veckan. Där kunde byns invånare köpa rågbröd. Redan långt innan tåget kom brukade det vara en lång kö.

Vi hade med oss en stor väggklocka som var ett arvegods. Den var tillverkad av lackad mörk mahogny och hade en glasdörr. Varje hel och halvtimme slog klockan. Pappa var tvungen att sälja den för att få matpengar.

Kolchosen Estonskij i Markkova 1937

Efter att pappa fått höra att man i Markkova tog emot familjer för arbete, reste han dit. Han blev lovad arbete i den estländska kolchosen Estonskij. Vår familj bodde där från 1937 till dess att tyskarna ockuperade området hösten 1941. Fronten kom att gå rakt igenom kolchosen. Vi flyttade för en tid till byn Kanttila längre bort från fronten, innan flykten tog oss från ställe till ställe och via Lettland, Estland och Finland för att sluta i Sverige. Jag högaktar verkligen mina föräldrar för att de klarade färden så att alla barnen klarade sig.

Efter att familjen bosatt sig i Markkova, anslutit sig till kolchosen Estonskij och börjat få ett drägligt liv igen började mamma och pappa resa till Leningrad växelvis varannan vecka för att sälja mjölk. Då var alltid en av oss äldre med på mjölkresan. Först undersöktes mjölken och därefter gick vi rakt ut till försäljningshallen, där man fritt kunde välja plats vid ett bord.

Att sälja mjölken brukade ta en och en halv timma, sedan snabbt till brödkön för att köpa bröd. Köerna var långa. Man fick köpa ett kilo per person. Då vi var två kunde vi köpa två kilo. Och sedan var det bara att ställa sig i en ny kö för att köpa två kilo bröd ytterligare. Ibland kunde vi köpa gryner, socker och makaroner. Vi barn fick dricka mjölk varje dag. Här var vi inte hungriga.

Våren 1937 var varm och torr. Soligt var den sommaren också, bara några enstaka regndagar. Grannarna hade pojkar i vår ålder och med dem lekte vi ofta. En annan grannpojke var ryss. Han var alltid med oss då vi hämtade hästarna för att dricka. En gång hade han fått sig cigaretter – det gällde att visa att han var vuxen. På vägen hem rökte han själv och bjöd mig och Ilmari också. Men det fick mig att hosta förslräckligt så jag gav den tillbaka till honom.

Hälsningar från Finland

En eftermiddag knackade det på dörren. Mamma blev överraskad och sade "kom in" på finska. Här hade man inte för vana att knacka på utan man brukade bara öppna dörren, säga god dag och förklara sitt ärende. Nu öppnades dörren och en ung vacker kvinna klädd i fina kläder kom in. Efter henne kom två kraftiga karlar. Männerna var klädda för kyligt höstväder i mörka, snygga kläder. De presenterade sig inte. Jag gissade att de var något slags tjänstemän eller pampar.

De berättade, att de var från Finland och förde hälsningar från Finland. Mamma var fortfarande överraskad och frågade, hur gästerna kommit hit från Finland. Kvinnan förklarade, att de hade kommit till Sovjetunionen för att bygga socialismen. Mamma sa förvånat: "Här har vi ju redan socialism, men i Finland finns det inte, så där kanske det går att skapa mera." På det svarade kvinnan: "Nej, här återstår mycket arbete med att bygga socialismen." På det svarade inte mamma utan hon fortsatte med sina göromål.

De främmande studerade vårt hem – allt, väggar, tak, golv, ugn och fönster. De pratade ryska sinsemellan. Så mycket ryska begrep jag att de "godkände" vad de såg. Vi fick aldrig veta vem den finska överlöparen var som hedrade vårt hem med sitt besök.

Kriget bryter ut 1941

Augusti 1937 började jag mitt första år i skolan. Myndigheterna hade förbjudit undervisning på finska i hela Ingermanland. I kyrkorna fick man inte hålla gudstjänster. Men inte kunde man ta ifrån människor deras kristna tro. Befallningarna var tunga. Vintern 1939–1940 var mycket kall med lite snö. I Europa började andra världskriget.

Till Estonskij kom 1938 en ingermanländsk familj och flyttade in mitt emot oss på andra sidan vägen. Det var den 60-åriga Juho Tirranen med fru och två vuxna barn, sonen Simo och dottern Aune. Aune och Simo arbetade på kolchosen. Simo blev inkallad då vinterkriget började 1939 men blev hemförlovad våren 1940 då kriget tog slut. Sedan började andra världskriget. Tyskland anföll Sovjetunionen på försommaren 1941. Simo kallades åter in för kriget mot tyskarna.

Då kriget brutit ut började man med stor skyndsamhet bygga ett flygfält vid byn Hantrova. Byn låg 8 km åt Markova-hållet. Där fanns en stor mängd arbetare från kolchosen i Hantrova. Också pappa och mamma arbetade där. På morgonen var det åtta kilometer att gå till arbetsplatsen och åter åtta kilometer att gå hem på kvällen. Människorna arbetade utan redskap med sina bara händer.

För besväret fick man 250 gram bröd om dagen och kokt vatten. Matsäck fick man ta med sig hemifrån om man tyckte att brödransonen inte räckte. Någon annan lön betalades inte ut. Efter krigsutbrottet 1941 var vi bara ett par gånger till i Leningrad. Våra inköp gjorde vi istället i Mga. Bröd köptes i ettkilos bitar. Något kortsystem för bröd hade man inte.

Den första bomben

Fram till hösten levde vi under ett undantagstillstånd. I augusti 1941 hade kriget varat en och en halv månad. Det tyska blixtkriget medförde att alla leveranser av matvaror till byns affär upphörde. Till Mga vågade vi inte längre gå för att handla. Mjölet tog slut. Brödet tog slut. Vi var hungriga. Min lilla syster grät sig till sömns av hunger på kvällarna. Fronten verkade vara nära. Men vanliga människor fick inte veta vad som hände vid fronten.

En kväll sa pappa att vi skulle sova i källaren den natten. Jordkällaren låg alldeles nära bostadshuset. Dit tog vi in halm och med ytterkläderna på sov vi sedan där. Jag vet inte om pappa anade något eller om han hade haft en dröm, men den natten kom tyska flygplan med sina bomber. Vi vaknade av den första explosionen och vi större sprang genast ut. Det var natt men tyska lysgranater dalade ned och lyste i flera minuter. Ljudet från exploderande bomber kom ifrån Mga. Där fanns en viktig järnvägs korsning. Det verkade som om tyskarna hade överraskat ryssarna. Ljudet från bomberna kom allt närmare. Vi barn tyckte att de var vackra men ljudet av bomberna skrämde.

Efter den första bombnatten var rädslan för bomberna påtaglig även om inga mer bomber fälldes över byn. Folket fortsatte att arbeta på kolchosens åkrar som om inget hade hänt. Tågtrafiken minskade avsevärt. Vi kunde fortfarande köpa ett kilo bröd i affären vid stationen i Apraksi några gånger. Saltet tog slut. Vi fick senare höra att ett godståg med bland annat salt förstörts vid bombingarna. Byborna kunde hämta svarbränt salt vid tåget. Sprit fanns det fortfarande, men pappa varken rökte eller drack sprit. Sitt arbete i kolchosen skötte han plikttroget och noggrant.

Tyskarna höll på att slå en kil upp mot Ladoga och stänga landförbindelsen till Leningrad. Kanonerna hjälpte till att mjuka upp det ryska försvaret mot tyskarna. Tyskarna kom närmare. Livet i Estonskij blev svårare för var dag som gick. Den dagliga granatbeskjutningen gjorde att livet levdes på helspänn. Vi pojkar klättrade upp på taket till ladan för att följa striderna längre bort. Sedan upptäckte mamma var vi var och sa åt oss att komma ner. Hon sa att vi var ju som måltavlor däruppe. Vi måste lyda mammas ord. Frontens ljud hördes från norr och öster. Granater började hamna på byns östra sida. Vi kunde inte röra oss där.

Tyskarna kommer till byn

Vi hade just ätit och var ute på gården. Dit kom en grupp på kanske 20 soldater. Vi trodde att det var tyskar. De försökte prata vänligt med oss men Vi försökte gissa men vi förstod inget av vad de sa. Vi försötte gissa vad de sa. Senare fick vi höra att det var en grupp spanska soldater i tysk tjänst. De bar ljusbruna uniformer medan tyskarna var klädda i mörkgrönt. Den spanska gruppen förskansade sig en och halv kilometer bort längs älvstranden och i skydd av skogen.

Striderna tog slut i byn i hösten 1941. Ryssarna drog sig bort norrut och österut. Tyskarna avancerade efter den retirerade ryska armén. I vår del av byn stod alla husen kvar oskadda, då striderna hade stått vid åkern som låg i närheten. På åkrarna fanns många granatgropar och där fanns också många stupade. Vi visste inte hur det såg ut där och vi vågade inte heller gå dit för att titta.

Vi barn måste alltid vara i närheten av hemmet. Samma förmiddag som tyskarna hade lämnat vår gård såg vi en rysk soldat nära skogsbrynet. Han viftade åt oss att komma dit. Jag och Ilmari sprang fram till den ryssen. Han frågade om det fanns tyskar i närheten och om de skjuter fångar. Vi sa att inte skjuter de fångar. Han fortsatte att han ville bli krigsfånge och att han hade en kamrat längre in i skogen som var sårad i benet. Han frågade, om vi kunde be tyskarna komma och hämta hans kamrat från skogen.

Ryssen slängde bort geväret och vi gick mot vår gård tillsammans med ryssen. De spanska soldaterna omringade oss genast då de fick syn på ryssen som var med oss. Vi tolka ryssens ombud även om vi inte förstod vad de sade. Vi försökte i alla fall förklara med hand- och teckenspråk att det fanns en sårad ryss som behöver hjälp i skogen. Vi ville se vad som hände. Spanjorerna förde ryssen från skogen till hans kamrat. Med armarna om två spanska soldaters halsar kunde den sårade ryssen flyttas. Den friska ryssen gick efter. Männen fortsatte längs vägen tills de försvann. Så började krigsfångenskapen för två ryska soldater.

Nya makthavare

Tyskarna rörde sig allt som oftast i byn och runt vår gård men de lade sig inte i de civilas liv. De kom inte ens in i stugan. De kom och frågade efter mjölk och ägg då mamma var ute på gården. Hon gav dem ibland ett glas eller en halv liter mjölk och ägg om det fanns. De betalade med tyska mynt.

Men inte kunde väl vi hålla tyska armén med mjölk och ägg. En morgon hade de fått sina ägg, men det inte räckte för alla. En av tyskarna blev nervös och tog en lång käpp, slog ner en höna till marken. Han tog den under armen och gick iväg med sin fångst. Sedan slog tyskarna ihjäl den ena hönan efter den andra

tills alla var borta. Sedan försökte de fånga tuppen, men han var snabb och var på sin vakt. Tyskarna höll på en timme och då var tuppen alldeles slut och och kippade efter andan med näbben öppen. Hela den stolta tyska armén kunde inte få tag på honom. Men sedan smög en av tyskarna närmare och sköt den trötte. På det sättet blev vi utan både ägg, höns och tupp. Allt gick till tyskarnas grytor. Kon fick vi ändå behålla.

Krigsfångar

Kort efter detta hade pojkarna sett att sex ryska soldater hade gömt sig i vår granne Tirranens bastu. Bastun låg nära skogen så det var lätt att slinka in därifrån. Detta kom snart till tyskarnas kännedom och de omringade bastun. En stod beredd att skjuta in genom ett fönster, två stod beredda strax utanför dörren och ett flertal soldater stod beredda runt om bastun lite längre bort. Vi pojkar följde föreställningen från vår gård.

Efter en stund sparkade en soldat in dörren som flög upp medan en annan stod i skydd av väggen. Sedan hördes kommandoropet: "Alla ut." Ingen kom ut. Det hördes kommandorop på nytt och en efter en började ryssarna komma ut ur bastun. Tyskarna kontrollerade att ingen ytterligare gömde sig därinne. Senare fördes fångarna bort på ett led, bort från grannens gård.

En gång kom ett antal pojkar från byn till oss. De ville ha min hjälp med att samla upp döda ryska soldater. De hade tittat på kropparna redan tidigare och tagit av dem stövlar och kläder för sig själva. De hade tagit allt som de kunde få loss från kropparna. Jag ville inte följa med dem hur de än försökte övertala mig. Två stupade ryssar hade jag redan sett. Jag kunde inte gå nära, ännu mindre röra vid dem och ta något från dem. Pojkarna gav sig av. Jag berättade för mamma. Hon förmanade oss strängt att inte någonsin gå med på sådana äventyr. "Ni får aldrig ta något från en stupad soldat, kom ihåg det!"

Striderna fortsätter

Livet i Estonskij blev svårare. Det var granateld varje dag. Även ryssarna riktade beskjutningen mot vår by. Då beslutade pappa att lämna byn och söka sig till en lugnare trakt. Vi hade mött moster Anni och hennes pojkar Paavo och Tauno. Familjen hette Veikkolainen i efternamn. Anni bodde med sina pojkar i huset som låg bredvid stallet. Hennes man hade fängslats för sex år sedan och inte hörts av sedan dess. Anni hade ytterligare två döttrar, 11 år och 12 år. De blev kvar på den ryska sidan. Nu var moster Anni naturligtvis djupt bekymrad för hur hennes döttrar hade det. Vintern var på väg.

10. Berättelserna och intervjuerna

En morgon såg vi två hästar på åkern. Vi försökte ta dem till stallet, men de hade förvildats. Men lite senare var det två lugnare hästar som följde med till stallet. En kärra hittades. Sedan lastades kärran med två familjers gods. Under färden såg vi spår av kriget. Hästarna och kossan gick lugnt framåt även om det regnade granater i omgivningen. Vår karavan på tolv personer färdades framåt men målet för färden kunde vi ännu inte gissa oss till.

Vi kom fram till ett hus i Läskelä. Huset var fullt av tyskar. Vi installerade oss i en bastubyggnad. Moster Anni och hennes pojkar installerade sig i en annan bastu. Om någon av de ursprungliga boende var kvar, fick de sova i köket eller något mindre rum. I byn bodde ursprungligen finska ingermanländare. Det fanns också några bofasta ryssar i byn. Senare dag fortsatte vi till Kanttila som också var en finsk by. Omgivningen påminde mycket om trakten runt Lempaala. I det här skedet hade vi inte mycket mat. Vi hade inget bröd men lite potatis och en liten bit fläsk.

I Kanttila fanns det några stora byggnader. Vi stannade för att se vad det var. Det var kolchosens stallar. Vi lämnade hästarna i ett stall och hittade hö för dem och gick till byn. Kanttila hade tillhört Järvisaari socken i det gamla östra Ingermanland. Vi anvisades ett stort magasin. Där fanns andra flyktingar, bekanta människor. Vi lade oss på golvet för natten. Varje familj hade sitt hörn. Nästa morgon fick pappa lite bräddor. Av dem gjorde han en stor bred bädd som rymde oss allihop.

Alla djur hade evakuerats från Kanttila innan tyskarna kom. Här fanns mycket tyska militärer. De hade ett fältkök. Vi barn brukade gå dit efter att de ätit för att se om de kanske skulle ge oss lite av sin mat eller en bit bröd. Efter att ha varit i Kanttila i två veckor återvände vi till Läskelä.

Vår familj hade haft för avsikt att fortsätta till Estonskij. Men striderna fortsatte där borta och att bege sig dit var inte möjligt. Vi måste komma tillbaka till Kanttila. I Kanttila installerade vi oss i samma ria som vi hade bott i tidigare. Vi försökte samla överbliven säd och ärter från åkrarna så mycket som vi kunde. Från en potatisåker kunde vi gräva upp en del kvarlämnad potatis. Krigslarmet hördes inte längre. Men vi levde ändå mitt i krigshändelserna med vår rädsla och brist på det nödvändigaste. Vi träffade på partisaner. Vi hade hört att tyskarna tog korna från familjerna. I allmänhet var byn lugn, fredlig och tyst.

Plötsligt var det slut på tystnaden. En tysk vaktpost ropade en varning med hög röst. Han pekade mot åkern där en rysk soldat sprang bort. Tyskarna började skjuta. Ryssen föll till marken antagligen svårt sårad, men han skrek och förbannade. Han syntes inte i det långa gräset men rösten hördes desto ljudligare. En tysk soldat fick order om att gå fram till den sårade. Då han kom fram till den sårade gjorde han korstecknet. Sedan hördes ett skott. Det blev tyst. Soldaten kom tillbaka efter utfört arbete.

Det blev senhöst och ibland var det köldgrader på natten. Kossan kunde man inte längre beta utomhus. Hö inomhus hade vi inte. Pappa var tvungen att slakta kon. Så blev det slut med mjölk på matbordet men istället fick vi kött allesammans. Fortfarande gick vi ut för att leta potatis. Det var naturligtvis lättare att gräva då marken inte var frusen men vi fortsatte även då marken frös till. Med en käpp slog vi sönder den frusna marken och grävde sedan med händerna i jorden. På det sättet var Ilmari, jag och pappa ute en hel dag och letade och kom hem med en halv hink. Så fortsatte vi ett par dagar, men sedan frös marken så mycket att det var omöjligt att fortsätta så mera.

Familjen svalt. Hungern grävde i min mage och jag beslöt mig för att ge mig av på min första och enda tiggarfärd i Kanttila by. Jag gick till det närmaste grannhuset där jag visste att tyskar var förlagda. Inte kunde jag tyska men jag visste att "Butterbrot" betydde bröd. Jag gick till huset, tog av mig min mössa utan att våga säga något. Inne i rummet satt en tysk officer vid ett bord och skar upp skivor av ett stort bröd. Han sneglade på mig och fortsatte så att skära upp av brödet. På bordet fanns papper men också en kopp och fat samt en syltburk.

Mannen tittade frågande på mig. Då tog jag mod till mig och sa "Butterbrot". Något annat kunde jag ju inte säga. "Butterbrot!" skrek mannen argt och ställde sig upp. En arg ordström hördes från honom och ibland hörde jag ordet "Butterbrot". Han började treva efter sin pistol. Då vände jag på klacken och stängde dörren försiktigt efter mig. Efter det upphörde oväsendet och sedan hörde jag normala röster inifrån huset. "Komm hier", hörde jag några gånger. Mannen öppnade dörren och bjöd mig med en gest att komma in. Försiktigt gick jag in igen. Inte förstod jag vad han sade, men en stor brödbit med sylt på sträckte han till mig. Det var svårt att sluta äta för så gott smakade brödet med sylten. Då jag senare berättade om händelsen, sa man till mig, att tyskarna säkert inte hade något smör. Klart att tysken blev arg för att jag hade begärt "Butterbrot".

Väinö och Ilmari under den långa flykten. Bilden tagen i Estland. Foto: Kähäris familjealbum.

Lite senare in på hösten fanns det tyska fältköket ute på gården i närheten av vår bostad. Där kunde vi barn hämta vad som blev kvar efter att manskapet hade ätit färdigt. Ärtsoppa var mycket god. Det brukade bli så mycket över att det räckte till ett par familjer. Då blev det kallt och snöade, flyttade tyskarna fältköket längre bort från oss. Själva köket placerades inomhus någonstans. Efter det fick vi inte längre någon ärtsoppa. Ibland fick vi några brödbitar, någon gång en halv limpa. Pappa gick också dit någon gång för att fråga efter bröd. Men han fick aldrig mera än en halv limpa han heller. Så drog vi oss fram en dag i taget. Mamma kokade buljong av kobben som hon smaksatte med salt. Potatisen var slut sedan flera veckor. Det skulle ha varit god med lite bröd till buljongen.

Under vintern blev förhållandena svåra för de ryska partisanerna i den bistra kylan ute i skogarna. Några av dem försökte finna någon plats i byn där de kunde värma sig. Deras rörelser lämnade spår i snön. Tyskarna följde spåren och gav ingen nåd. Vid ett tillfälle rusade en kvinna som bodde i vår ria in och pekade uppskakad mot byn och sa att tyskarna hade hängt två män. Vi pojkar sprang ut till bygatan. Längre bort såg vi två män i civila kläder hängande i rep från en galge. Vi tänkte gå dit för att se närmare, då vi hörde pappas röst som förbjöd oss att gå dit. I byn hade det pratats om att tyskarna hängde alla kommunister som de lyckades få tag på. Nu såg vi att det verkligen var sant.

Från Kanttila på en ändlös färd

Julen 1941 gick som alla andra dagar. Bristen på mat och hungern var de ständiga följeslagarna. Sedan började det gå rykten om att tyskarna snart skulle börja skjutsa flyktingarna i byn längre bort från fronten. Vi hörde till flyktingarna och var inte ursprungliga invånare i Kanttila. Den sista dagen i december kom byäldsten och meddelade att vi skulle göra oss i ordning och förbereda oss för avfärd. Nästa morgon skulle tyskarna komma med hästslädar och skjutsa oss härifrån. Den dagen hade vi väntat länge på. Vi ville alla bort från Kanttila. Följande morgon packade vi våra tillhörigheter och klev upp tyskarnas hästsläde. Så började vår färd mot det okända.

Här slutar Väinö Kähäris berättelse.

Familjen Parkkinens väg från Öst Karelen till Sverige

– *Berättare Inkeri Peterson född Parkkinen*

Mina föräldrar, lärarna Aleksanteri och Anna Parkkinen, förstod redan i början av 1930-talet att livet i Ingermanland var farligt. De försökte tillsammans med min morbror Teppo Telkkinens familj fly till Finland. Försöket misslyckades.

10.1 Svenska gruppen

Morbror Teppo hamnade i Murmansk där han lyckades ta sig genom skogarna till Finland tillsammans med sin familj.

Mina föräldrar lyckades få arbete som lärare i Kolatselkä, som ligger mellan Sortavala och Petroskoi i Karelen ungefär sju km från den dåvarande finska gränsen. Dit flyttade de tillsammans med mina äldre systrar 1933. På den tiden värvades finsktalande lärare till Karelen. Efter några år förbjöds dock det finska språket i skolorna och de finska läroböckerna brändes. I dess ställe skapades ett karelskt skriftspråk 1938. Självt är jag född 1940 och äger ett unikt dokument, min födelseattest, som är skriven på detta karelska språk, ett finskbesläktat språk skrivet med kyrilliska bokstäver.

I Kolatselkä bodde vår familj i en liten tvårumslägenhet där vattnet på vintern frös till is i hinken vid ytterdörren. I andra änden av huset fanns skolans matsal som dock under kriget användes som fältlasarett.

Under fortsättningskriget ockuperade finska armén Östkarelen ända till Petroskoi (Petrosavodsk). I Kolatselkä hade finnarna upprättat ett militärt högkvarter och finska officerare och lottor kom ofta och hälsade på i vårt hem då vi var finskspråkiga. Dessutom ville de gärna smaka mammas piroger och köpa färsk mjölk. Bland fanns överste Ragnar Nordström som kom att hjälpa oss vidare ända till Sverige.

En tid före midsommar 1944 sade man till min far att om han verkligen önskade komma till Finland som han sagt, var det dags att börja röra på sig. Enligt underrättelsekällor planerade Sovjet en stor offensiv under sommaren. Pappa fick rådet att bege sig till Sortavala, där det fanns en evakueringscentral, så pappa selade vårt treåriga sto Sirkka framför vagnen, lastade vagnen full med böcker och dokument och körde med lasten till Sortavala. Pappa berättade ofta om hur väl han och Sirkka blev mottagna i evakueringscentret i Sortavala. Båda blev väl utfodrade och fick plats på tåget mot Finland.

Jag har fortfarande i mitt förvar en hög dokument ända från 1920-talet, en del skrivna för hand på ryska. De innehåller bland annat orderskrivelser med stämplor om tjänsteresa eller andra olika tillstånd för pappa och mamma. I min bokhylla finns en stor finsk ordbok på femton band som är tryckt 1931–39.

Mamma och vi tre systrar transporterades under tiden på ett lastbilsflak till Sortavala, och därifrån med tåg till Tammerfors. På midsommaraftonen kom vi fram till morbror Teppo och moster Mari i Tammerfors. En tid därefter kom även pappa dit. Åt oss ordnades en lägenhet på gatan Hämeenpuisto. Jag kommer ihåg hur mamma städade rummen och klistrade papper över alla dörrspringor mot grannrummet där det bodde en annan familj. Pappa som hade en häst fick genast arbete som körkarl. Under kriget var de flesta hästarna mobiliserade till fronten och det var brist på transportmöjligheter.

Då stilleståndsavtalet mellan Finland och Sovjet slöts i september 1944 tog överste Nordström kontakt med min pappa och sade att vi måste ge oss av till

En romantisk bild på familjen Parkkinen på Tulomasjön 1936. Aleksanteri Parkkinen i båtens akter spelar gitarr, döttrarna Toini och Nelly i mitten och mamma Anna vid årorna till höger. Foto: Inkeri Petersons samling.

Sverige, om vi inte ville skickas till Sovjetunionen igen. Han rådde oss att resa till Gamla Karleby där man hade reserverat en gästlägenhet för oss genom Nordströms företag. Där skulle vi vänta till dess att vi fick meddelandet att bege oss till hamnen. Allt var ordnat. Lägenheten var verkligen fin.

Men båten eller fartyget som vi skulle resa med måste repareras. Pappa började bli nervös då avresan försenades. Han gick själv till hamnen och samtalade med några fiskare som tidigare hade fört ingermanländska flyktingar till Sverige med sin båt. Pappa hade finska pengar eftersom han hade sålt vår häst, Sirkka, före vår avfärd från Tammerfors i en av de första djurauktionerna efter kriget. Med de pengarna kunde han nu betala resan och kunde dessutom köpa pälsar till damerna – utom till Nelly. Jag fick en vit päls och mössa gjord av kaninskin. Vi begav oss således av fint klädda på vår flyktresa med en fiskebåt.

Tillsammans med oss kom också min lekkamrat Hanna och hennes mor och storebror. Då vi begav oss mot hamnen sent på kvällen hade pappa beställt en bil. Dess strålkastare var övertäckta med svart papper. En skåra släppte igenom en smal stråle ljus. I hamnen varnade pappa oss barn: "Var tysta, barn! Annars kommer björnen och tar oss allesamman!" Man hade sagt till pappa att resan skulle ta sju timmar. Men det blev en svår storm och en av motorerna gick sönder. Jag kommer ihåg hur pappa satt under en ventil och inte orkade flytta på sig på grund av sjösjuka. Då och då rann vatten över honom genom

10.1 Svenska gruppen

Bild från Ingermanland. Anttilas familj med gäster. Telkkiniens släktbild från 1911. Inkeri Petersons mor Anna g. Parkkinen i mitten i knät på sin far Antti Telkkiniens. Foto: Inkeri Petersons samling.

luftluckan. Mamma öppnade dörren till motorrummet. Men därifrån kom det en så obehaglig oljelukt att jag sparkade igen den. Hannas mor var alldeles kritvit. Hon hade gett upp hoppet om att vi skulle komma fram. Hon lade Hanna på bänken och lade sig själv över henne på alla fyra som skydd som en djurmamma och slängde sina glasögon i ett hörn. Min mamma tog upp glasögonen och sade: "Kära namne, du kan komma att behöva de här sedan!" 'Min kära namne' ("kaimain" = kaimani på finska) var ett vänligt tilltal till någon som hade samma namn.

Till slut kom vi ändå fram. Resan hade tagit 20 timmar. Fiskarna lämnade oss den 17 november på en ö utanför Umeå där det fanns en fyr. Pappa gick mot fyren och tog med sig Toini som tolk. Vi fick hjälp och efter polisförhör tog man oss till ett flyktingläger i Umeå där vi träffade morbror Teppo med familj. Vi hamnade i avlusningsbastu. Kläderna desinficerades, och även kvinnorna fick ta på sig militärkläder. Jag kommer ihåg att moster Mari var djupt upprörd över att behöva ta på sig långbyxor. Vi inkvarterades i skolans gymnastiklokal och familjerna försökte anordna lite avskildhet för sig själva genom att hänga filtar som hängde ned som en vägg från övervåning. Madrasserna var fyllda med halm och lakanen var gjorda av grovt kräppat papper.

Systrarna Toini och Nelly och två av morbror Teppos döttrar, som var i samma ålder, fick genast arbete på sjukhuset i Halmstad. Och före jul hade de

fått lön, och kunde köpa riktigt kaffe som de skickade till föräldrarna. Jag längtade efter mina systrar och därför adopterade jag Elsa. Hon var några år yngre och hade inte fått arbete utan var tillsammans med sina föräldrar på lägret över vintern. Elsas föräldrar var äldre än mina så då adopterade jag dem som farfar och farmor. Jag har aldrig träffat mina far- eller morföräldrar. Mammans föräldrar dog redan innan jag föddes och mina farföräldrar dog av svält februari 1942 i Leningrad under belägringen.

På våren 1945 hade man ordnat arbete till min far i södra Sverige där mina systrar fanns. Första året var pappa dräng på en stor lantgård. Mamma hjälpte till att mjölka korna och hjälpte även husmodern med en del syarbeten. Livet syntes mirakulöst då drängen hade en ny trerumslägenhet i ett tvåfamiljshus med centralvärme och rinnande vatten med tanke på att den nybyggda rektorsbostaden i Kolatselkä saknade sådana bekvämligheter.

Vi var de enda ingermanländarna i trakten och isolerade på grund av språksvårigheter. Föräldrarna längtade efter sina släktingar och andra ingermanländare. Efter några år hade pappa skaffat anställning åt sig själv och mamma på en textilfabrik i Borås, som blev en ingermanländarnas huvudstad i Sverige. Där kunde mina föräldrar snabbt knyta kontakt med andra ingermanländare. De började verka tillsammans – pappa grundade en kyrkokör och mamma undervisade barn i söndagsskola. Bland ingermanländarna fick de åter känna uppskattning och blev ledande i den ingermanländska verksamheten i Sverige. Pappa var den första ordföranden för Finsk-Ingermanländska Förbundet (nuvarande Sveriges ingermanländska riksförbund) 1956–59. Jag har fått äran och ansvaret att fortsätta deras arbete.

Skrivet 2010, Inkeri Peterson.

Efterskrift: *Inkeri berättar att det fanns en stor mellanstadieskola i Kolatselkä. Barnen bodde i skolan. Antalet elever var då 350. Då Inkeri besökte Kolatselkä efter 45 år stod skolan tom. Fönstren var förspikade med brädor. Av boningshusen fanns inte ett spår. Då Inkeri besökte platsen igen med sin syster Nelly 2003, hade de svårt att känna igen var hemmet hade stått. Även skolan var riven och det var svårt att hitta platsen där den stått. De hittade i alla fall några grundstenar till skolan. Inkeris storasyster Toini Jönsson har skrivit en berättelse i två delar på svenska om familjens liv i Östkarelen, sin och Nellys skoltid under fortsättningskriget i Finland och sedan flykten till Sverige. Toini har också skrivit om sin utbildning till sjuksköterska, sitt arbete och sin familj i Sverige.*

Teppo Telkkinen – Via Kolahalvön till Sverige – *Berättare Inkeri Peterson*

Min morbror Teppo Telkkinen föddes 1888 i Anttilas hus i byn Kaskisaari i Venjoki församling. Under det första världskriget tjänstgjorde Teppo som sanitär på ett sjukvårdståg, som tidigare hade varit storhertiginnans tåg. Han genomgick också körskoleutbildning.

Före kriget hade Telkkinen gått i Kanneljärvi folkhögskola på den finska sidan. Han blev änkling med ett litet barn. Han planerade att resa till Amerika. Men ett sjukt barn fick man inte ta med sig. Han gifte sig med Mari Kolomainen och arbetade som murare och lantbrukare. Telkkinen fungerade också som frikyrkopredikant i Ingermanland. 1927 gick han igenom den ryska frikyrkliga bibelskolan i Leningrad och arbetade sedan i den finska frikyrkliga ledningen i Leningrad. Telkkinen utmanades av kommunisterna att delta i diskussioner om trosfrågor. Han gjordes till kulak, familjen hade ju en liten gård med en ko. Han förvisades till Murmansk i maj 1933 med sin familj.

Efter tre månader begav sig familjen, där det fanns tre döttrar (en sjuklig 20-åring och två små) för att plocka bär, som föräldrarna hade gjort flera gånger tidigare. Tillsammans med dem var också tre yngre män från Keltto. Telkkinen hade karta och kompass.

I något skede av "bärplockningen" blev de tvungna att avvika från den planerade vägen, då det inte är möjligt att gå rakt fram i ödemarken, då man måste gå runt sjöar och berg. Detta var tidsödande och tröttsamt. Maten tog slut och det enda de hade att äta var skogens bär och svampar.

De var utmattade. De beslutade att de yngre skulle fortsätta och leta efter hjälp. Telkkinen gav kartan och kompassen till pojkarna. Själv stannade han hos familjen för att vila. Men så småningom var de tvungna att fortsätta färden för något annat kunde de inte göra. Två veckor efter avfärden hörde vandrarna ljudet av koskällor. Men det var inte ljudet från kor de hörde utan från en renhjord. En samisk man hjälpte dem att komma framåt. Den hjälpsamme samens bror

Teppo Telkkinen (1888–1976) Foto: Inkeri Petersons samlingar

var polis och med hans hjälp fördes flyktingarna i polisbil till Ivalo. De fick mat och sattes sedan i finkan över natten och dörren låstes.

Nu var familjen Telkkinen i alla fall i Finland. De fördes till Uleåborg, där de tillbringade en månad på ett skolinternat. Därifrån fortsatte färden till Tammerfors. Telkkinen lyckades få ett arbete och en lägenhet. Fem år var han anställd på Haarlas pappersbruk. Då han skaffat sig finskt körkort fungerade han som brukets chaufför. Han återupptog också verksamheten som frikyrkopredikant.

År 1935 utkom Teppo Telkkiniens bok "Livets okända stigar", där han berättar om den ingermanländska frikyrkan efter revolutionen och om familjens flykt till Finland. Under vinterkriget tjänstgjorde Teppo Telkkinen med Finlands blåa kors, men under fortsättningskriget var han för gammal för tjänstgöring. Under kriget kunde man se krigsfångar i mycket dåligt skick marschera framför hemmet. 1942 kom de första ingermanländarna. Det var föräldralösa barn bland vilka Telkkiniens hittade en pojke som var släkt med dem. Andra närstående uppenbarade sig de närmaste åren.

I november 1944 hade Telkkinen och hans hustru Mari beslutat sig för att ta sig till Sverige, även om de var finska medborgare. Från Vasa begav sig familjen över Bottenhavet i en båt och hamnade i flyktingläger i Umeå. Där träffade de sina släktingar.

År 1945 hamnade Teppo, Mari och deras yngsta dotter, född i Finland, i Borås. Efter en tid fick de en bättre lägenhet i Mölnlycke i närheten av Göteborg. I Mölnlycke fanns andra ingermanländare. Där grundade Telkkinen grundade en frikyrkoförsamling som fick använda den svenska församlingens lokaler.

Redan 1946 hölls en stor ingermanländsk frikyrklig sommarfest i Mölnlycke där också festtalare från Finland deltog. Efter att ha flyttat till Borås blev Telkkinen aktiv ledare och predikant i frikyrkan där. Teppo Telkkinen dog 1976, 85 år gammal.

Antti och Toivo Jääskeläinen, far och son – *Berättare Tyyne Martikainen*

Jag blev bekant med Toivo Jääskeläinen då vi båda var på veteranrehabiliteringens badanläggning och spa i Siuntio 2005. Toivo som hade kämpat i finska armén hade rätt till veteranrehabilitering i Finland. Han utnyttjade denna rättighet varje sommar. Jag hade för min del fått veteranrehabiliteringsrätt som civiloffer för partisan-kriget. Jag kom överens med Toivo att vi skulle skriva en bok om hans liv. Så gjorde vi också. Boken *Stalinin vainiot – Toivo ja Sanna Jääskeläinen* – Inke-

Toivo Jääskeläinen i finska armén under fortsättningskriget. Foto: Toivo Jääskeläinens samling.

Skolbarn i Gammelbyn i Keltto socken 1931. I bakgrunden står lärarna Laina Talsi och Meier. Toivo Jääskeläinen syns på första raden trea från vänster. Foto: Toivo Jääskeläinens samling.

rin suomalaiset selviytyjät utkom 2006. Boken utkom 2007 på svenska med hjälp av och översättning av ordföranden för Sveriges ingermanländska förbund, Inkeri Peterson med titeln *Stalins terror – Toivo och Sanna Jääskeläinen – finskingermanländska överlevare*.

Toivos far, Antti Jääskeläinen, som bodde i Keltto i Ingermanland och som verkade som lantbrukare, motsatte sig kollektiviseringen av jordbruken. Han fängslades tillsammans med några andra lantbrukare från hembyn. Antti beskyldes för en eldsvåda i kommunens "röda fanan" kontor. Anklagelsen var påhittad. Antti nekade och släpptes fri. Han fängslades dock snart på nytt och dömdes som statsfiende till döden. Domen ändrades till fängelse. Under fängelsetiden flyttades han från det ena straffarbetslägret till det andra.

Från Anttis familj konfiskerades alla ägodelar och familjens mor Katarina Jääskeläinen, född Parkkinen, deporterades till "Pahta-Aral" i Kazakstan med de två barnen Toivo och Hilma. Arbetet på bomullsfälten och de främmande betingelserna blev svåra prövningar för familjen. Toivo blev sjuk. Modern sade till Toivo: "Vi kommer alla att dö här. Du måste komma härifrån." Modern välsignade sin pojke och så begav sig Toivo tillsammans med några kamrater tillbaka till Keltto. Men där var han utan dokument och laglös. Så ödet förde Toivo till ett straffarbetsläger i Kirovsk på Kola-halvön. Tidvis låg han på sjukhus. På sjukhuset fick han ett dokument med sitt namn på som han sedan använde

som ID-handling. Nu hade han dokument och ID-handling. Han togs in i den sovjetiska armén för att slåss mot finnarna. Toivo kom att tillhöra en liten soldatgrupp som gav sig som krigsfångar till den finska armén. I samma finska regemente fanns en regementspräst, Toivos kusin Juhani Jääskeläinen, som hade studerat till präst i Finland. Kusinerna kände igen varandra.

Toivo ansökte om att bli och blev antagen i den finska armén. Han kämpade nu vid fronten mot rysarna. Senare förflyttades han till Sodankylä i östra Lappland för försvaret mot partisaner. Då Finland och Sovjetunionen slöt ett stilleståndsavtal hösten 1944, började kriget i Lappland. Toivo förflyttades till Kemi. Nu fick han kämpa mot tyskarna och deltog i erövringen av Torneå.

Vid krigets slut önskade Toivo stanna i Finland och försökte göra det också. Men då finskingermanländarna började få order om att återvända till Sovjet bestämde sig Toivo för att det var bäst att ge sig av som flykting till Sverige. Han visste vad som väntade i Sovjetunionen. Han skulle få minst tio år i fångläger.

Toivo klarade av att i alla svåra situationer utöva självkontroll. Medan många i hans omgivning inte kunde stå emot under svåra förhör under fängelsetiden kontrollerade Toivo sitt sinne och var konsekvent under förhören. Då jag frågade om han någonsin ljög under förhören tystnade han en stund och svarade att han inte ljög men att han inte berättade allt. Han kunde tåga på ett trovärdigt sätt.

Till Sverige kom också en flykting som hade tagit sig över fronten vid Lenins belägring till den tyska sidan, Sanna Vaasseli. Tyskarna sände finskingermanländare också till Tyskland som arbetskraft. En vänlig tysk hade rått henne att söka sig till Finland istället för Tyskland. Hon lyckades komma till Finland via lägret i Klooga i Estland. Där fick hon arbete. Men från Finland reste hon vidare med motorbåt över Bottenviken. Där fick hon också arbete, träffade Toivo, och gifte sig. De fick två barn, en dotter och en son. De bor i Sverige. Toivo och

Toivos föräldrar Antti och Katarina Jääskeläinen i Ingermanland år 1913. Foto: Toivo Jääskeläinens samling.

10.1 Svenska gruppen

Finskingermanländarna i Pahta Aral. Bilden tagen på begravningsplatsen år 1937 eller 1938. På de gräsbeklädda gravkullarna har man rest kors. Foto: Toivo Jääskeläinens samling.

Bilden är tagen i Centralasien i Pahta-Arals sovchos 12.1.1937. Främre raden från vänster: Aleksanteri Ollikainen, Toivo Jääskeläinen och Toivo Humala. Bakre raden från vänster: Simo Haimi, Juho Kelkka och Matti Stock. Juho och Matti är Toivos flyktkamrater.

Sanna båda vilar nu på den vackra S:t Sigfrids kyrkogård i Borås liksom en stor del av de ingermanländare som kommit till Sverige i vuxen ålder och hamnat i textilindustrin.

Toivos syster Hilma hade efter moderns död flyttat till Petroskoi-trakten. Toivo och Hilma träffades vid flera tillfällen. Hilma har berättat att deras far efter att ha avtjänat sin strafftid hade kommit till sin hustru och dotter i Pahta-Aral där de bodde. Det hade kommit en mager, skäggig gubbe som hon inte hade känt igen. Det visade sig att det var hennes far. Den långa, svåra fängelsetiden hade slitit ned honom totalt. Fadern dog vid 60-års ålder. Både faderns och moderns gravar finns där i Pahta-Aral. Hilma gifte sig med en man som också varit krigsfånge hos finländarna, kommit hem och fått en dom på tio års fängelse.

Toivos och Hilmas far hade skrivit dikter om sina prövningar under fängelsetiden i ett litet häfte. Då Antti och några andra män från Keltto hade fångslats reste en grupp kvinnor, hustrur till de fångslade, till förvisningsorten för att träffa sina män. Toivos mor reste med gruppen medförande mat och andra förnödenheter. Resan hade varit svår och varat länge. Men kvinnorna kom ändå fram till fångslägrets arbetsplats. De fick träffa männen under deras matrast som var 20 minuter. Sedan var samvaron över. Där lyckades Toivos far överlämna häftet med dikter till sin hustru. Dikthäftet har bevarats.

I Sverige fick Toivo häftet av en ingermanländsk resenär efter kriget. Toivo har bevarat sin fars diktsamling som en kär skatt. Då jag sammanställde boken om Toivo, lät han mig läsa sin fars dikter. Av dem valde vi ut tjugo dikter som publicerades som en avslutande del i boken om Toivo och Sanna Jääskeläinens liv.

Toivo skriver om sin fars diktsamling: "Varje dikt är en egen värld, som innehåller sin egen rytm. Jag värderar inte dikternas konstnärliga värde eller nivå. För mig är de kära och värdefulla minnen. De är ett arv efter min far. För mig framträder en bild av livets sorger, nedslagenhet och längtan ur deras rim och rytm och inte minst kärleken till hemlandet. Genom prövningarna lyser hoppet om framtiden och ett tack till den himmelska fadern har heller inte under dessa omständigheter glömts bort."

Toivo har bevarat sin fars dikthäfte som en dyr skatt. Toivo skriver om sin fars diktsamling: "Varje dikt är en egen värld, som innebarsin egen rytm. Jag värderar inte inte dikternas konsnärliga värde eller nivå. För mig är de kära och värdefulla minnen. De är ett arv efter min far. För mif framträder en bild av livets soger, nedslagenhet och längtan ur deras rim och rytm och inte minstkärleken till hemlandet. Genom prövningarna lyser hoppet om framtiden, och ett tack till den himmelska fadern har heller, inte under dessa omständigheter glömts bort."

Enligt min mening är min fars dikter mera än deras konstnärliga värde. De är en berättelse om hur människan orkar och uthärdar orättvisor, långa fängelsesstraff utan hopp om att få se sina egna och sin familj, få sesammanfattar

10.1 Svenska gruppen

Reino Letonsaari, finsk präst som hade besökt i Sibirien, i bilden tillsammans med Toivo Jääskeläinen i Sverige. Bilden tagen på 1990-talet. Foto: Reino Letonsaari.

Antti och Toivo Jääskeläinenens hus i Keltto. Foto: Toivo Jääskeläinenens samling. På bildens baksida har Toivo skrivit: "Mitt hem fotograferat 1958. Huset och alla ägodelar beslagtogs 1935. Huset har varit i rysk ägo i 27 år". Författarens kommentar: Jag besökte Toivo Jääskeläinenens hus 2007. Av sidobyggnaderna fanns inget kvar. Huvudbyggnaden höll på att förfalla men det bodde fortfarande människor i huset.

Toivo Jääskeläinen var född i Keltto. Han har skrivit på bildens baksida: "Midsommar 1990 på ingermanländarnas sommarfest. I Tuutari i Ingermanland fanns det såhär många Kelttobor som samlats. Även jag finns med på bilden längst till höger i den främsta raden av sittande karlar". Foto: Toivo Jääskeläinens samling.

Toivo. Utan hopp om att få se sina egna och sin familj, få se sitt hem, få se sitt hemland eller återvända till sina kära", sammanfattar Toivo.

Kraften från Antti Jääskeläinens dikter härstammar ur lidandet. Hans dikter liknar på pricken de lidanden, som beskrivs i Jobs bok. Tron står stadigt även vid de svåraste prövningar. Jag har valt Antti Jääskeläinens di "Bröd" till denna bok, då han får känna av fånglägrets svält och skriver på diktens språkvad en långvarig svält innebär. Till den här boken har jag valt Antti Jääskeläinens dikt "Bröd", där han med diktens språk uttrycker vad långvarig svält innebär: "Om svältens sjukdom tagit sig till benets märg, då går tanken alltid till bröd och att äta, men var finns det att få."

BRÖD

*Jo, så är det verkligen
Om du bjudit en sparv
och med smulor lockat
så hade den först tittat
med det ena ögat, se´n det andra
om det lönar sig att ta*

*Men, så är det verkligen
Om våra smulor faller
om än så små
om de i smutsen faller
så plockar vi dem upp
och de lönar sig att ta*

*Ja, så är det verkligen
Som bubblan på vattenytan
är jämfört med guld
Så är alla bröden sida vid sida
billiga, värdelösa, bara
om en hungrande fick ta*

*Men, så är det verkligen
Om svältens sjukdom
tagit sig till benets märg
då går tanken alltid
till bröd och att äta
men var finns det att få*

*Så är det verkligen
av jordens alla ting
är brödets värde störst
Men glömma skall vi inte
det andliga brödet mest värdefulla
det lönar sig att ta¹*

¹ Skrivet av Antti Jääskeläinen i straffarbetsläger på 1930-talet. Översättning till svenska: Kalervo Kähäri

10.2 Sankt Petersburgs och Ingermanlands grupp

Eero Pellinen, född i Pahta Aral

Eero Pellinen har arbetat som frivillig i Sankt Petersburgs ingermanländska förbund, varför han är mycket förtrogen med finskingermanländarnas historia och även bakgrundsinformation om antalen av de ingermanländare som förflyttades från Ingermanland.

Eero Pellinens familj förvisades som kulaker från hemmet i Kuismala i Ingermanland till Pahta-Aral i Kazakstan. Jag träffade Eero Pellinen första gången år 2006 på Sankt Petersburgs ingermanländska förbunds kontor och även i hans hem under samma resa. Han bodde då i Kuismala i Toksova, där familjen byggt ett eget hem på egen ägd mark. Eero föddes 1940 under familjens förvisning till Pahta-Aral.

De finskingermanländska förvisningsvågorna

Eero skriver: "Då landsbygden började kollektiviseras 1929, började också de nattliga arresteringarna av kulaker. Då startade även den första vågen av ingermanländska förvisningar. Under åren 1929–1931 förvisades 4 320 familjer eller 18 000 ingermanländare från sina hem. År 1935 kom den andra förvisningsvågen, varvid man sände ungefär 13 000 ingermanländare till Centralasien. Den tredje folkförskingringsvågen inträffade 1937–1938, då cirka 7 000 ingermanländare och finska kommunister som flyttat in från Finland avlägsnades. De var alla folkfiender. De avrättade begravdes i massgravar, varav den mest kända i nordvästra Ryssland är den länge hemlighållna massgraven i Levasjovo, ca 25 km från Sankt Petersburg. Den ingermanländska brödrabataljonen i finska armén (ErP) omfattade 664 man. Evakueringen av invånare i det belägrade Leningrad genomfördes våren 1942 och omfattade ungefär 30 000 ingermanländare. De fördes på "livets väg" över Ladoga till olika och fjärran delar av Sibirien. Under kriget förflyttades ca 63 000 ingermanländare till Finland som arbetskraft. Som arbetskraft till Tyskland förflyttades ca 5 000 ingermanländare under kriget.¹

¹ Jag har träffat en ingermanländare bosatt i Finland som hamnade i koncentrationsläger i Tyskland men lyckades komma därifrån med finsk diplomatisk hjälp. Han berättade om sina erfarenheter men ville inte att de skulle publiceras i denna bok.

Enligt Eero Pellinen ingermanländare som fått en dödsdom för terrorverksamhet är uppskattningsvis 4 000.¹ Ingermanländare som begravts i Levasjovo är uppskattningsvis 13 000. Allt som allt förvisades totalt 143 664 finskingermanländare från sina hemorter.²

Arbete på fälten, sjukdomar, död

Även om Eeros far var kommunist och kolchosens ordförande, gjordes han till kulak. Familjens mor, Hilma, fadern Jussi, systrarna, nioåriga Helvi, sjuttonåriga Hilja och farmor Anna förvisades alla till Pahta-Arals bomullssovchos år 1935. Från byn Kuismala deporterades samtidigt fyra familjer Pellinen.

Svårast var de första åren. De deporterade arbetade i sommarvärmen på bomullsfälten. De var ofta sjuka. Man hade blod i avföringen. Visst fanns där läkare och sjukvård, men många människor dog. Eeros farmor och syster Hilja dog redan under den första månaden. Unga människor rymde. Eeros två kusiner var bland dem som rymde tillbaka till Ingermanland.

De deporterade bodde i stora baracker där det fanns en lång gång i mitten. Familjen Pellinen hade ett litet rum till sitt förfogande. På sommaren sov man utomhus på barackens tak. Där fanns myggor. Över bädden måste man ha något slags nät. Kanalens vatten var lerigt och grumligt. Vattnet måste kokas innan det kunde användas. Under sommaren lagade man sin mat i ugnar utomhus. Stjälkarna från bomullsplantor användes till bränsle.

På Pahta-Arals sovchos har man räknat att det fanns 48 olika nationaliteter. Där fanns tyskar, finnar, ryssar, tjetjener, ukrainare, kineser, greker, georgier osv. De lokala invånarna var mörkhyade kazaker och kirgiser. De bodde i små stugor byggda av obränt tegel. Förhållandet till urinvånarna var gott. 1968 inträffade en jordbävning och många människor dog.

De deporterade hade möjlighet att hålla kor, höns och får i egna ladugårdar. Pellinens familj hade lyckats köpa en ko, som hela tiden hölls inomhus i ladugården. På fälten växte gräs. Gräset skördades fyra gånger per år. Inte långt från bostadsbarackerna fanns kanalen där barnen badade i det grumliga vattnet. Barnen gick i skola. Eero hann gå sex år i skolan där.

¹ När man finner nya massgravar ökas antalet offren.

² I dessa antal finns ej de i Leningrads inringning eller de under förvisningen avlidna av svält, köld eller sjukdomar. När man i samband med utgrävningar och byggande finner nya massgravar och undersöker dokument som för samman med dem växer antalet offer. Enligt nuvarande kunskap verkar de faktiska antalen vara större än de uppskattade.

Ett möte i Sankt Petersburgs tunnelbana hösten 2006. Ålderdomshemmets föreståndare Nina Nizova, Eero Pellinen och Tyyne Martikainen. Foto: Viljo Martikainen

Tillbaka till Ingermanland och flytten till Finland

Efter Stalins död började man ge ingermanländarna tillstånd att flytta tillbaka till Ingermanland. De tilldelades även tomtmark. Familjen Pellinens far hade fått tillstånd att flytta tillbaka 19 år efter deportationen år 1954. Också de andra familjemedlemmarna fick sina pass till friheten och flyttade till Petroskoi. Där bodde faderns bror Tuomas, som hade flyttat dit fem år tidigare och byggt sig ett hus. Eeros familj kunde flytta in till sin farbror. Men Eeros familj bodde endast ett år i Petroskoi. Familjen hade fått en tomt i sin gamla hemby Kuismala, där man byggde ett litet trähus. Ett större hus hade man inte råd med. Senare byggde man ut huset och familjen kunde flytta in det nya huset.

Eero gick åtta år i skolan och kunde sedan studera på den fyraåriga tekniska skolan i Leningrad. Efter värnplikten fortsatte han sina studier på den polytekniska högskolan och blev elingenjör. Eero har besökt familjens deportationsort och sin födelseort i Centralasien två gånger. Eero konstaterar helt kort som helhets slutsats: "Vad är det att bry sig om, folket förflyttades, skingrades, en del förgjordes, kulturen raserades, så var det med det." Han har gjort ett svårt val och kommit som återflyttare till Finland. Hans enda son hade flyttat redan tidigare. De bor i Åbo.

Lyyti Kostanja

Lyyti föddes 1923 i Ingermanland i byn Valittula i Seuloskoi kommun. Familjens far, Simo Lankinen, gjordes till kulak och fängslades. Han dog i Hiipinä på Kolahalvön år 1932. Även modern fängslades. Lyyti har inte sett sin mor sedan dess. Det har berättats att modern dog ett år efter fängslandet. Samtidigt

10.2 Sankt Petersburgs och Ingermanlands grupp

fängslades släktingen Simo Lankinen. De styrande hade begärt att han skulle skriva ett dokument där församlingen överlät kyrkan. Han vägrade och blev skjuten. Lyyti berättar att år 1937 blev i stort sett hela hennes släkt fängslad och likviderad.

Faster Susanna tog barnen i sin vård. De förvisades 1942 till skogsarbete i Kirgutsch*) i Sibirien. Lyyti var då 18 år. Där stannade hon i fyra år. Lyyti hade ingått äktenskap som 22-åring med en rysk-armenisk man. I familjen föddes två barn. Familjen erbjöds flytt till ön Sachalin, men Lyyti ville inte flytta dit. I sitt pass hade hon fått en stämpel, 38, vilket betydde att hon inte hade tillstånd att resa från Sibirien. Paret kunde flytta till Armenien och arbetade där ett par år. Sedan lyckades de flytta till Estland 1948 och därifrån till Sankt Petersburg 1979.

Lyyti säger: "Tyskryssarna räknades som tyskar, finskingermanländarna som finnar, grupper lämpliga för deportation. Vi har blivit utrotade. Språket försvinner, folket försvinner. Barnen pratar inte finska längre. Vi har blivit för-ryskade. Jag har besökt Finland många gånger. Kyrkan har hjälpt till att bevara det finska språket."

**) i likhet med Omsk, Tobolsk m fl ortnamn.*

Till vänster Eira Mollberg och Lyyti Kostanja tittar på gamla fotografier. Lyyti bor i Sankt Petersburg och deltar aktivt i ingermanländarnas aktiviteter. Intervjun är gjord i Liteinis servicehus i Sankt Petersburg. Foto 2007, Viljo Martikainen.

Eemeli Kiuru

Eemeli Kiuru föddes 1928 i Toksova socken. Hans far fängslades 1937 och fördes till ryska Fjärran Östern, långt bort mot nordöst till Magadan nära Japanska havet. Han dog där av lunginflammation enligt de dokument som Eemeli fick. Fadern har rehabiliterats, alltså har hans heder återupprättats. Den övriga familjen fanns i Kirov-kolchosen i Luna.

Sommaren 1941 utbröt kriget. Tyskarna anföll, och Leningrad hamnade under tyskarnas belägring. 1942 beordrades människorna till Ladogas strand och upp på ett tåg. På stationen i Lyyssi fanns tusentals människor. Svarta flygplan anföll och bombade och sköt människor. Folkmassan skingrades åt alla håll.

Eemelis familj återvände till stationen i Myllyoja och letade på kolchosernas fält efter kvarblivna sädeskorn att äta. Livet under belägringen var kaotiskt. Mat var det ont om och människor dog av svält. Sedan kom ordern att ge sig av på "livets väg" över Ladoga och sedan med tåg på en månadslång resa sextusen kilometer över Ural till Krasnojarsk i Sibirien. Där fick man bröd och arbete. Eemeli bodde där i 33 år. Han har återvänt till sin gamla hemtrakt. Han bor numera i Sankt Petersburg.

På bröstet har Eemeli Kiuru en medalj för dem som levt inom Leningrads belägring. Foto 2007, Viljo Martikainen.

Mari Susi

Mari med släktnamnet Tanska föddes 1925 i byn Hannulankylä i Toksova. Faderns släktingar förvisades 1931–32 till Hiipinä på Kola-halvön. Mosterns man Lensu Nikula och morbrodern Taavetti Tanska sköts.

Maris familj tvingades överlämna alla ägodelar till staten och 1933 flyttades familjen till en kolchos. Därifrån förvisades fadern Juho Tanska, farmodern Mari och modern Mari till Vologda-trakten. Fader försökte komma tillbaka men lyckades inte. Bestämmelsen var att man inte kunde bosätta sig närmare än 100 km från en stad. Farmor Mari avled i Vologda.

Familjen bodde i Novinka fram till krigsutbrottet. Fadern arbetade som brandman. Sedan började kriget och tyskarna kom. Människorna gömde sig till en början i skogarna. Det var kallt i skogen. De återvände till byn, även om tyskarna

var där. Till byn kom svartklädda tyska SS-förband som med våld fängslade människor och förde bort dem. Fadern Juho Tanska försvann.

Fronten retirerade, människorna på tyskockuperad mark bodde i bastubyggnader. Alla insjuknade. Sedan fördes folket till Klooga-lägret i Estland och därifrån till Finland. Mari arbetade i köket på Meltola sanatorium. Modern var boskapskötare på en gård i Vihti. Under hösten 1944 kom det en order till ingermanländarna att återvända till Sovjetunionen. De blev lovade att få komma till sina gamla hembygder, men i stället togs de till Jaroslav i centrala Ryssland.

Där hamnade Mari tillsammans med sin mor och bror på en kolchos. Lönen var 16 kg säd per år. De fick en liten jordplätt som de levde på. De odlade säd och potatis och malde sin egen säd. Ingermanländarna hade svårt att få arbete därför att de inte hade pass eller arbetsbok. Mari fick i alla fall anställning som tvätterska. Senare fick hon en kallelse till Petroskoi och fick arbete där i en affär som expedit.

Även Maris kusin hade kommit till Petroskoi från Kazakstan. Mikko Susi hade också kommit därifrån. Med honom gifte sig Mari. Paret flyttade till Kazakstan i Centralasien, där de hade order om att stanna minst ett år. Det drog dock ut på tiden och de stannade där i 40 år. Familjen hade en liten landplätt och även några djur. De fick tre barn som alla har bra yrkesutbildningar. Två döttrar har flyttat till Finland och en bor i Sankt Petersburg. Maris man dog 1965 på grund av de svåra förhållandena. Som rekreation deltar Mari i Mariakyrkans och Liteinis äldreboendes verksamheter. Senaste informationen är att verksamheten på Liteinis äldreboende har upphört.

Anna Peuhkuri

Anna är född 1915 i Pääsölä i Venjoki församling. I byn fanns sex välbärgade gårdar. År 1931 fördes de välbärgade bort till Murmansk vid ishavets kust. Senare kom de tillbaka men till olika platser. Annas familj var fattig, "man lade sig inte i de fattigas liv". Modern var död. Anna växte upp tillsammans med sin syster hos sin far. Sedan dog också fadern. Systrarna togs om hand av en faster. Tyskarna ockuperade deras trakt 1941 och tog deras ko. Vissa ingermanländare fick tillstånd att flytta till Estland. Dit fick man förflytta sig till fots. Ingermanländarna kunde försörja sig som lantarbetare i Estland.

1943 evakuerades de till Finland. Anna arbetade på en lantgård nära Forssa. I december 1944 blev det återfärd till Sovjetunionen, till Jaroslavltrakten. Anna gifte sig med en ingermanländsk man och flyttade hem till hans hem. Men ödet ville att de åter kom till Estland tillsammans. De hade nr 38 in stämplade i sina pass, vilket betydde att de inte kunde leva och bo i sin hembygd. Från Estland fortsatte deras färd till Ob i Sibirien och därifrån till Pusjkin i Komi och slutligen till Sankt Petersburg 1967.

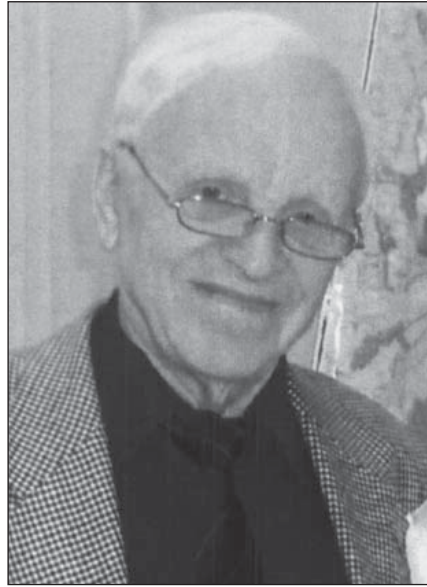
Jussi Simpanen

Jussi Simpanen föddes 1923 i Hittola i Toksova socken. 1942 började livets irrfärder. Människorna samlades upp på Ladogas strand och fraktades över Ladoga. Jussi insjuknade i lunginflammation och lades in på sjukhus. Folk dog på sjukhuset. Jussi samlade upp de dödas matransoner till sig själv.

Då han blivit frisk uppehöll han sig på järnvägsstationen och fick arbete som elektriker. Han önskade komma till armén men fick kallelse till kommissariatet. Så kom han att sändas bortom Ural. Människorna fick bo i fallfärdiga baracker. På den tredje dagen efter ankomsten beordrades han ut på arbete. I Tjeljabinsk i Ural fanns en finsk begravningsplats. Ett stort antal människor dog av svält. Där fanns också 15 läger, med 3 000 invånare i varje läger.

Efter det hade Jussi flera arbetsplatser. Han var en kunnig arbetare och kunde hjälpa andra. Själv fick han extra matransoner. Jussi återvände till Novosibirsk och därifrån reste han som fripassagerare på ett tåg till Leningrad.

Jussi fick höra att hans mor var i Jakutsk. Då återvände han till Novosibirsk och därifrån till Tbilisi i Georgien. Till Sankt Petersburg återvände han år 1965. Hans mor hade också återvänt dit.

Jussi Simpanen i Hittola i Toksova sommaren 2007. Foto: Viljo Martikainen

Mari och Helena Saukkonen

I Maris och Helenas familjer fanns totalt sju barn. Familjen deporterades på 1930-talet till Jakutsk vid Jenafloeden i östra Sibirien. Där var det alltid kallt och man svält. Där var det smutsigt, där fanns löss och vägglöss. Människorna var ofta sjuka. Maris och Helenas far dog i Jakutsk och han är begravd där.

Storebrodern hade varit med i kriget. Efter kriget ordnade han så att modern och systrarna kunde komma tillbaka från Sibirien. Mari och Helena bor nu i sin ursprungliga hemby Uusiautio i Kelto. Jag träffade systrarna 2006 vid en tillställning i Mariakyrkan i Sankt Petersburg. De pratade bra finska. De var glada över att gudstjänsten hölls på finska språket.

Anna-Mari Löyskä

Anna-Mari Löyskä föddes 1919 i byn Parkala i Toksova socken, vars natur hon minns som hedmark med tallskogar. Hennes far sköts 1937. "På den tiden döddes människor och kropparna slängdes i vattnet. En hemsk tid att komma ihåg", säger hon vid intervjun. Anna-Maris äldsta bror fängslades men släpptes fri. Men under kriget sattes han i gruvarbete i Jaroslavl där han omkom i en gruvolycka.

Brodern Paavo hade arbetat vid järnvägen och förlorat ett ben i en olycka. Brodern Matti hade varit vid fronten men tvångsflyttats till Kazan där hans familj bodde. Matti och hans hustru dog båda där. Närmare information om omständigheterna kring deras död har man inte. Deras två pojkar bor där. Brodern Reino gick på militärhögskola. Han deltog i kriget på Kurilerna. Han blev svårt sårad under kriget 1951 och hade svåra plågor. Reino återvände till hemmet men begick självmord vid 54 års ålder.

Anna-Mari berättar att det under kriget sändes meddelanden från gränsbyarna till Stalin, om att det fanns spioner i byarna, som borde tas därifrån. Anna-Maris familj förvisades 1941 till den kalla nord som folkfiender. Människorna samlades längs Neva till en järnvägsstation. Den bombades kraftfullt av tyskarna. Tyskarna förstörde hela stationsområdet och likaledes tre tågsätt. Många tusen människor dog, även Anna-Maris mor dog av bomberna.

Resan avbröts därmed. Anna-Mari blev kvar, arbetade och flyttade senare till Leningrad. Till hemtrakten fick man inte återvända. Slutligen kunde hon ha flyttat tillbaka till hemtrakten 1951, men byn fanns inte mera. Gränsbygden ansågs som kulakområde och allt var jämnat med marken.

Pirkko Viherkoski

Pirkko Viherkoski, Piira Truhova, egennamnet förryskat och efternamnet efter sin man. Pirkko föddes i Kotka i Finland 15.5.1928. Hennes föräldrar Iivari och Viivi Viherkoski flyttade till Sovjetunionen med sina barn 1932 för att söka arbete. Familjen rodde med båt över gränssjön. Fadern fängslades omedelbart. Han förhördes om varför de hade kommit till Ryssland. Pirkko var under tiden som fadern satt fängslad på en finsk teater. Då fadern blev fri sändes de till Kontupohja (norr om Petroskoi). Där fick fadern arbete på en pappersfabrik. Pirkko bor numera i St. Petersburg, varför man kan kalla henne ursprunglig St. Petersburg finländare.

Pirkkos far fängslades åter 27.1.1937. Vart han fördes eller vad som hände med honom fick familjen inte veta. 1941 fick modern ett meddelande att hennes man var död, inget annat. Samma år flyttade modern till Kexholm. Pirkko blev ensam kvar i Kontupohja. Hon var 12 år. Inom en vecka utbröt kriget och modern evakuerades till Ivanovområdet i mellersta Ryssland. Modern skickade

Ett möte med finskingermanländare 2007 i Mariakyrkans konferensrum. Majoriteten är kvinnor. Ödet har varit mera destruktivt för männen. I bakgrunden Eemeli Kiuru. Foto: Viljo Martikainen.

respengar till Pirkko så hon kunde resa, ensam, till modern. Modern och dottern hittade varandra. Modern arbetade som sköterska på ett invalidhem som hade gjorts om till militärsjukhus. Pirkko gick i skolan på vintern. Under sommaren arbetade hon.

1944 återvände modern och Pirkko till Kontupohja. Deras förgående bostad var raserad. De hade ingen bostad. De fick i alla fall arbete på pappersbruket. 1945 flyttade de till Sortavala. 1956 fick modern närmare information om att fadern Iivari Viherkoski hade skjutits. Pirkko vet inte var hennes far är begravd.

Livet fortsatte. 1949 gifte sig Pirkko med en ryss. Mannen var chaufför. 1955 flyttade paret till Moldavien. De fick en dotter och en son. Familjen hade ett eget hus. Sovjetunionens sönderfall medförde svåra tider. Skatterna ökade. Pensionen var liten även om Pirkko arbetade på äldre dar som revisor. Mannen dog 1985 och är begravd i Moldavien. Pirkko flyttade till St. Petersburg tillsammans med sin dotter och hennes två barn. Dottern lever skild från sin man men annars har de bra relationer säger Pirkko.

Jag frågade Pirkko om Stalin. Pirkko svarade: "Mamma sade alltid att Stalin var en mördare, han mördade människor". Pirkko fortsätter och säger att man inte har hatat henne. " Jag hade en bra man och har haft ett bra liv". Pirkko visade mig ett fotografi där hos står vid sin mors grav tillsammans med sin pojke. På gravstenen står Viivi Viherkoskis namn och därtill Pirkkos fars namn, Iivari Viherkoski.

Leena Virolainen

Leena Virolainen bor i servicehuset i Kelto i ett rum avsett för två personer. Leenas familj, mor, far och en ett par år äldre syster kom att få känna på Leningrads belägring. Fadern dog i början av belägringen februari 1942. Modern förflyttades med sina döttrar till Jakutin i Sibirien. Leena var då 14 år och system 16. Systrarna sattes i arbete och fick försörja sig själva. Deras arbete bestod av att bära stenar upp på en kulle. Efter min intervju har den 79-åriga Leena återvänt till sitt hem.

Katri Könige

Katris mor, far och familjens tre barn förvisades till Sibirien. Fader dog där. Modern stannade i Jakutin i Sibirien. Katri själv återvände till Ingermanland, Rosmittala år 1957. Hon konstaterar att hon har blivit ensam. Livet har varit tungt och svårt.

Alina Kuronen

Alina har födelsenamnet Haimi. Hon föddes 1930 i Häsälä. Alinas mor var finska och fadern ingermanländare. Under Leningrads blockad bodde familjen hemma. Fadern hade kallats in till armén 1941. Han hade blivit och avled. Alina försörjde sig på skogsarbete tillsammans med sin yngre bror. De arbetade för att få pengar till mat. Människorna gick hungriga och de blev magra och led.

1942 kom soldater och sa att nu "ger vi oss av". Vi barn grät och trodde att de skulle döda oss. Modern förflyttades med sina fem barn via "livets väg" över Ladoga och sedan med tåg till Bogotas järnvägsstation nära Ural. Tågresan varade en månad. Människor dog av svält. Familjens baby, pojken Väinö dog under tågresan. Modern dog på Bogotas sjukhus. Lille bror togs in på ett barnhem. Tre föräldralösa barn fortsatte till Minsk. Där hamnade de på barnhem.

Barnen sattes i skola först då de lärt sig ryska. Alina gick nio klasser i barnhemmets skola varefter hon kunde börja på högskola. Hon tog examen och arbetade sedan som lärare i Sibirien. Hon gifte sig och byggde tillsammans med sin man ett eget hem.

Alina försökte återvända till sitt gamla hem i Häsälä tillsammans med sin man, men de fick inte köpa Alinas gamla hem. De bosatte sig hos släktingar i Toksova. Alinas man dog för trettio år sedan. Pojken hamnade i drogsällskap med rån och mord.

I rysk radio sändes program som hjälpte människor att hitta nära släktingar. Alina letar efter sin lillebror i Bogota. Hon har en djup önskan att hitta honom.

Mari Savolainen född Kuronen

Mari Savolainen föddes 1907, lantbrukardotter i Rääpyvä socken. Jag intervjuade henne i Keltos servicehem på sommaren 2006, då hon var strax under 100 år.

Mari var gift då de svåra tiderna började. "Det var fångslandenas tid. På natten hämtade de min man Simo Jaakonpoika Savolainen till fängelset. Då jag frågade om man avrättade hennes man svarade Mari att Simo Jaakonpoika Savolainen dog av sorg. I en gemensam grav är han begravd. "Våra ägodelar togs ifrån oss, korna togs till kolchosen. Huset blev kvar men så kom förvisningen till Sibirien. Där fanns människor av många olika nationaliteter. Där var det kallt och vi var hungriga. Livet var hårt". Mari är förvånad över att fortfarande orka leva. "jag hade två barn. De dog där borta i Sibirien. Där är de begravda. Där var vi alltid hungriga. Många barn dog. Nu är jag alldeles ensam och Gud vill inte ta bort mig härifrån" berättar Mari om sina livsöden och är förvånad över sin höga ålder.

Efter åtta år i Sibirien återvände hon till Petroskoi i Karelen. Hon arbetade där i skogen. Sedan flyttade hon till Ingermanland, till Kelto. Hon gifte sig inte igen. "det har varit en så tung tid" säger Mari och fortsätter: "Nu har vi mat varje dag och hungern är ingen välkommen gäst. I Sibirien rengjorde vi tänderna genom att tugga kåda". Hon kommer ihåg att påpeka många gånger att någon ersättning fick de inte.

Aino-Mari Savolainen

Aino-Mari Johosdotter Savolainen föddes 1927 i Miinala by i Rääpyvä nära Kelto. Familjen pratade ryska. Aino-Maris mor var född Rumpali. Fadern dog 1930. Han hade åkt för att leverera mjölk till staden och dött helt plötsligt. Hästen kom ensam tillbaka hem med den döde fadern. Modern blev änka med fem barn.

De hade en ko, häst och egen mark ännu fram till våren 1935. Moderns föräldrar gjordes till kulaker och sändes till Sibirien. Moders bror dog. Mormodern hade lyckats fly från Sibirien hem till Aino-Maris mor. Familjemedlemmarna som nu var hemma, mor, mormor, och barnen Aino-Mari och systemn Elviira deporterades till Pahta Aral i Mellan Asien år 1935. Modern blev svårt sjuk och tilläts att komma till Leningrad 1937 tillsammans med sina barn. Men de fick ändå inte några dokument utan måste ge sig av inom 24 timmar från staden. Så de åkte till Montegorski i Kuola, där de fick bo i ett gemensamhetsboende. En enda säng fick de. Men då hon hade arbete fick hon också ett pass.

1939 fick tyskryssarna och finnarna order om att lämna Montegorski. Människorna förflyttades till Onegaområdet. Där fick de svälta. Endast ett bröd och

Bild från en kolchos i Ingermanland på 1930-talet. Foto: Anna Gambarovas samlingar.

skummjolk fick de per dag. Det var allt. Hungriga, hungriga hela tiden. Modern sände den 12-åriga Aino-Mari till sin moster i Leningrad. Flickan kom ensam på natten till stationen i Leningrad. Det var 1939 och Sovjetunionen anföll Finland, och vinterkriget började. Aino-Mari bodde hos sin och gmosterick i skolan fram till sjätte klass

År 1941 började ett nytt krig. Modern kom också från Karelen men hon fängslades samma år på hösten. Vart hon fördes visste ingen under tre år. Under Leningrads belägring svält man. Brödransonen var 120 gram. Människorna led av svältsjukdomar. "Svälten tog bort alla krafter så att man inte ens orkade gå." suckar Aino-Mari.

Moderns syster Helena Mattisdotter Tatti dog av svält 23 år gammal. Var mostern är begravd vet inte Aino-Mari. Sedan bodde systrarna hos en faster, faderns syster Eeva Kaipero. 1942 fördes systrarna tillsammans med sin faster över Ladoga och vidare till Krsnojarsk. Eeva Kaipero dog där 65 år gammal i cancer.

Systrarna måste nu ta hand om sig själva. Elviira arbetade som barnflicka. Aino-Mari arbetade i skogen i Krasnojarsk och som timmerflottare i Maanälven som är en biflod till Jenisej. Där bodde arbetarna i baracker. Där fanns människor från Ukraina, Tyskland, Estland och många andra nationer.

Det inträffade ett under. Modern återfanns 1946. Moderns far var fortfarande i förvisning i Kazakstan. Han hade varit i brevkontakt med modern. Systrarna fick veta att modern hade sänts till Novosibirsk. Så kunde systrarna återförenas med sin mor i Novosibirsk. Där arbetade Aino-Mari på ett barnhem.

Hon utbildade sig till bokhållare och fick anställning som bokhållare 1952. Hon var då 28 år. Aino-Mari arbetade som bokhållare fram till sin pensionering. I Novosibirsk fick man bo fritt.

Aino-Mari gifte sig med en tyskingermanländsk man, Friedrich Stern. De var flitiga och klarade sig bra. Familjen byggde sig ett eget hus i Novosibirsk. Aino-Maris man dog 1995. Efter sin mans död flyttade Aino-Mari till St. Petersburg. Hon flyttade in i sin sons lägenhet. Familjens äldsta pojke hade flyttat till Tyskland. Den yngre sonen hade sålt sitt hus i Novosibirsk och köpt en lägenhet i stan. Tillsammans med sin familj stannade kvar i Sibirien. Sonsönerna var födda i Sibirien och det fanns egentligen inte någon plats där de kunde bo i St. Petersburg.

Aino-Mari berättade att hon varit i Novosibirsk i nästan varje år hos sin sons familj. Staten har givit Aino-Mari gratis flygbiljett till Novosibirsk som ett erkännande för att hon utstått Leningrads belägring. Aino-Mari säger sig vara lycklig för att tillsammans med sin mamma kunnat besöka kyrkan. "I mellantiden har inga kyrkobesök gjorts" säger hon.

"Jag kan inte säga något gott om Stalin. Jag reducerades som människa, jag jagades bort från mitt hem och överallt alltid – bort. Familjen är skingrad. Min syster bor i Estland. Mina näras gravar finns på olika håll. Mammans syster är begravd i Estland, likaledes mamma. Pappa är begravd i Rumpalis familjegrav. Han dog redan före förvisningarna. Min mans grav är i Sibirien. Man kan inte säga annat än att man måste ha en stark natur för att ha klarat av allt detta. Jag hade en klänning och ett par skor då krigen började. Staten brände allt. Inte är detta mitt hem. Jag är som en främling. Det vore lättare om mina nära vore hos mig. Allt är skingrat" säger Aino-Mari.

Toini Petrovna Sorokina

Toini, från slakten Parkkinen, föddes 1931. Hon kom från Kelto i Kolpina. Toini är lärare. Nu är hon pensionär. Familjen gjordes till en kulakfamilj. Fadern togs till fängelse 1932 och dömdes till åtta års straffarbete. Alla ägodelar, hästen, korna och allt lösöre beslagtogs. De äldre och barnen lämnades tomhänta. Hemmet blev kvar men därifrån kördes de snart bort. Mormor och morfar hade haft ett litet rum dit modern kunde flytta in med sina barn.

"1935 fick familjen order om att bege sig till mellan Asien, till Pahta Aral, och kom till en sovchos med namnet Den Röda Plöjaren. Vi bodde i en barack, sängen gjord av trästänger. Svart vatten drack vi och människor dog." Fadern hade släppts från fängelset 1939 och kommit ned till familjen. Toini och modern rymde från lägret tillbaka till Kelto. De hade inte några personbevis varför de fick leva gömda. Fadern flyttade till Volga och modern reste också dit.

Toini Petrovna Sorokina, av släkten Parkkinen. Foto: Viljo Martikainen 2007.

Toini blev kvar som 11-åring hos sin mormor. Då bröt kriget ut och tyskarna började sin belägring av Leningrad. Maten var sparsam. I köket lagade man till de egna hundarnas ben. Så hemskt var det. Benen svullnade upp, och man kunde knappt gå. Händerna var "glasartade". De åt blad och röda vinbär. Toini fick uppleva att både mormor och morfar dog av svält i sitt eget hem. Där bodde också några ryssar. Sedan fick Toini bo hos sin moster. Men mostern man dog och mostern sändes till Sibirien.

Toini hamnade hungrande på ett barnhem. Hon var alldeles ensam. Varje morgon fördes döda barn från barnhemmet. 1942 började man evakuera barnen med tåg österut över Ladoga ut från Leningrads inringning. Många vagnar sjönk genom isen med sina passagerare. Toini hade velat komma till sina föräldrar som var i Jaroslavl men hon fördes fjärran till Kaukasien nära Svarta Havet, till en plats som heter Krasnodar. Tyskarna anföll även där. Så de fördes till Barnaulia i Sibirien. Där lyckades hon komma i kontakt med sin mor och hon kom för att hämta sin dotter. Toini berättar att hon fungerade som en robot, pratade knappast något.

I familjen föddes senare Toivo, Paavo och Alina. Fadern försökte flytta tillbaka till Kelto men han kördes iväg. De flyttade sedan till Estland och återvände till Kelto där de fick tillbaka sitt ursprungliga hem. Fadern dog 1964. Modern levde till hög ålder och dog 1986. Brodern Toivo dog i cancer som 40-åring. Numera bor syskonen Toini, Paavo och Alina på sin födelseort i Kelto, i egna moderna hus.

Toini utbildade sig på Jaroslavs institut för matematik och arbetade som lärare på en teknisk skola i 36 år. Hon gifte sig med en rysk officer. Tillsammans har de rest mycket. Mannen är begravd på Keltos begravningsplats. Många släktingar har givit sig av som återflyttare till Finland. Toini själv vill inte flytta någonstans. Hon önskar att bli begravd här vid sidan av sin man.

Elsa Matintytär Uuttu

Elsa Matintytär Uuttu är född 1914. Hon bodde ungefär sju kilometer från kyrkan i Kelto. Hon förlorade sin första man under förföljelsestid. Elsa fick så småningom veta att hennes man var död.

Vi lämnade Toksova. Därifrån fick vi med oss Eilas äldsta son tillsammans med oss att hälsa på sin mor i Kelto. Även vi kom oväntat och vår avsikt bara

var att släppa ut Eilas pojke ur bilen, bjöd man in oss i huset. Då för tiden bodde den 93-åriga Eila Uuttu under svåra omständigheter i huset tillsammans med två av sina andra söner.

Eilas och hennes första mans hem var i Kuismala i Toksova. Mannen deltog i finska vinterkriget i röda armén. Under fortsättningskriget har man berättat för Eila att han deserterat och flytt över gränsen till Finland. Eila berättade att sista gången hon såg sin man, var han så sjuk att han knappast orkade gå. Hon tycker att det verkar otroligt, och hon kan inte tro att han deserterade. Mannens verkliga öde vet uppenbarligen Eila inget om. Hon har bara meddelats att hennes man har dött. Eila själv deporterades till Sibirien tillsammans med sina fyra barn 1942, varav tre dog under förvisningen. De hemmavarande pojkarna är från ett senare äktenskap. Återvändandet hem till Kuismala i Toksova skedde i slutet av 1940-talet.

Rauha Nenonen

Rauha föddes 1934 i Loginovo i Leningradområdet. Familjen bestod av farmor Helena, far, mor och två barn. Under kriget bodde familjen i ett eget hus. De hade två kor, varav en beslagtogs till röda arméns tjänst. I huset bodde röda armé soldater. Mjölk hade man. Till mat användes gräs som också var avsett för korna.

Familjen flyttades under tyskarnas bombningar via "livets väg" över Ladoga, och vidare i boskapsvagnar till Krasnojarsk i Sibirien. Under resan missade modern nästan tåget. Fader blev alldeles tokig. Men som tur var hade modern kunnat stiga på den sista vagnen i tåget. Farmor och en halvårig pojke dog under resan.

I Sibirien var människorna vänliga och bjöd på mat. Dagen efter ankomsten fördes de till en barack i en mörk skog. Där behövde de inte stanna länge. Fadern och en morbror rymde till en sovchos där det odlades säd. Resten av familjen kunde också flytta dit. Modern födde tvillingar som dog. Fadern rymde, nu till Leningrad, till sitt förra hem, men huset stod inte kvar. Familjen kom efter. Man försökte flytta till moderns födelsehem, men de nya invånarna där släppte inte in dem. De flyttade till Estland där de hittade arbete.

Från Estland förvisades de ännu en gång till Sibirien, bortom Ural, till staden Tjumen. Där fanns skogsarbete. 1951 flyttade så familjen till byn Tsalna nära Petroskoi. Rauha arbetade i skogen. I passet var stämplat att man inte fick bosätta sig närmare än 100 kilometer från en stor stad. Fadern byggde ett hus i Tsalna, vilket man senare flyttade till deras ursprungliga boplats i Ingermanland. Rauha säger allvarligt att hat hyser han inte mot vanliga människor. De skyldiga förtryckarna finns inte längre. Numera har man tillträde till alla arbetsplatser. Arbete finns om man vill arbeta.

Alfred Nurminen

”Vi levde i den stora terrorns tid”, säger Alfred Nurminen. Alfred föddes som det enda barnet i sin familj 1937 i Toksova. Alfreds far var fängslad. Modern förflyttades tillsammans med sin son via ”livets väg” över Ladoga 1942 under Leningrads blockad och med tåg på den södra järnvägen till Bajkalsjön. Därifrån med färja på Lenafloden till Ishavets strand, till den eviga isens land, där varma havsströmmar inte sköljer stränderna. Alfred visar på kartan hur resvägen med färjan varade hela sommaren.

Vädret på ankomstplatsen var obarmhärtigt kall året runt. Det var regioner som Stalin önskade använda för att ta livet av kulaker. De deporterades arbete var fiske. Isen var två meter tjock. Men fisk fanns att äta. Hus fanns inte. Människorna bodde i stora jurtor, där en eld brann i en fördjupning hela tiden. Man sov med fötterna mot elden. Det hände olyckor, barn ramlade i elden och fick brännskador. Under dessa förhållanden levde människorna i närmare tio år.

1951 fick de förvisade tillstånd att förflytta sig med fartyg till Archangelsk. Alfred Nurminen flyttade gradvis mot byn Tsalnan nära Petroskoi. De återvändandes pass var stämplade med 58, vilket innebar att de inte fick bosätta sig nära en stor stad. Först efter Stalins död 1953 fick familjen Nurminen flytta tillbaka till sin ursprungliga hemtrakt. Alfreds närmaste flyttade till Toksova. De bor numera på sina ursprungliga boplatser.

I Ingermanland 8.2.2007. Till höger Eira Mollberg, Alfred Nurminen och Tyyne Martikainen. Foto: Viljo Martikainen.

10. Berättelserna och intervjuerna

Några av Alfreds släktingar har flyttat till Finland som återflyttare. Om återflyttarna säger Alfred: "Det är den sista spiken för det finskingermanländska och för vår egen kultur. De bästa, livskraftiga, utbildade ungdomarna flyttar. Ingermanlands folk och kultur finns inte längre. Det finns inte människor att upprätthålla den". Det är den gamla mannens raka svar som ger en bild av den stora besvikelsen hos de finskingermanländare som bor i Ingermanland. Besvikelse och en vag längtan efter folklig gemenskap. Folket har skingrats.

Antti Silvast

Anttis familj kom att göra samma resa till den eviga isens land som Alfred Nurminen. Antti försäkrar att man inte svält, även om människor insjuknade och dog under det första året. År 1951 hade myndigheterna utfärdat tillstånd för fångarna att bege sig i fyra olika riktningar. Men pengar hade man inte. Anttis familj återvände till Irkutsk. Anttis mor återvände som första person därifrån. Antti stannade för att tjäna pengar och följde sedan efter sin mor ett år senare. Vid intervjutillfället bodde Antti i ett rymligt hus som granne till Alfred Nurminen i Toksova, på sin ursprungliga boplats.

10.3 Sibiriens grupp

Mari Savzenko

Mari blev deporterad till Sibirien och blev kvar där. Vi besökte Mari i Krasnojarsk sommaren 2007. Mari hade kommit hem från sjukhuset endast några dagar tidigare. Hon var spröd och trött. Men hon ville definitivt att vi skulle träffas i hennes hem. Vi åkte dit med blommor och tillsammans med vår tolk Bertta.

Detta första besök i ett hem hos en finskingermanländsk deporterad i Krasnojarsk gick i den allmänna diskussions tecken. Vi försökte inte att prata om hennes detaljerade livsöden. Vårt sammanträffande gjorde ändå att vi blev bekanta med deporterade finskingermanländare i Sibirien, med sådana som blivit kvar där och deras nuvarande förhållanden, hem och liv. Jag fick senare höra att Mari avlidit. 2007 eller 2008.

Mari Savzenko, från släkten Parkkinen i Kelto bodde i Krasnoja Blossettil i Krasnojarsk. Foto: Viljo Martikainen 2007.

En festlig kyrklig sammankomst i Novosibirsk i början av 2000-talet. Till vänster den ingermanländske biskopen Aarre Kuukauppi. Foto: Lida Bardinans album.

Lida Abramnovna Bardina

Lida föddes 1933 i Hatsinaområdet. Familjen förflyttades till Kloogaläget i Estland och därifrån till Finland. 1945 sändes de tillbaka till Sovjetunionen. Samma år deporterades de till Kamenskajaområdet. Familjen kunde flytta till Estland efter kriget. Därifrån kördes de bort och sändes till Sibirien. Nu bor hon i Novosibirsk. Lida har besökt Ingermanland en gång men hemmet står inte längre kvar.

Anna Kambarova, Lilja Koziskaja och lillasyster Helmi

Systrarna Anna Kambarova (född 1941) och Lilja Koziskaja (född 1938) härstammande från familjen Makkonen i Pekkolas by i Kupanitsa. Tyskarna ockuperade Ingermanland i september 1941. Lilja säger sig minnas krigets början och de förhållande på tyskockuperat område.¹ Det var hungersnöd och människor fördes till Tyskland. De äldre hamnade i tvångsarbete. Barnen placerades ut i familjer. Familjen yngsta Helmi föddes i Sibirien. Till familjen hörde också en mormor.

Ingermanländarna från de tyskockuperade områdena samlades upp till läget i Harju. Juho och Ida Makkonens familj flyttades också till Harjus läger. Därifrån flyttades de 1943 genom läget i Klooga, Estland vidare till Hangö i Finland. Anna var då fyra år och kommer ihåg huset i Finland och äppelträdet som växte bakom huset. Från Finland skickades de som så många andra tillbaka till Sovjetunionen och hamnade i Jaroslav. Därifrån flyttade de till Moldavien, där det var hungersnöd. Kläder och andra tillhörigheter byttes mot bröd. Från Moldavien flyttade så familjen till Estland.

Fadern återkom från kriget och hittade sin familj 1947 i Estland. Men så fick de order om att flytta till Novosibirsk i Sibirien där de kunde bosätta sig i Mattjevinbyn (Mattisby). Där hade fadern byggt ett eget hus och startat en snickeriverksamhet. Annas mor var sjuk och pensionerades redan som 37-åring.

Man behövde pengar. Anna började arbeta som 15-åring efter avslutad skolgång. Först som 17-årig räknas man som vuxen. Hon arbetade på en telefonstation i 50 år och får en bra pension, 4 800 rubel i månaden (år 2007 års penningvärde). Den normala grundpensionen är 2 000 rubel. Till pensionen erhålles bostadstillägg. Anna får dessutom ett tillägg på grund av att hon som

¹ Barn kan ha minnen från mycket tidig barndom. Som jag förstår, har familjen medlemmar sinns emellan pratat om de svåra tiderna och om de gemensamma prövningarna som har blivit deras gemensamma minnen.

10.3 Sibiriens grupp

Bilden visar människorna i fabriken. Annas far, Juho Makkonen grundade en snickerifabrik i Mattisby i Novosibirsk vintern 1960. Foto: Anna Kambarovas familjealbum.

barn var fånge hos tyskarna, för att ha varit deporterad och för att ha uthärdat en tid i Leningrads belägring.¹

Anna är ordförande för den finskingermanländska kulturföreningen i Novosibirsk. Hon har mängder med dokument, tidningsartiklar och fotografier från de deporterades liv och efter Sovjetunionens sammanbrott uppvaknandet av den ingermanländska kulturen och det gemensamma arbetet. Hon deltar i arbetet för Utlandsfinländarnas Parlament. Systrarna Anna och Lilja har bevarat det finska språket. De verkar båda i den lutherska församlingen i Novosibirsk, som samlar en under hand minskande mängd finskingermanländare i församlingens krets. Jag träffade också Annas och Liljas yngre syster Helmi, som inte alls kan prata finska.

¹ Vid granskning av min intervju med Anna Kambarova berättar hon att hennes pension har ökat. År 2012 var hennes totala pension 15 500 rubel.

10. Berättelserna och intervjuerna

Anna Kambarova tillsammans med sin man Vladimir. Fotot är taget på 1990-talet. Foto: Anna Karbarovas familjealbum

I Novosibirsk sommaren 2007. I Anna Kambarovas (närmast fönstret) hem träffade vi finskingermanländska kvinnor flera gånger. Från vänster: Alma Sigidina (född Lempinen), Vera Voropeva (född Kirppu), Lida Bardina, Anna Kambarova (född Makkonen), Eila Peloschapro (använder också sitt finska efternamn, Talonpoika) och Lilja Koziskaja (född Makkonen). Foto: Viljo Marikainen

10.3 Sibiriens grupp

Bilderna ovan och under: Nostalgiska fotografier från början av 1900-talet tagna i Ingermanland före krig och förföljelser. Vilka personerna på bilderna är kan inte längre kommas ihåg. Foto: Anna Kambarovas familjealbum.

Alma Sigidina

Alma Sigidina föddes 1932 i byn Valasnika i Hatsina. Hon bor i Novosibirsk. I familjen fanns modern Kari, fadern Adam och barnen. Berättaren Alma var äldst av barnen. Juho var bosatt i Estland, Lempi bor i Tallinn och Lilja är begravd i Hatsina. Alma är gift med den ryske Olegin. Alma konstaterar att de andra ingermanländarna har man fört hit med tvång, men att hon och hennes man kom till Sibirien frivilligt. Alma är nöjd med sitt liv.

Under den tyska ockupationen fördes farfar Tuomas, farmor Liisa, modern och fader samt familjens barn till Kloogalägrät i Estland. Efter 3–4 månaders väntan där gick färden vidare till Finland och till Kemiö. Modern dog i Finland och är begravd på Salos gamla begravningsplats. Efter kriget beordrades de tillbaka till Sovjet. De fick veta att de aldrig skulle få tillstånd att bosätta sig i Ingermanland.

Fadern fängslade omedelbart. Han fick en dom på tio år i det illa beryktade fånglägret i Noriliski. Alma skrev ett brev till Stalin där hon frågade varför han var fängslad. Hon fick ett svar där det stod att "ni är folkfiender". Efter fängelse tiden kom fadern tillbaka och gifte sig med en ryska. Alma framställer sina känslor för hemlandet på detta spirituella sätt: "Var är mitt hemland. Är det mitt hemland där jag föddes, där jag växte upp, där jag lärde mig mitt modersmål. Eller är det där jag bildade en familj, där mina barn föddes, där mina barn växte upp. Är det där jag levde och blev gammal. Ja, där är mitt hemland."

Lilja Toivolna

Lilja är från Seuloskoi. Hon förvisades som barn till Sibirien. Lilja blev kvar där. Hon konstaterar att finskingermanländarnas namn har förryskats. Därför är det svårt att efterforska släkttrötterna. All undervisning har skett på ryska och det egna språket har försvunnit.

Lilja berättar om sin morbror, som deporterades till Kazakstan 1937. Han lyckades rymma och komma till Sverige. Så dök morbrodern plötslig upp i familjens liv. De började brevväxla. Morbrodern dog 1982. Det var mycket svårt att juridiskt bevis att han var moderns bror, men de erhöll arvet efter sin morbror i Sverige.

Aino Antovna Scheiermann

Aino föddes 1928 och bor nu i Novosibirsk i en rymlig lägenhet i ett flervåningshus. Hennes man är tyskrysk. Paret flyttade från Sibirien till södra Tyskland på 1990-talet. Mannen avled där. Aino flyttade tillbaka till Sibirien.

Hon får ca. 5 000 rubel i pension per månad (år 2007). Till det ett tillägg för Leningrads belägring. Till hyran erhåller hon hälften och dessutom 400 rubel för läkare och mediciner.

Vi tillbringade en eftermiddag i Ainos hem tillsammans med andra finskingermanländska kvinnor. Vi sjöng ingermanländska sånger. Om det förflutnas prövningar, livsuppfattningar, finskingermanländarnas religiositet diskuterade vi livlig vid en sammankomst präglad av humor. Av den först deporterade skaran finns i stort sett endast äldre kvinnor kvar, de är överlevare. Senare fick vi information om att Aino dött år 2010.

Aino flyttade från Sibirien med sin man som var född i Tyskland till Tyskland. Då hennes man dog där flyttade hon tillbaka till Krasnojarsk. Foto. Viljo Martikainen.

Katri Matintytär Härkönen-Versbitskaja

Katri Härkönenens far Veikko Härkönen (född 1909) ville inte ansluta sig och sin familj till kolchosen. Döden hade fått sin skörd bland de svältande människorna inom Leningrads inringning. "De gav oss en dag, varefter det var dags att åka över Ladogas is. Dagen därpå höll inte längre isen, bilar körde genom isen och människor dog. Pappa hade tobak, som han gav chaufförerna. Sedan gick resan med tåg till Sibirien. Vagnarna var fulla av sjuka, åldringar och barn. En bit bröd till var och en. Man hade magsjukdomar och allehanda andra sjukdomar. Av vagnens 50 passagerare klarade sig 19 personer till livet. Resantill

Katri Matintytär föddes 1922 Ingermanland Pukeronkylässä. Han bor i Krasnojarsk. Foto Viljo Martikainen sommaren 2007.

Krasnojarsk varade en månad. De döda kastades ur vagnen som trästockar utefter järnvägslinjen.”¹

Katri far insjuknade och togs till ett sjukhus. På kvällen gick Katri för att hälsa på honom. Nästa morgon var han död. Också modern dog. De har begravts på samma plats. Katri minns att hon bara grät.

Katri gifte sig men en polsk man, Michael Versbitkin. Familjen fick fem barn, Zina, Galja, Vihtori, Tolja och Valentina. Katris systers son bor i Helsingfors. Katri säger: ”Vi har blivit utsatta för orätt. Vi var inga brottslingar. Min bror deltog i finska vinterkriget i den sovjetiska armén. Men under fortsättningskriget gjordes vi till brottslingar. Några av mina släktingar har återvänt till Ingermanland.”

Katri har anpassat sig tillsammans med sin familj i Sibirien och stannat där.

Elviira Suutarinen

Elviira föddes 1933 i Mistalova i Leningradområdet. Hennes föräldrar var Ivan och Anna Matintytär Suutarinen. Brodern Eino föddes 1927, system Aino 1931 och Julia 1932. Fadern dog då Elviira var två år. Så kom kriget. Tyskarna anföll och Leningrad belägrades. Vid bombningar tvingades människor att leva i skyttegravar. Flyktresan började på våren 1942. Först över Ladoga och sedan med tåg till Krasnojarskområdet. Till en början hade familjen levt på andra sidan av Jenisejfloden, mitt emot staden. Längre fram flyttades de förvisade längre nedåt längs Jenisej.

Moder ramlade i vattnet, blev sjuk och dog. Barnen blev alldeles ensamma. ”Föräldralösa var vi, vi var barnpigor, vi plockade bär, vi sålde dem för vårt uppehälle”. De hittade ett vänligt hem där de fick bo. De fick lära sig att arbeta. De var sjuka. ”Fruarna befarade att vi var i så dåligt skick att vi skulle dö”.

Elviira gick ändå i skolan i åtta klasser. En moster kunde hjälpa dem lite. Då hon flyttade till Estland följde Elviira med. Men där stannade hon inte utan återvände till Sibirien. Hon gifte sig med en ryss, Boris, som kom från Moldavien. Han insjuknade dock och dog. Elviira blev kvar med sitt barn. Hon gifte sig på nytt och byggde sig ett hus tillsammans med sin nya man. Nu håller huset på att rasa samman. Elviira väntar på ett nytt boende, men har ännu inte fått något.

Elviira bor tillsammans med sin dotter Irina Frizichi och hennes son. Byn ligger vackert invid den mäktiga Jenisejfloden. Byns utseende håller dock på att förändras. Bland den gammaldags bebyggelsen uppenbarar sig nya moderna hus, vilket visar att tomtorna är eftertraktade. Den gamla pittoreska byn håller

¹ Alla som dog under Leningrads belägring eller på vägarna mot deportationsorterna i svält eller sjukdomar har man inte lyckats räkna.

10.3 Sibiriens grupp

på att försvinna. Begravningsplatsen och ett litet kapell ligger i närheten. Vi går med Elviira att besöka hennes mors grav.

Jag tittar på Jenisejs kraftiga ström. På stranden träffas ungdomar. Jag känner mig märklig invärtes, en konstig förtrogen känsla, precis som om jag skulle ha varit här tidigare. Jag sköljer mina händer vid stranden och plockar några stenar i fickan.

Elviira Suutarinens medaljer. Hon har fått medalj som arbetares hjälte, St. Petersburgs 300-års medalj, medalj för 60-år sedan krigsslutet, medalj för hundra års minnet av Lenins födelse, medalj för minnet av Leningrads belägring och för minnet av krigsslutet. Elviira får ersättning enligt normen för minnesmedaljerna samt sin normala pension. Foto: Viljo Martikainen sommaren 2007.

Fram för Elviira Suutarinens hus and Eira Mollberg. Det gamla fallfärdiga huset får flytta på sig för de nya byggnaderna som tar över. Foto: Viljo Martikainen, sommaren 2007.

Eila Talonpoika Peloschapro

Eila föddes som Jooseppi Talonpoikas dotter i byn Haittalovo. Hennes far fängslades 1939. Eila bodde med sin mor i hembyn. Tyskarna anföll 1941. Kvinnor och barn gömde sig i skogen. Det gjorde Eila och hennes mor också. Från skogen fördes de med tåg till Komi, där de hamnade i skogsarbete. Från Komi fördes de till Jaroslavl.

Efter kriget försökte Eila och hennes mor återvända till hembygden, men de fick inte tillstånd att bosätta sig i den förra hemtrakten. De beordrades att ge sig av inom 24 timmar. De flyttade till Estland. Där var det hungersnöd. Men estländarna hjälpte ändå till, någon med bröd, någon med ett par skor. "De goda människornas vänlighet glömmar vi aldrig. Mamma var sjuk, vi flyttade från Estland till Sibirien 1946" berättar Eila.

Vihtori Ronkonen

Familjen Ronkonen gjordes till kulaker och deporterades från Ingermanland till Sibirien, till isolering 250 kilometer från Krasnojarsk. Vihtori Ronkonen föddes 1944 på familjens förvisningsort. Vihtoris mor var ryska. Vihtori pratade både

Vihtori Ronkonen trea från höger. Han deltog 1984 i en rysk vetenskaplig årlång expedition till Antarktis. Foto: Vihtori Ronkonens bildsamling

Till vänster Tyyne Martikainen intervjuande Vihtori Ronkonen (mitten). Till höger tolken Bertta Cheburnaja.
Foto: Viljo Martikainen sommaren 2007.

finska och ryska som barn. Så småningom glömdes finskan bort. 1948 fick familjen tillåtelse att flytta från Juzno vid Jenisevj till Sibiriska Ilansk. Vihtoris far arbetade där på järnvägen. Man flyttade sedan till Krasnojarsk för att söka ett bättre liv.

Vihtoris mor var sjuksköterska. Hon vårdade barn på en strålbehandlingsavdelning. Hon tappade håret och fick pension vid 45-års ålder. Fadern var yrkesmusiker och spelade i och ledde en orkester. Moder hade önskat att fadern skulle ha ett vanligt arbete.

Moster Lydia flyttade tillbaka till Seuloskoi i St. Petersburgområdet, byggt ett hus och fick en pojke, Eduard. Vihtoris far och mor har också besökt Kelto i Ingermanlär. Deras hus var nedbrunnet. De hade träffat några bekanta bybor.

Vihtori utbildade sig till civilingenjör. Han har doktorerat och arbetar om rektor på ett vetenskapligt institut. Vihtori deltog i en årslång vetenskaplig expedition till Antarktis 1984. Vihtori berättar att han var med i partiets ungdomsförbund, men var inte partiansluten. Han deltar i den ingermanländska kulturverksamheten efter det att föreningen bildades i Krasnojarsk. Vihtoris föräldrar är begravda i Krasnojarsk.

I akademikerns ateljé i Krasnojarsk. Kamraterna Toivo Rännäli och Vihtori Ronkonen år 2006. Foto: Vihtori Ronkonens samlingar.

Dimitri Dvoretiskij

Dimitri är av finskingermanländskt ursprung. Han föddes 1971 i Krasnojarsk. Han studerade på konsthögskola och arbetar nu som forskare på Krasnojarsk konstmuseum.

Dimitri representerar den yngre generationen bland finskingermanlän-darna. Han forskar i sin släkts finska rötter. Han skriver i ett brev till mig: "De äldsta kunskaperna om min släkt är om min farfars far Johan Räikkönen som föddes 2.9.1882. Efternamnet Räikkönen är berömt därför att hymnen "Nouse Inkeri" har diktats av farfars mor Mari Makontytär Räikkönen, född Kanninen. Hon tillhörde en berömd sångarsläkt från Leppsaari. Farfars mor dog ung, varför min farfar uppfostrades av svärmor". Sedan berättar Dimitri en glad nyhet om sig själv. Han hade gift sig och var en lycklig far till ett litet barn.

Dimitris föräldrar heter Yrjö Georg och Erina (född Harju) Martins. Erinas mormor var finskingermanländaren Johanna Räikkönen. Slakten härstammar från Koriankylä i Ingermanland.

10.3 Sibiriens grupp

Gamla fotografier är värdefulla minnen, även om personerna på bilderna inte längre känns igen. Vihtori Ronkonens familjs gamla fotografier från Ingermanland.

Till vänster Dimitri Dvoretckij, tolken Bertta Chepurnaja, Tyne Martikainen och Eira Mollberg. Foto: Viljo Martikainen sommaren 2007.

Då Dimitri hade efterfrågat information om sin moders släkt hade han bara fått tystnad som svar. Det måste ha inträffat något konstigt, som man inte fick prata om. Dimitris nyfikenhet väcktes. De kom fram att hans farbror under sin tid som krigsfånge i Finland hade blivit bekant med och förälskad i en flicka. Farbrodern hade försökt att hemligen gå över till Finland men blivit infångad. Han fick en treårig fängelsedom.

Jag intervjuade Vihtori Ronkonen och Dimitri in konstmuseets soliga trädgård i skuggen av trädens lövverk. Boda har hög utbildning. De är involverade i ingermanländsk verksamhet som berör deras utbildningar. Men de är förryskade och de kan inte tala finska. De är dock intresserade av sin ingermanländska bakgrund. Männen har samlat dokument om sina egna släkter och om sina närmaste. Dimitri besökte Finland sommaren 2007 med en grupp från Krasnojarsk. Han hade önskat hitta släktingar, men vi lyckades inte.

Vera Kohtas lyckliga sammanträffande med sin morbror

Vi tillbringade en livlig kväll i Esbo i vårt hus tillsammans med gruppen från Krasnojarsk och några finländare. Vi pratade finska och ryska. Då jag som värdinna gick runt, hörde jag Vera berätta att genom SPR (Finlands Röda Kors) hade de letat efter hennes morbror här i Finland under ett par års tid, men morbrodern hade inte hittats. Jag bad om hans uppgifter. Även om det var gamla bostads-

10.3 Sibiriens grupp

Veras och morbrodern Jalmaris träff i Helsingfors år 2007. Från höger: Marna Kulbatskaja, Tyyne Martikainen, Bertta Chepurnaja, morbrodern Jalmari Airaksinen, vid hans sida systerdottern Vera Kohta och Viljo Martikainen. Jag försökte ringa Jalmari, men blev vänligen upplyst om att han inte var tillgänglig. Nyligen fick jag veta från Krasnojarsk att även Vera Kuhta hade avlidit. Foto: Viljo Martikainen sommaren 2007.

uppgifter kunde det vara värt att försöka. På skoj sa jag att jag var van vid att hitta människor. Man skrattade åt detta omöjliga försök. Jag fick namn och den gamla adressen av Vera. Platsen var någonstans i norra Savolax.

Nästa morgon tog jag fram den finska kartan och telefonkatalogen. Först sökte jag efter en lämplig adress, där jag kunde börja mina förfrågningar. Jag hade ingen tanke på att ta kontakt med någon myndighet. Inte skulle de kunna hjälpa till. "Men vi provar den där byns affär". Jag hittade affärens telefonnummer. Jag ringde till affären. En kvinna svarade. Jag berättade att jag sökte en äldre man som heter Jalmari Airaksinen. Hans systers dotter från Sibirien söker sin morbror.

"Känner du möjligtvis Jalmari Airaksinen", frågade jag.

"Jo, han bor alldeles i närheten. Men nu har inte Jalmari syns till. Ett ögonblick."

Vilken otur hann jag tänka. Men så kom en mansröst i telefonen. Jag tänkte att han visste mera om Jalmari nuvarande förhållanden. Jag förklarade mitt ärende för mannen.

"Joo, joo", svarade mannen. Jag förklarade en gång till och fick samma svar. "Joo, joo".

Nu frågade jag: "Känner du Jalmari och vem är du?"

"Jag är den där Jallu", svarade rösten.

"Just den där Jalmari?" Frågade jag.

"Ja, det är jag", bekräftade rösten.

Så hände det att av en tillfällighet steg Jalmari Airaksinen, kallad Jallu, in i affären samtidigt som jag ringde dit. Jag kom genast överens om ett sammanträffande med Jalmari. Sedan ringde jag dit där gruppen hade sitt logi och berättade den roliga nyheten för Vera, att morbror Jalmari har återfunnits. Jag förklarade att han kunde komma till Helsingfors för att träffa sin systerdotter. Och så blev det på nästa söndag. Arm i arm vandrade så Vera och Jalmari tillsammans under den dagens program. På kvällen återvände Jalmari till sitt hem, och Vera begav sig av nästa morgon till sin hemstad, Krasnojarsk, i det fjärran Sibirien. Det var en sällsynt lycklig händelse.

Annikki Smirnova

Vi träffades i ordföranden för Krasnojarsk Ingermanländska Förbund, Annikki Smirnovas och hennes man Wladimir Smirnovs hem. Vi tillbringade en trivsamt kväll i deras vackra hem under livlig diskussion. Bertta Chepurnaja fungerade som vår tolk.

Annikki föddes i byn Putikko i Kalinin. Hon är ordförande i Krasnojarsk Ingermanländska Förbund. Vi fick en mängd allmän information om ingermanländarnas historia i Krasnojarsk. Annikki har samlat in tidigare okänd historia om ingermanlänarna i Krasnojarsk. Hon kan prata finska men säger att hon har lättare att uttrycka sig på ryska. Hon är pensionär tillsammans med sin man som är doktor.

Från vänster: Professor Vladimir Smirnov, frun Annikki Smirnova, tolken Bertta Chepurnaja, Eira Mollberg, Tyne Martikainen och operadirektören Anatoly Chepurnoi. Foto: Viljo Martikainen sommaren 2007.

Juho (Juhana) Rantalainen

Juho föddes på Ladogas strand i Vernitsa år 1932. I familjen fanns modern Mari, fadern Tobias och systerarna Ani och Katri. Familjen flyttades från det av tyskarna besatta området till lägret Klooga och sedan till Finland. Juho arbetade i Kivijärvens arbetsläger och i skogen.

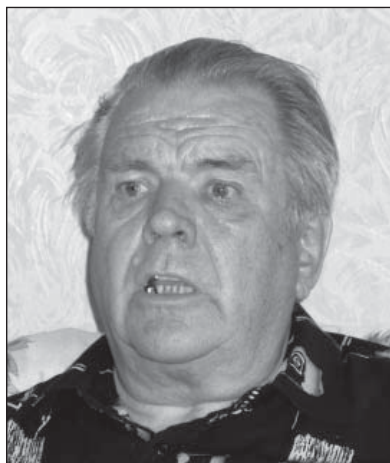
År 1944 kom ordern att återvända till Sovjetunionen. Man blev informerad om att inte få återvända till den gamla hemtrakten. Tillhörigheterna de hade med sig undersöktes. Familjen återvände i alla fall till hemmet. Huset stod kvar och familjen installerade sig i huset. Nästa dag kom milisen och beordrade dem att avlägsna sig inom 20 timmar. De visste ingen annan råd än att till fots ta sig till Estland. Familjen bodde där under två år och under den tiden gick Juho i skolan.

Familjen bestämde sig för att ännu en gång bege sig hem. Modern hade bytt sin cykel mot en ko. De begav sig av mot Ingermanland ledande kon. Modern släpptes inte över bron vid Narva med sin ko. Hon ledde kon längs älven och gick sedan över älven med kossan. Någonstans återförenades familjen och gick sedan 200 kilometer till fots till det gamla hemmet. Under vandringen slets kossans klövar, även om modern tillverkade skydd för klövarna av säckväv. 1948 tog man emot människor till byns kolchos. Juho slutade sin skolgång som 16-åring och började arbeta.

En natt kom milisen igen. På morgonen samlades alla ihop, ryssarna stod omkring dem. Familjen fick en vecka på sig att samla ihop sina tillhörigheter. Ingen visste varför man körde bort dem. Passen togs ifrån dem, kon såldes, pengar hade man tillräckligt. Men de fraktades inte bort. De fick själva välja, resa eller gå i fängelse. Familjen köpte biljetter till Krasni Holmi i Tver.

I Vitryssland bytte man sina kläder mot bröd. Juhos syster arbetade som bärare och bar sädessäckar. Om något från säckarna rann ut togs det hem som mat. För den lilla maten som fanns måste man stå i kö. Juho var den som skötte sysslan att köa. Faderns fötter hade förfrusit, han opererades men dog.

Deras tidigare pass var makulerats. Enligt sina nya pass fick ingermanländarna inte bo i en större stad. Fram till 1952 fick ingermanländarna inte göra värnplikt. Det blev åter en flytt, denna gång till Karelen. Där hittade han sin hustru, som arbetade på brukets kooperativa lägenheter som skötare. Senare

Juho Rantalainen, i Krasnojarsk sommaren 2007. Foto: Viljo Martikainen.

10. Berättelserna och intervjuerna

har Juhos och hans familjs väg fört dem till Krasnojarsk där de framlever sina år som pensionärer.

Vid den Krasnojarska gruppens besök i Finland deltog Juho Rantalainens dotter Aljona Juhontytär Periäinen. Hon berättade om sin fars systems öde. Systemen hade varit på en järnvägsstation i Leningrad. Där kom hon i samspråk med ett antal människor om vardagliga saker. Sa hon något farligt, knappast. Men hon fängslades på grund av falska angivelser från någon angivare. Hon togs till ett mentalsjukhus och barnet till ett barnhem. På sjukhuset medicinerades hon i tre år. Som ett resultat av vården förlorade systemen sin hälsa. Hon blev darrig och sjuk. Hon hade blivit sjuk av den medicinska behandlingen och av de prövningar hon fått gå igenom.

I Krasnojarsk vid minnesmärket över barnen i Leningrads belägring. Fotot är taget 2006. Personerna från vänster: Julija Ugalkova, Ljudmila (Hilda) Shamporova från släkten Haikara, pastor Reino Letonsaari på besök från Finland, Vera Jarlikova och Anna eller Annikki Smirnova. Den bakre personens namn är okänt. Foto: Reino Letonsaari.

10.4 Den estländska gruppen

Lilja Suursild (född Saije)

Lilja Suursild är född 1938 i Ingermanland i Kosemkina församling. Under kriget flyttades familjen från hembyn till Konnunkyylä. I november 1943 flyttades familjen till lägret i Kooga och därifrån till Nauvo i Åbo skärgård. 1944 återsändes familjen till Sovjetunionen. Liljas familj fick inte återvända hem utan de fördes till Jaroslav. De rymde därifrån 1946 till Avinurme i Estland. Där tilläts de inte att bosätta sig, utan deporterades 1948 till Omsk i Sibirien.

Lilja återvände till Estland 1962. Hon gifte sig med en estländsk man 1966. Dottern Anneli föddes 1967. Annelis familj bor i Finland i Eurajoki. Lilja själv bor i Kollenka i Rae kommun, 12 kilometer från Tallinn. Jag fick information från Estland att Lilja hade avlidit 2012.

Maria Sopp (född Ridari)

Maria Sopp föddes 1932 i byn Loukala i Leningradområdet 1936. Loukalabyr brändes ned. Familjen evakuerades via lägret i Klooga till Hangö i Finland och därifrån till Hapojas hem i Kangaspää i Rauma. De återsändes efter kriget till Sovjetunionen och kom till Jaroslav. Därifrån flyttade Maria till Estland 1947. Hon bor i Tallinn och deltar i de ingermanländska aktiviteterna.

Valentina (Valja) Zaitseva

Valentin föddes 1932 i byn Suurireisinä i Leningradområdet. Familjen flyttade 1943 via lägret i Klooga till Finland. Färden fortsatte via Rauma till Eurajoki och vidare till Kokemäki och Naparis hus. 1944 transporterades familjen tillbaka till Sovjetunionen och till Jaroslav. Därifrån flyttade Valentina 1947 till Estland. Numera bor hon i Tallinn och deltar som de andra ingermanländarna som bor i staden i de ingermanländska aktiviteterna.

Bertta Tammeveski

Bertta är född 1938 i Peterhof. Hon var i lägret i Klooga med sin familj varifrån familjen transporterades till Finland. De bodde i Honkajoki. Därifrån skickades de till Jaroslav. Bertta kom därifrån till Estland 1946. Hon är gift med estländaren Berni Tammiveski.

Alfred Seiers krigsberättelse – *Från minnet skrivet av dottern Ann-Mari Rannamäe (född Seier)*

Jag blev bekant med Anne-Mari Rannamäe i Tallinn vid en sammankomst för finskingermanländska och finska partisanoffer. Vi gjorde även tillsammans en utflykt till Palditski och till platsen för Kloogalägret, där det hade funnits ett uppsamlings läger för finskingermanländare som väntade på transport till Finland. I närheten fanns också ett tyskt koncentrationsläger, där tyskarna, då de drog sig tillbaka förintade sina fångar genom att bränna upp dem.

Anne-Mari är utbildad till ingenjör. Hon deltar i kvinnors internationella verksamhet, som syftar till att entusiasmera och utveckla kvinnors kreativa och innovativa förmåga.

Estländarnas historia är historien om svåra förföljelser och krig som har härjat landet. Jag frågade Anne-Mari efter skrifter om nutidshistoria, krigs- eller terrorhändelser. Anne-Mari skrev ned sin fars krigshistoria, som innehåller chockartade krigsbilder, men också humor och värme.

Anne-Maris man Reins familj kom också att utsättas för Stalins förföljelser. I familjen fanns fadern Oswald (född 1912) och modern Ellen (född 1913) och pojken Rein (född 1940). Fadern Oswald fängslades 1944 i oktober direkt efter befrielsen av Tallinn. Han hade tjänstgjort som officer i den estländska armén och som en tid var underställd den tyska. Oswald Rannamäe dömdes till 25 + 10 år. Det betydde 25 år i straffarbetsläger och 10 års förbud att bosätta sig hemma.

Rein och hans mor hamnade i förvisning i Sibirien. Modern dog i Sibirien 1954. Efter hennes död kom Rein tillbaka till Estland och bodde hos sin morbror. Också Rein hade flyttat till Tallinn, och bodde ensam. Fadern och Rein bodde på skilda orter. Fadern dog 1981.

Anne-Mari pratar bra finska. I hennes text ser man naturligt det estländska inflytandet som jag bevarat.

Anne-Mari Rannemäe skriver:

Min far Alfred Seier var en trevlig och hjärtevarm människa. Han var inte speciellt pratsam, men i goda vänners sällskap och med ett vinglas bredvid sig, lossnade ibland tungans band och då kom det livsberättelser och vitsar så att alla skrattade så att tårarna rann.

En novemberkväll 1978 satt skogsarbetargruppen hemma hos oss i vårt lilla kök i Köidamaa. Efter en lyckad älgjakt åt vi stekt lever med vin och pratade om dagens händelser. Alla mådde bra och så av någon anledning började pappa berätta om länge sedan förgångna ungdomstider, trakter, och farliga vägar. Han berättade lite vitsigt på samma sätt som den tappra soldaten Svejck.

Fadern hade varit döv på ena örat sedan barndomen. Hans äldre bror hade under lek stoppat in ett pepparkorn i den treåriga broderns ena öra, och i det andra örat en kaffeböna. Kaffebönan ruttnade och förstörde örat. I och med att han var halvt döv blev han inte antagen till Sovjetarmén.

Fadern mobiliserades. De mobiliserade skickades till det inre av Ryssland, nära Uralbergen för skogsarbete. Maten var urusel. Många dog redan under den första krigsvintern långt från fronten och långt från Estland. Min pappa lyckades skaffa sig ett arbete i mellersta Estland, där han träffade min mamma och de gifte sig 1943. Senare samma år föddes min bror.

1944 trängdes tyskarna bakåt av den sovjetiska armén, närmare och närmare Estland. Alla kvarvarande krigsdugliga karlar mobiliserades. Även min halv döva far togs emot i den tyska armén och sändes raka vägen till Narva stad. Narvafloden hejdade den ryska framryckningen. Men till slut var de tyska och estländska trupperna tvingade att lämna Narva och dra sig tillbaka till den kuperade trakten vid Sinimäki, ett tjugotal kilometer från Narva.

De ryska angreppen var fruktansvärt hårda. Ryssarna rusade upp ur sina skyttegravar under hurrarop, som stora massiva människovågor rakt mot den fientliga elden och dog i stora drivor. Åter en ny kamikazevåg och högama med döda blev bara större.

Där inträffade de allra hårdaste striderna på estländsk mark under andra världskriget.¹ Pappa bestämde sig för att sluta slakta människor och istället rädda sig själv – han rymde från slagfältet. Hans hem låg ungefär 20 kilometer

¹ Enligt den finska historieuppfattningen löstes Finlands självständighet vid striderna i Tali-Ihantala sommaren 1944 och också av att kapplöpningen till Berlin hade börjat bland segrarmakterna. Några historiker anser dock att striderna vid Sinimäki hjälpte Finland i dess kamp för självständighet. Striderna i Sinimäki i nordöstra Estland inträffade under tyskarnas reträtt 25.7–10.8.1944 mellan ryska och tysk-estländska trupper. Slaget vid Sinimäki har studerats av Mart Laar och han anser att den stora flykten västerut på grund av den utdragna striden i Sinimäki, band så stora ryska trupper att också Finlands självständighet bevarades. (Salokannel, 2009.)

bort i Pyhäjoki. Under flykten anfölls han av ryska flygplan. Den platta kalkstensmarken, täckt av låga buskar gav inte mycket skydd. Som tur var träffades han inte av bomberna eller maskingevärselden. Stenar och granatskärvor ven runtomkring, där han låg i en bombgrop väntande på en möjlighet att ta sig till nästa bombgrop och därifrån framåt.

Soldaterna hade informerats om återsamlingsplatser dit man skulle ta sig efter att striderna upphört. Platsen låg fem kilometer från pappas hem. Dit började han leta sig fram medan skymningen föll. I detta skede tänkte han gömma sig i en höstack. Han var redan nära stacken då han hörde snarkningar och upptäckte ett par gendarmstövler i gräset. Gendarmerna var där för att vänta på fångst dvs. rymlingar från fronten.

Pappa fortsatte sin färd längs vägen, rädd för att de tyska gendarmerna skulle stoppa honom innan han kom hem och att han skulle sändas tillbaka till fronten. Han lyckades som tur var komma hem.

Striderna i Sinivuori låg inom hörselavstånd, och han beslöt att evakuera djuren och ägodelarna. Han lyckades hyra en järnvägsvagn och kom iväg. Lyckligt och väl tog han sig med sina tillhörigheter till mellersta Estland till sin hustru och pojke. Mamma hade stannat medan pappa flyttade tillhörigheterna hem till Pyhäjoki. Tåget gjorde ett uppehåll halvvägs, på stationen Tapa. Pappa steg av av tåget och träffade en tillfällighet den tyske kommendanten för det regemente som han hade tillhört. Han fängslades som desertör och sändes till tyskarnas koncentrationsläger i Klooga.

Desertörers öde var hårt. För de flesta var domen döden. I lägret hade en man i tysk uniform känt igen min far och plötsligt frågat honom på estniska: "Seier, vad gör du här?" Pappa kände igen mannen som lärare i tyska från skolan i byn. Han tjänstgjorde i Klooga som tolk. Pappa berättade kort sin historia för honom. Mannen lovade att hjälpa så mycket han kunde. Läraren var av den törstiga sorten och hade hamnat full i en snödriva en vinter, alldeles vid pappas hus.

Detta var mannens stora lycka. Pappa hade gått förbi och räddat in honom i värmen. Och nu gav ödet honom en chans att rädda sin räddare från döden. Han "tappade bort" anklagelse-dokumentet. Pappa kunde inte längre dömas till döden eftersom bevisen saknades.

Striderna vid Sinivuori var utsiktslösa. Förstärkning kunde inte erhållas. Den ryska armén avancerade från södra Estland norrut. Sinivuoris styrkor var på väg att inringas. I Kloogalägret började en fruktansvärd tid. Judar sköts och brändes. De fängslade desertörerna kunde se de halvbrunna högarna

där människor och trästockar hade staplats. En hemsk kvävande stank spreds över området.¹

Plötsligt hade man delat ut uniformer till de fängslade desertörerna, till och med givit dem vapen och kommenderat dem mot Tallinn för att gräva skyddsvärn. De var på sätt och vis förlättna men de sattes med tvång att skydda sina egna liv medan tyskarna retirerade västerut. Hemma väntade hustru och en liten pojke, vilket liv!

Pappa rymde igen. Han slängde sitt gevär och begav sig av mot Tallinn. Staden brann, en svart rök täckte solen. Han var tvungen att försöka komma bort från staden med ett tåg. På Tallinn – Väike linjen gick fortfarande de sista tågen med vilka man skulle kunna komma till Viljandi eller Pärnu. Stationen var full med soldater. Tåget stod framför stationsbron. Soldaterna stod i rader och namnen på dem som skulle med tåget ropades upp. Pappa klev snabbt in i raden och när nästa namn ropades upp: "Jawohl!"

Ingen kontrollerade om det var en eller tre män som hoppade på tåget samtidigt. Tåget hade redan satt sig i rörelse och alla hade bråttom. Tallinn lämnades bakom dem, framför dem fanns ett stort problem, var skull han kunna stiga av utan att väcka uppmärksamhet. Tåget stannade några gånger, men alldeles för långt hemifrån och på okända platser. Sedan åkte tåget en lång stäcka och stannade sedan i Eidapere. Det var en lämplig station. Pappa gick in på toaletten bakom stationsbyggnaden och stannade där. Om någon hade kommit och med tvång fört honom tillbaka till tåget skulle han naturligtvis funnit sig i det, men självmant gick han inte.

Tåget fortsatte och pappa blev kvar på stationen. Så gick han längs landsvägen i riktning mot hemmet. Vid raksträckan vid Suurejo-Kaansoo kom en stor militärbil som bromsade in vid pappa. Wohin? Nach Pärnu, svarade pappa. Pärnu är bakom din rygg, sa tysken. Pappa vände sig om och började gå åt andra hållet. Bilen körde iväg. Sabotörer hade varit i färd med att förstöra en bro längs vägen längre fram. Det hördes en kraftig explosion. Han kunde inte stanna på vägen, tyskarna skulle ta fast honom. Som tur var fanns det några hus vid vägkanten. Han skyndade sig in på en gård och gick till brunnen. Det verkade inte finnas någon hemma i husen. Det friska vattnet i brunnen smakade gott. Han såg en bil som åkte med hög hastighet i riktning mot Pärnu. Efter en stund

¹ Författarens anmärkning: Detta har verkligen hänt. Jag har varit på samma plats på en rundresa i 2008 för att bekanta mig med Paldiskis historia. Guide var Ilmar Lahrenanda vars hem ligger i närheten. Han följde händelserna som ung pojke. Han är ett ögonvittne. Han berättade hur fångarna beordrades upp på timmerstaplar där de sköts lager på lager och hur allt sedan tändes på. Andra fångar stängdes in i byggnader och dörrarna låstes varefter byggnaderna sattes i brand. De som försökte rymma sköts. Över nejden spreds de brändas bittra lukt.

10. Berättelserna och intervjuerna

fortsatte pappa hemåt. Den sprängda bron fick flyktingströmmen som kommit från hembyn att vända tillbaka hemåt. Pappa hade träffat bekanta och fick åka med dem i vagn och fick också veta att hustru och barn mådde bra och att deras hus stod kvar.

Den tyska uniformen lades i en säck och grävdes ned i sandåsen, där den årtionden efteråt kom fram, då sand hämtades i sandåsen till ett vägbygge.

Jag föddes nio månader senare och har fått livsglädje som gåva av mina lyckliga föräldrar, mycket energi och känsla för skönhet, konstaterar Anne-Mari i slutet av sin berättelse.

10.5 Den finska gruppen

Vihtori Myyrynen

Vihtori kom till Finland som återflyttare omedelbart då återflyttning blev möjlig. Vihtori var en bebis då tyskarna anföll över Ingermanland vid Tver på hösten 1941 och omringade Leningrad. Tvers område är beläget ungefär 200 kilometer nordväst från Moskva. Människorna är tvers karelare av finsk stam. Huvuddelen av dem är gregisk-katolsk. Människorna i byarna gick in i skogarna och bodde i skyddsgropar där sådana fanns. Tyska flygplan bombade skogarna där bybornas skyddsgropar fanns.

Vihtori överlevde mirakulöst som bebis. Vihtori hade placerats i en slags näthängmatta mellan två träd. En bomb föll ned i närheten och exploderade. Kraften från bomben kastade upp barnet med hängmattan i luften. Explosionens verkningar spreds runt om längs markytan. Bebisen kom ned som i en fallskärm i gropen orsakad av bomben. Bombningarna fortsatte. Då bombningarna upphörde grävdes bebisen Vihtori fram oskadd ur gropen, endast nedsmutsad av lite jord.

Familjen flyttades via Estländska Paldiski till Finland och överlämnades till Sovjetunionen efter kriget. De hade nummer 38 stämplade i passen vilket förhindrade dem att bosätta sig i hemtrakten. Föräldrarna kunde inte hitta något arbete. Då maten de fått med sig från Finland var slut, hade de inget mera. Familjen flyttade till Estland. Där togs de "någonstans" där det fanns ett tomt hus dit de kunde flytta in. Familjen kunde odla sin egen mat och överlevde med det.

Efter några år kom familjen till sitt förra hem men därifrån förflyttades de till Vita Havets strand och till det ökända klosterfängelset Solovetski. De som förts hit bodde i rum i stort sett utan tak. Det fanns inget bröd, man svalt. Mamma gav mig solrosbitar som man fick gnaga rent med tänderna och suga rent och sedan spotta ut resterna. På området fanns inte brunnar eller toaletter.

Ingermanländarna försökte hålla en viss hygienisk standard. Vi byggde en bastu och en brunn fick vi också. Då Vihtoris familj slutligen kunde återvända hem hände det sig att där också fanns bybor från Solovetsi vid Vita Havets strand. "Byarnas invånarna har slutligen bytts ut" konstaterar Vihtori i en ironisk ton.

Väinö Äyrämöinen

Väinö föddes 1921 i Valkeasaari strax söder om gränsen på den ryska sidan. Hemifrån var det 32 kilometer till Leningrad. Fadern Niilo Nikolai Äyrämöinen dog i Estland och modern Mari i Lettland.

Fängslandena började efter Lenins död. Morbrodern Tuomo Tyllinen fängslades 1926 på grund av att han hade besökt Finland en gång. Han fördes till Leningrad för förhör. Tuomo Tyllinen kom aldrig tillbaka. Han sköts och begravdes i Levashova. Väinö berättar att på den tiden fraktade man de skjuta i bilar märkta "köttransport". Morbröderna Johani och Niilo Tyllinen fängslades under Stalins tid, åren 1934–1935. Båda sköts och begravdes i Levashova.

Väinös far, Niilo Nikolai Äyrämöinen fängslades 1935 men han frigavs av någon anledning. Faderns släkting Tuomas Hyppönen fängslades och sköts. Han hade också enligt anklagelserna haft kontakter i Finland. "Man anklagade honom för att vara vitgardist" säger Väinö. Familjen hade en enda ko till sin försörjning. Av kon fick man mjölk och kunde också sälja en del i Leningrad.

Under vinterkriget bildades regeringen i Terijoki. Tanken var att de ryska trupperna snabbt skulle inta Helsingfors. De finska familjernas söner togs in i Kuusinens folkarmé. Så också Väinös äldsta bror, liksom också Väinös kusin, Toivo Tyllinen. Då folkarmén upplöstes sändes alla de finsktalande soldaterna till Sibirien, till kalla trakter på straffarbete. De har inte hörts av sedan dess.

"Dit skickade man finnarna och skurkarna" är Väinös ironiska uttalande i frågan. Väinö var fortfarande för ung på den tiden för att antas till militärtjänst, utan han fortsatte med sitt eget arbete. Senare hamnade han i en arbetsbataljon och var med om att bygga flygplatsen i estländska Haapasalu. Arbetsbataljonen hade inga vapen.

År 1941 började ett nytt krig, varvid arbetsbataljonen evakuerades till Tallinn och Leningrad. Arbetet fortsatte innanför Leningrads belägring. Han var med om att bygga taggtrådsstängsel runt flygplatsen för att hindra tyskarna. Tyskarna besköt Leningrad. Belägringen fortsatte och människorna svalt och frös.

De finska trupperna hade ryckt fram till Rajajoki. Väinös hemby låg nu i frontlinjen. Väinös föräldrar hade förflyttat sig redan tidigare till Finland, då Finland erövrat Karelen fram till Rajajoki. Väinö kände till de gränsnära trakterna sedan barnsben. Han beslöt sig för att fly till Finland. Så överskred Väinö gränsen till den finska sidan i slutet av 1941 och fortsatte över isen på Finska Viken till Viborg.

Finnarna hade erövrat Valkeasaari tre gånger men de starka befästningar som byggts för Leningrads försvar höll mot anfallen. De slogs tillbaka. Längre än så kom inte de finska trupperna.

10.5 Den finska gruppen

Väinös familj stannade i Finland under fyra år från 1941 till 1944 då föräldrarna återvände till Ryssland. De fördes till Pihkova. Senare förflyttades de till Estland nära gränsen mot Lettland. Väinö tvingades också att följa efter sina föräldrar. I Estland var det bara elände, hopplöshet och svält.

Återigen tog han ett eget beslut. Han köpte ett par skidor i Leningrad. På hemliga vägar över isen tog han sig till Kotka i Finland 1945. Han var förtrogen med terrängen. Då jag frågade om han anmälde sig hos polisen svarade han att han litade på Finland på den tiden. Han åkte fast och hamnade på polisstationen i Kotka. Därifrån togs han till ett läger i Villmanstrand, varifrån han förflyttades till Viborg och därifrån till det stora fängelset som ligger nära den finska stationen i Leningrad. Han fick en tia, tio års fängelse. Han hade blivit en politisk fånge.

Till en början var Väinö i ett straffarbetsfängelse nära Leningrad. Sedan samlades de politiska fångarna ihop och förflyttades till närheten av Vita Havet för kanalbygge. Detta bygge av Vita Havskanalen anses som en av Stalins hårdaste straffarbetsuppgifter. Finska pojkar var de som byggde den. Arbetet var hårt, maten sparsam. Arbetsledningen åt upp maten. Männerna magrade, insjuknade och omkom.

Väinö magrade till ett skelett, förlorade all kraft, blev sjuk och kunde inte arbeta. Han förflyttades till ett rehabiliteringsläger efter en läkarundersökning. Människorna rehabiliterades med hjälp av mat. Där hade Väinö turen att träffa en estländsk vänlig man, som han fick mat av. Modern kom också från Estland för att träffa sin son och hade med sig mat. Väinö repade sig och blev åter arbetsförmögen.

Till fånglägret kom en "fiskare" som Väinö säger. Mannen skilde ut alla politiska fångar från gruppen. De lastades upp på ett tåg och fraktades till Vergutta i Sibirien, i norr. Där placerades de i arbete i en kolgruva. En kolgruva är en kolgruva! Där träffade Väinö gamla bekanta med vars hjälp han lyckades få arbete som elektriker.

Fängelsesdomen avtjänades till slutet. Men inte fick han återvända. De frikända flyttades från gruvarbete till en sovchos. De måste anmäla sig för polisen varje månad. Så levde man under Stalins tid. I sovchosen fanns i alla fall mjölk, mat och arbete. Där träffade Väinö sin blivande hustru Antonova, som var där för att avtjäna sitt eget straff.

Väinös hustru Antonovas familj hade bott i Pihkova i anslutning till en kolchos. I familjen fanns barn och Antonova hade stulit tre liter honung. Hon anmäldes. Hon fick sex års straff och sändes till Sibirien.

Inkeri, Mirjami och Elma Simons döttrar Jääskeläinen

Den äldsta av systrarna, Inkeri Simontytär (född Jääskeläinen) Gaffarovoi utbildade sig till bokhållare och levde i Minusinski. Inkeri har avlidit, även hennes man är död. Jag träffade Inkeris två söner i Minusinki. De kunde inte prata finska. En av sönerna skjutsade oss i sin bil från Abakan till Shusenskoi, där vi utforskade Lenins historia. Vi besökte timmerhuset som tillhör Shusenskoi's museiby där Lenin bodde under sin förvisning.

Mirjami (född Jääskeläinen) Tshertkova är pensionerad från Hakassis universitet och tjänsten som filologi professor. Hon är gift med ryssen Geila Tshertkovi. Systrarna berättar att deras mor var energisk och angelägen om att hennes döttrar skulle få en bra utbildning. Jag intervjuade Mirjami Hakassia i Abakan.

Elma Simontytär (född Jääskeläinen) Tolmacheva utbildade sig till matematiklärare. Familjen bodde i Hakassia i Bogradi. Elma och hennes man har kommit som återflyttare till Finland tillsammans med sönerna. Deras dotter Tatjana Treise har läst juridik. Även Tatjanas man är jurist. Familjen bor med två barn i Abakan. Jag träffade dem där. Då Tatjanas familj besökte sina föräldrar i Valkeala i Finland, fick vi hennes familj hem till oss som gäster. Familjen är musikalisk, vi fick njuta av deras skönsång. Elma och hennes man Aleksander besöker i sin tur dotterns familj i Abakan i stort sett varje år.

Bilden är tagen 1913: Systrarna Mirjam och Elma Jääskeläinens farföräldrar Simo Matinpoika Jääskeläinen, hustrun Helena och systrarnas kusin Toivo Jääskeläinens mor Katarin med sina två barn. Foto: Toivo Jääskeläinens samlingar.

10.5 Den finska gruppen

Elma minns: År 1931 då man började fängsla männen och sända dem till straffarbetsläger, kontaktade bönderna i Kelto den finska regeringen med ett brev som var ett rop på hjälp till det finska folket. Någon hade berättat för GPU om brevet. Brevskrivarna fängslades och straffades, de sändes till straffarbetsläger. "De torterades och blev slagna så att tänderna försvann", suckar Elma i sin berättelse. På Kolahalvön i Hiipinä fanns ett straffarbetsläger. De första ingermanländarna sändes till Hiipinä 1929–1931.

Systrarnas far Simo Jääskeläinen hade dömts till straffarbete i Ural. Också moderns föräldrar hade gjorts till kulaker och deporterades 1931 till Sibirien. Även systrarnas mor Maria hade plockats upp men hade frigetts.

Elmas och Mirjamis mor Maria, från släkten Kelkka, reste till Sibirien med ett lånat pass för att hälsa på föräldrarna. Hon kom tillbaka med de yngre systerkonen Susanna och Aleksanteri. Därefter sändes modern Maria barnen med sin dotter Lyyti till Hiipinä.

Maria bodde tillsammans med dottern i ett kallt trähus. Hon var gravid. Barnen skulle ha förfrusit i huset. Hon rymde tillbaka till Kelto tillsammans med Lyyti 1931. Bebisen Inkeri föddes samma år i november. Fadern släpptes fri efter att ha avtjänat sitt straff och återvände till Ingermanland 1934. Han hade egentligen inte tillstånd att bosätta sig närmare än 100 kilometer från en större stad och han hade inte lov att bo hos sin familj. Så han bodde i skogen, sköt kråkor och besökte i hemlighet en bastu hos en granne.

Systrarnas far måste hålla sig osynlig. Han kunde ändå sköta om sin familj. Fadern gjorde bastukvastar till försäljning. GPU hade meddelat att alla i Jääskeläinens familj skulle dödas. "Pappa var modig, pappa var klok, mamma var modig också, efter Hiipinä hade hon varit i Sibirien för att hälsa på pappa", berättar Elma.

Familjens äldsta barn Lyyti avled strax före kriget. Pappa var stark och frisk. Elma minns, hur varm faderns hand hade varit då hon promenerade i skogen tillsammans med honom. Senare hade hon i en dröm sett sig vara i Bogradi i förvisningen, där hela familjen vandrade hand i hand och de var alla så lyckliga. Verkligheten blev annorlunda.

Det blev krig. Tyskarna anföll och omringade Leningrad. De tyska flygplanen flög över himlen och bombade staden. Familjen bodde i ett eget hus innanför inringningen men de hade inte någon mark att odla. Maten tog slut. Det uppstod en konstant hunger. Ibland gav soldaterna sin burkmat till de hungriga barnen. Människorna tynade bort, blev dåliga, insjuknade och dog.

I mars 1942 kom ordern att ge sig av. Endast en liten mängd varor fick tas med. På Ladogas strand tvingades människorna upp på lastbilsflak. Kvinnorna sjöng psalmer, bad böner och grät.

Vi åkte ut på isen under obarmhärtigt bombardemang från tyskarna. Bomber föll nära bilarna. Bilar sjönk med människor och allt genom isen. Elma kom-

10. Berättelserna och intervjuerna

mer ihåg att de var på järnvägsstationen. Tyskarna riktade in sina bombningar mot stationen. De steg ombord på boskapsvagnar där man tillverkat sovbitsar av bräddor. Då tåget stannade fick man andas frisk luft och snabbt uträtta sina behov utanför vagnen. Det hördes ett rop: Flygplan. Alla sprang åt olika håll.

Resan med tåget till Krasnojarsk varade närmare två månader. I boskapsvagnarna var det kallt, människorna var hungriga. En bit svart bröd fick man med den var också liten och hård som sten. Vatten fanns inte i vagnarna. Vatten att dricka fick man då tåget stannade.

Fadern dog under resan i boskapsvagnen. Varje dag fanns nya döda. Varje dag togs döda ut ur vagnarna. Elma vet inte vart man förde de döda kropparna. "Kanske slängde man dem i någon grop. Vi ansågs ju vara fascister. Då man förde bort pappa grät min mor. Våra sista pengar blev kvar i fickan hos min döde far. Vi var sorgsna" säger Elma då hon minns resan och sin fars död.

De tvååriga brodern Eino dog av svält två år gammal. Mamma berättade inte det för någon. Hon behöll det döda barnet som om han sov. Hon ville föra sin döda pojke fram till slutstationen. Efter tre dagar började de andra fråga varför barnet aldrig grät. Modern var då tvungen att lämna bort den döda bebisen. Ingen vet var barnet är begravt.

Elma och Aleksander Tolmachevas dotter Tatjana Treise tillsammans med sina barn, till vänster Liira och till höger Dima i Abakan sommaren 2007. Foto: Viljo Martikainen.

Mirjami och Gelias bröllop i Sibirien 1958. Från vänster: Brudgummens mor Tshertkova, brudgummen Gelia Tshertkov, brudens syster Inkeri Jääskeläinen, bruden Mirjami Jääskeläinen, Juura Rosnov, Soja Rosnov, Nästa namn vet vi inte, Vera Jegonskaja, vännen Tamara, Maria jääskeläinen Mirjamis mor. De på bildens högra sida känner vi inte namnen på. Foto: Toivo jääskeläinens samlingar.

Mirjam berättar att de vid framkomsten till Krasnojarsk var i så dåligt skick att de knappast orkade röra sig. Ut ur tåget bara fastän benen inte bar. Modern bar den minsta och ledde det andra barnet i handen. Mirjam följde tultande efter. Benen bar inte. Sedan kommer Mirjam inte ihåg mera. En natt hade hon skadats. Modern slumrade vid sidan om henne. "Mamma, mamma, öppna ögonen." "Rummet användes för att sela på hästar. Mamma trodde att jag skulle dö. Men Mirjami klarade sig. Hennes fötter kändes alltid kalla därefter.

De som kom fram räddades. "I Sibirien fanns det många bra människor som hjälpte oss", säger Mirjami. Modern hamnade i slitsamt arbete. Morföräldrarna, som hade gjorts till kulaker, hittades i Angara. Mamma och flickorna flyttade dit. De vande sig vid att leva i förvisningen. Då Stalin dog gav sig människorna av åt olika håll. Mirjamis familj flyttade till Hakassia till ett mera hälsosamt område. Senare besökte de det gamla hemmet i Kelto. Deras släktingar bor i Finland som återflyttare.

Mirjamis minnen från Leningrads belägring omfattar också chockerande minnen av vandalism. Hon kommer ihåg kvinnan som grät hela tiden. Hon hade tvingats att laga mat till sina två barn av sin döda man. Pojkarna rymde och hon visste inte var de var. Elma säger att livet började bli lättare senare.

I bilden till vänster, som är taget 1920, Simo Simonpojka Jääskeläinen, Elma och Mirjami Jääskeläinens far. Den till höger vet man inte namnet på. Bilden till höger tagen 1937: Maria och Simo Jääskeläinen tillsammans med sina barn. Foton: Mirjami Tshertkovas samling. Bilderna har i något skede av förföljelsen rivits sönder. De sönderrivna fotografierna har ändå sparats och senare klistrats ihop. Människornas överlevnadsstrategier har varit mångahanda. Fotografierna kan också de på detta sätt berätta om de förföljdas historia.

Modern började odla potatis, morötter och lök. Även fröer hittades. Elma ritade en liten karta över kolchosens område. Där finns bostadsbaracken, den näraliggande skolan och en håla. I hålan förvarades de politiska fångarna som utförde skogsarbete under bevakning av vakter. Fångarna brukade sjunga fångelsevisor.

Ett överraskande tillägg. Elma ringde till mig vårvintern 2012 och berättade glatt att hennes syster Mirjami har kommit som återflyttare till Finland tillsammans med sin man Gelia. Jag fick också ett brev från Mirjami där hon skrev att hon aldrig hade trott att hennes man Gelia skulle säga att nu flyttar vi till Finland. Nu bor i alla fall systererna när varandra i Valkeala. Våra träffar har fortsatt. Hösten 2014 fick sorgliga besked. Mirjamis man Gelia hade dött. Jag fick inbjudan till och deltog på hans begravning i Valkealas kyrka. Det var den första ortodoxa begravning jag deltagit på.

I detta hus bodde och arbetade Lenin. Huset ligger i byn Shushenkoi nära Minusinski. Det är ett timmerhus och här bodde han med sin hustru Krupskaja under förvisningen till Sibirien i slutet av 1890-talet. På fotot Mirjami Tshertkova och Tyyne Martikainen sommaren 2007. Foto: Viljo Martikainen.

Lyyli Tyllinen

I familjen Yrjö och Susanna Nässinen föddes Lyyli 1932 i byn Miikkula, i norra Ingermanland. Familjen gjordes till kulaker och deporterades till Mellan Asien till en ogästvänlig sovchos i Pahta Aral i Kazakstan. Där arbetade man på bomullsfälten. I sovchosen fick man lön. 10 rubel för en månads arbete. Det var varmt i Pahta Aral på sommaren. Under vintern var det kallt, det regnade och kunde också snöa. På vintern plockade vi fröställningar från bomullsplantorna till djurfoder. I Pahta Aral fanns deporterade tyskar, ukrainare, greker, bess-araber, perser, georgier, tjetjener, armenier som alla var medborgare i Sovjetunionen. Talspråket var ryska, hemma hos ingermanländarna pratade man finska. I Pahta Aral fanns det talrikt med små byar. Då någon närstående dog gjordes ett hål eller grav nära huset.

Skolan hade åtta klasser. Men Lyyli gick bara fyra år. Hon hjälpte sin mor och började som ung arbeta på potatisåkrarna. Senare började hon i en kvällsskola. Lyyli börjad arbeta vid 16–17 års ålder. Heldagsarbetet gav inte nämnvärda tillfällen till studier.

Det var glest med maten. Senare fick familjen tillgång till en liten jordplätt, där man kunde odla potatis och kål för vintern. Kålen saltades. Vi åt frusna

potatisar. Senare byggde man ett eget hus av lera och kodynga. "Det var vårt hem", skrattar Lyyli. Jul firade man också. Som utsmyckning hade man en enda karamell. Och den egna skjortan hade man fått som julklapp.

1947 fick familjen pass och tillstånd att flytta. De yngre började flytta ifrån Pahta Aral. Också tyskarna gav sig av. Lyylis båda bröder åkte till Tasjkent för att studera.

Lyyli stannade i Pahta Aral. Hon gifte sig med en man från den från vinterkriget kända byn Mainila, där det sägs att de första skotten sköts, Mikko Tyllinen. Efter att ha levt på deportationsorten i 58 år kom Lyyli till Finland tillsammans med sin familj som återflyttare 23.6.1993. "Till en början var jag som om jag ramlat ned från ett träd. Livet i Finland var så bra. Tack för att jag fått komma hit. De deporterade ansågs vara brottslingar i Ryssland. De hade fört oss dit som fiender och de ansåg att vi var fiender. Vi var som fångar. Vi var tvingade att be om lov till och med om vi skulle in till stan för att sälja varor. Jag skulle ha begravts där borta som en fiende", så förklarar Lyyli sin känslor.

Saker och ting började förändras. Att flytta till Finland blev tidsmässigt lämpligt. "Mamma sålde huset för att vi skulle få respengar. Vårt bagage var en madrass och en dunkudde. I vår by stannade ingen finländare kvar, alla flyttade", berättar Lyyli.

Lyylis dotter gifte sig med en tysk. Det unga paret flyttade till Tyskland 1989, då tyskarna fick tillstånd att flytta. Lyyli har besökt sin dotter och hennes man i Tyskland.

Då jag frågar hur en människa kan orka leva på en deportationsort så lång tid så svarar Lyyli: "Det kan man inte förklara. Man måste vara där för att förstå. Finns mitt hemland? Jag föddes i Ingermanland i mitt hemland. Jag växte upp i Pahta Aral. Under 58 år var jag där. Nu har jag varit 14 år i Finland. Även återflyttarna har svårigheter. Det svåraste är arbetslösheten. Återflyttarna får specialstöd. Tack. Jag är nöjd".

Elviira Nässi

Jag studerade Lyyli Tyllinens syster, Elviira Nässis sammanställda släktbeskrivning. Elviira är själv född 1949 i Pahta Aral på förvisningsorten. Släktberättelsen har som utgångspunkt moderns, släktingarnas och de äldre vännernas berättelser om släktsambanden. Ett genombrott i arbetet fick hon då hon besökte kusinerna på Nya Zeeland och i Sibirien.

Ödet för dem som föddes i Ingermanland har varit att bli deporterade, de har avlidit på deportationsorterna. För några är det anmärkt "avrättad". Senare dödsfall har inträffat i Finland bland återflyttar.

Elviira skriver som handledning i sin släktskrift. "Jag kommer ihåg från min barndom hur jag frågade mamma tusentals gånger om hennes släkt, barndom osv. Jag kunde naturligtvis inte förstå de för henne helt klara förhållandena, som till exempel om Ingermanland, revolution, inbördeskrigets tid, hennes komplicerade släktgrenar osv. Och nu när mamma har varit borta i över fem år, ställer jag mig själv ofta frågan, varför frågade jag inte mera och varför klargjorde jag inte det ena och det andra medan hon ännu levde? Men jag är glad över att mamma väckte intresset och att hon efterlämnade mycket material trots de svåra betingelserna under hennes liv. Mammans efterlämnade dokument innehåller bland annat dagböcker, dikter, papper från hennes skoltid, många fotografier, brevväxlingen med fadern och brodern Matti från åren 1946–1975. Ägare till denna ovärderliga skatt är vår mamma Susanna Nässi, född Rännäli".

Susanna Nässi, från Ingermanland till Mellan Asien och därifrån till Finland

Elviira Nässis släkthistoria innehåller en ganska lång artikel skriven av Pirkko Huurre om Susanna Nässi, Lyyli Tyllines och Elviira Nässis mor. Lyyli önskar att historien om hennes mor berättas. Jag träffade också Pirkko Huurre och frågade om hon hade något emot det och att jag refererar hennes artikel om Susanna Nässi. Hon konfirmerade att hon endast var glad för det. Pirkko Huurre avled för ett par år sedan

Pirkko Huurres berättelse

Susanna Nässi, från släkten Rännäli; föddes år 1911 i familjen Mikko och Anni Rännäli i byn Yläskylä i Miikkulainen. Hennes mest spännande år började 1919. Susanna var då åtta år. Det var krig i landet. I juni beordrades familjen att fly till den finska sidan. Till en början stannade fadern och modern hemma. Man sände iväg barnen Liisa, Aune, Matti och Anna samt en föräldralös pojke som bodde hos familjen med mormodern till Finland. Matsäck tog man med sig. Med häst och vagn åkte man mot finska gränsen mot Metsäpirtti. Vid gränsen fanns en stor mängd människor. Först trodde resenärerna att de inte skulle släppas över gränsen. Men sedan visades de med häst och vagn över Rajajoki (Gränsälven). Mormodern var bekant med områdets bebyggelse och de kunde stanna i ett hus över natten. Flyktingarna stannade i Metsäpirtti i tre månader. Dit anlände också mor och far och många andra från hembyn. System Liisa hade varit hemma i hemlighet och hämtat mat. Far och mor tog med sig boskapen.

Efter hand måste djuren säljas för försörjningens skull. Från Metsäpirtti flyttade familjen till byn Saapru. Susanna var där i sex år. Hon hann gå färdigt folkskolan. Mormodern avled i Pyhäjärvi. Gudföräldrarna återvände till Miikulainen. De hade velat ta med sig Susanna, men fadern var rädd för att de aldrig skulle träffas igen och att de inte skulle få se sitt barn igen. Gudföräldrarna bad åter Susanna att komma.

Avskedet var svårt, men eftersom Susannas mor hade dött ville Susanna komma till sin gudmor i Ingermanland. Till slut gav fadern med sig och så hade Susanna återvänt till Ingermanland till sina gudföräldrar. Hembyn var nedbränd. Av ladugården hade man gjort en liten stuga där man bodde.

Susanna konfirmerades och gifte sig med en pojke från byn, Yrjö Nässi. Fram till 1935 fungerade livet tillfredsställande, även om man började frakta bort ingermanländare redan 1930. Varje natt hämtades män som sedan aldrig hördes av mera. Susannas två farbröder deporterades med Lyyli och hamnade de i Sibirien.

År 1935 kom avfärdsordern till Nässis familj. Byn hade varit full av soldater en tid. Människorna placerades i boskapsvagnar, en liten mängd tillhörigheter fick man ta med sig. Till maten och de andra tillhörigheterna tog man med sig två stycken kristna böcker. Resan varade 12 dagar i boskapsvagnarna, mot öster. Vedkubbar matades in i kaminen, i golvet hade man gjort ett hål där man kunde uträtta sina behov. Susanna måste ägna sig åt den treåriga Lyyli och den ettåriga Eino. Från solen kunde man utläsa att man var på väg söderut. Matsäcken tog slut. I en vagn brann kor och hästar inne. Då fick man hästkött att äta. Till slut hade man kommit till södra Kazakstan. Dit fördes tågglassvis med människor. Där fanns många finländare men också andra än folk från Miikulainen. De fick bo i baracker. Infödingarna bodde jurtor.

De första européer som förvisades till Kazakstan var soldater ur den ryska vita armén och deras familjer. Då hade man börjat bygget av bostadsbaracker. Det var goda, dugliga människor. Åren efter revolutionen hade Lenin införlivat mellan Asiens länder till Sovjetunionen. Markerna började göras fruktbara genom att gräva bevattningskanaler.

Så började de deporterades liv på slätterna, i bomullskolchoserna i Pahta Aral. Arbetet började på bomullsfältet klockan fem på morgonen. Under dagens varma timmar var man inomhus fyra timmar. På eftermiddagen började det andra skiftet. Arbetet var tungt och lönen liten.

I barackerna var livet trångt och snävt. Barnen började bli sjuka. Många äldre dog. Sommaren 40 grader tog på krafterna. Dricksvattnet var lerigt, det togs direkt från kanalen. Flugor och löss var en ständigt plåga. Allt var svårt. Susanna födde ytterligare två pojkar, Viljo och Antero. Antero levde knappt ett år och dog. Pojken Viljo var då redan tre år. Sjukvård förekom inte. Först på 1940-talet började det finnas läkare bland de förvisade.

Under kriget var det speciellt svårt. Susannas man Yrjö hade tagits in i en arbetsavdelning i armén. Susanna måste sköta de små barnen ensam. I familjen fanns också systemns pojke Armas, vars mor hade dött och far hade fångslats i Pahta Aral. Även Susanna hade tagits in för förhör. Man visste att Susannas far och en bror levde i Finland. Under kriget var finländare och tyskar de stora fienderna. Förhören hölls en gång och det föranledde inga konsekvenser.

Susannas man kunde lämna arbetsbataljonen efter fem år. Han arbetade med olika uppgifter som hästskötare. Susanna arbetade som bomullsplockare. Brödet var länge ransonerat. Man odlade majs, höll kor och grisar. Dottern Elviira föddes 1949. Barnen hade det svårt i skolan. Armas blev tvungen att byta skola på grund av sin nationalitet. Ryska behärskade barnen bra. De vanliga lärarna var intelligentsian bland de förvisade, goda och lysande människor. Pojkarna kunde börja på högskolor i Tasjkent.

Susanna kom att sköta många kyrkliga göromål, framför allt att läsa gudstjänsttexter. Trosfrågor var viktiga för ingermanländarna och för Susanna. Även om religion var förbjudet, störde man inte gudstjänsterna från bomullsfälten.

Barnens examina från högskolorna hindrade flytt då andra började flytta tillbaka till hemtrakten. Trots det hade familjen fått en tomt 1955, dålig och stenig. Barnen hjälpte föräldrarna att bygga ett eget hus. Livet blev hela tiden bättre.

Sovjetunionens kollaps var en rastlös och osäker tid. Man hade allvarligt börjat fundera på att flytta därifrån. Susannas man avled 1986. Hon började känna sig gammal och sjuklig. Så flyttade hon med sin dotter Elviira och blev några av de första återflyttarna. Här finns nu alla barnens familjer. "Snart är vi på alla sätt som i vårt eget land".

Emil och Helena Korpelainens familj – *Berättare Jouni Karasma*

De ingermanländare som flyttades från lägret i Klooga i Estland till Finland placerades ut på arbetsplatser runt om i landet. Korpelainens familj kom genom faderns försorg till Vehkalahtis kommun. På gården var det stor brist på arbetskraft, så min far tog hela familjen med sig i arbetet på gården. Familjens far Emil Korpelainen (född 1892) var son till en hemmansägare från Kupanitsa i Ingermanland. Emils far hade flyttat till Kupanitsa under 1800-talet. Det hade gått bra för familjen. Familjen hade setts som kulaker, en del av den av Stalin förföljda gruppen.

Till familjen hörde förutom fadern också modern Helena, (född 1890), tre döttrar och en son. Det yngsta av barnen var sonen, född 1929. Familjens döttrar var, vilket var normalt med deras bakgrund, till stor hjälp i ladugårdsarbetet, samt vid höbärgning och sädesskörd. Pojken fick utföra lättare hjälparbeten. Alla fick samma lön som gårdens andra arbetare.

1944 på hösten då ett stilleståndsavtal slöts mellan Finland och Sovjetunionen, krävde Sovjet att alla Sovjetmedborgare skulle återlämnas. Korpelainens familj gjorde som man blev tillsagd och förberedde sig på att resa tillbaka till sitt land. Pappa förberedde resan genom att ta med en säck potatis och kossan. Potatisen togs ifrån dem vid gränsen. Mottagarna förstod inte då vad de skulle göra med kon. Kor fanns tydligen inte med på listan över sådant som skulle beslagtas, så den blev kvar i familjen ägo.

Familjen fördes till trakten av Vologda. Men där fanns inte möjlighet att livnära sig. Familjen Korpelainen begav sig mot Estland och kom till Tartu. Från Tartu blev de avvisade. Så de begav sig mot Sovjetunionen igen ledande sin ko. Nu riktade de in sig tillsammans med sin ko på Aunuksområdet i norr. Detta var precis samtidigt som Stalin dog 1953. Chrusjtjov meddelade att alla medborgare fritt skulle få välja var de ville bosätta sig. Familjen Korpelainen bestämde sig för att ta sig till Viborg och där stannade de.

Vi hörde inget från familjen under lång tid. År 1992 fick min syster av en tillfällighet höra om familjen av en finsk präst. Prästen hade hållit gudstjänst i en kyrka i Viborg. Han hade träffat Korpelainen i kyrkan. Vi visste att det var stor brist på matvaror i Viborg. Min syster Iita Kapainen önskade och bestämde sig för att lindra familjen Korpelainens situation. Vi upprättade förbindelse med Korpelainen. Vi gjorde tre resor med bil på 1990-talet med mängder av livsmedel till våra vänner. Korpelainens dotter Eevas pojke, Juri, bor som återflyttare i Kouvola. Han arbetar som rörmokare och har det bra.

Toivo Rännäli, akademiker

Akademikern Rännäli har kommit som återflyttare till Finland. Första gången jag träffade honom var i Krasnojarsk, andra gången i hans hem i Finland.

Toivo föddes i byn Toserova vid Ladogas strand 1921. Hans familj deporterades. Toivo har bott 52 år i Krasnojarsk. På 1990-talet flyttade han till Finland tillsammans med sin hustru. Frun dog för några år sedan. Den ryskfödda hustruns aska har förts till Ryssland enligt hennes önskemål. Toivo bor ensam i Vantaa, men har också en bostad och ateljé i Krasnojarsk. Han pratar utmärkt bra finska.

Toivos farbröder, Eino och Taavetti Rännäli sköts. Farbrodern Yrjö hade hamnat på tyskockuperat område under kriget och fördes via Kloogalägrät till Finland. Farbroderns familj hade stannat i Finland. Toivo Rännäli minns: "Åren 1918–1919 brände man hus. Då inträffade också Finlands klasskrig. Då längtade också Ingermanland efter självständighet. Då levde men som om man väntade på något. Pappa byggde ett hus och bastu. Jag föddes mellan min mamma och vår ko i skogen den 25.10.1921. Mamma sa att mars är en lyckomånad. Pappa ledde en vit häst".

10.5 Den finska gruppen

Sommaren 2007 i akademikern Toivo Rännälis hem i Krasnojarsk. Från vänster Eira Mollberg, Vijo Martikainen vår tolk Bertta Cheburnoi, Tyyne Martikainen och Toivo Rännäli. Foto: Viljo Martikainen.

Människorna som bodde nära gränsen började förflyttas till förvisning. I april 1931 bestämdes att min far skulle fängslas. Skälet berättade man inte. Familjen deporterades till Sibirien år 1931. Till och med vår hund sköts. Kvinnorna grät då avfärden var inne. Människor fördes ombord på det långa tåget längs hela järnvägsperrongen. Det var mycket människor. Det var skrik, kommandon och svordomar. Tåget var fullpackat med folk, i varje vagn 50 personer. Resan varade 18 dygn. Människor insjuknade och dog. De döda lämnades på stationerna.

Första maj anlände vi till stationen i Krasnojarsk. Det var en vacker dag, det var snö på marken och floden Jenisej var fortfarande isbelagd. De förvisade placerades på andra sidan Jenisej i baracker. Där fanns folk från många folkgrupper. "I Sibirien utförde vi slavarbete. Finländarnas lott var skogsarbete. I Angara tog man väl emot finländarna", berättar Toivo.

Från Rännälis familj hamnade två på arbete i guldgruva. Toivo hamnade tillsammans med sin bror på vägarbete. De deporterades liv var svårt. Man kunde inte gå i skolan för man hade inga skor. 16 år gammal begav sig Toivo ut i världen. Han studerade konst på konsthögskolan i Omsk i två år. Taigaskogen hade kallat. Han byggde ett hus uppe i bergen. Toivos mor kom för att leva med Toivo i huset. Han kallades in till underrättelse-officersskola. Han antogs inte

som spion utan som lärare. "Enligt Stalin var alla finländare folkfiender som borde skjutas. Efter kriget ville alla deporterade bort från Sibirien tillbaka till sina gamla hemtrakter. Men det fick man inte tillstånd till. I slutet av 1940-talet fick ingermanländare återvända till Petroskoi-området, där behövdes arbetskraft. Ingermanland har en flagga och ett vapen men inget land", säger Toivo.

Toivo Rännäli har som konstnär fått ta emot många hedersutmärkelser och pris. Han är akademiker-författare-konstnär, rysk folkmålare, medlem i Peter den stores akademi. Han är också invald i den finska konstunionsen.

Toivo är medlem i Vantaa konstförening. Han har skrivit fem diktböcker. Han har beskrivit konstnärens tillvaro i boken: "Varför blir en människa konstnär". Han har skrivit ett verk om sin tid i Taimyri. I Itarka hade han upplevt grymhet. Under Sovjettiden hade han fått deltaga med myndighets delegater på en Europa resa. Men till Finland fick han inte resa.

Toivo Rännäli kom till Finland som återflyttare. Han berättar att han blev tillfrågad i Finland om han ville undervisa om målning. Han var villig till det. Det var en överraskning för honom att han fick undervisa grundskoleelever. Toivo var inte van vid att eleverna tilltalade honom med förnamn och duade honom. Så undervisningen upphörde.

Den seriösa ryskkonstskolade, som fått hedersutnämningar, belönad konstakademiker säger att man inte värdesätter hans arbete i Finland. Det har ansetts vara socialistisk realism. Han å sin sida ger den finska konstuppfattningen svidande kritik och frågar: "Var finns färgharmonin, var finns målningarnas rytm. Finsk konst är som pornografiteckningarna på en italiensk toalett". Toivo Rännäli närmar sig 90. Världsmedborgare, medborgarskap i två länder, kreativ konstnär, författare, diktare som ser sig runt i världen. Bedömer, indikerar skönheten och harmonin i sina målningar och har en vass sarkastisk syn på konsten vid diskussioner med människor. Så skall en konstnär vara.

Efterskrift: *Toivo Rännäli lämnade oss i Vanda 15.3.2012.*

Tyyne Tuhkanen (född Neuvonen)

År 2007 blev jag bekant med Tyyne Tuhkanen, från släkten Neuvonen, vid hennes återflytt till Finland. Då intervjuade jag henne. Jag träffade Tyyne också då och då i samband med ingermanländska aktiviteter och sammankomster, där hon som aktiv människa deltog. Tyyne berättade detaljerat sitt livs historia. Hon var musikalisk. Mitt i en intervju kunde hon sätta sig vid pianot och ge oss en vederkvickande musikstund för att lätta upp diskussionerna.

Tyyne Tuhkanen föddes i byn Villasikylä i Tuutari i Aatamis och Annas (född Leino) fembarnsfamilj år 1925. De övriga barnen var den förstfödde Antti (född 1911), Väinö (född 1914), Juho (född 1916), Aino (född 1920) och Toivo (född 1930).

Före kollektiviseringen hade familjen varit välbärgad. Familjen hade två bostäder. I den ena fanns en affär som hade ägts av farfar. Tyyne hjälpte sin far att sköta affären. Farfar hade dött tidigare.

Åren 1929–1930 började landsbygdens kollektivisering och med den förvisningarna. 1929 tog man affären ifrån familjen, ladugården, kon, hästen och annan egendom. Familjen fick behålla den ena kon och fick stanna kvar i huset. Till sitt förfogande fick de två små rum och ett kök. Det andra huset användes av kolchosen. Fadern och modern hamnade i arbete på kolchosen. I det skedet tömdes inte Tuutari på folk och människorna deporterades inte.

Familjen äldsta pojke hade gjort militärtjänst redan i början av 1930-talet. Han hade fått officersutbildning. Efter att ha lämnat armén arbetade han som chaufför i Leningrad. Han var gruppledare och idrottsman. På fritiden ledde han byn Villasikyläs fritidsaktiviteter.

Antti var också mycket musikalisk och ägnade sig aktivt åt musiken. Han samlade på äldre instrument och grundade en balalajkaorkester bland familjemedlemmarna. Själv komponerade han också. Tyyne spelade altbalalajka. Körledare var Matti Husu, som Antti hade lärt känna i sångkören.

I 1936 års olympiad i Berlin tävlade man också i olika konstgrenar. Neuvonens familjeorkester hade utsetts från Krasnojseles distrikt och kallats till Marinskiteatern i Leningrad för utslagsgallring. Vid tillställningen valde man ut ytterligare artister till dem som valts ut i Moskva. Antti hade själv komponerat musiken. Mitt i intervjun sätter sig Tyyne vid pianot och spelar för oss. Skickligheten har bevarats.

Fadern Aatami Neuvonen hade varit i Himasi i Hatsina på sin kusins begravning 1936, och under natten fått en hjärtinfarkt och dött. Efter faderns död var Antti tvingad att börja arbeta på kolchosen tillsammans med sin mor. För familjen var det nödvändigt att två av dem arbetade på kolchosen annars skulle man ha tagit resten av deras tillhörigheter från dem.

På den tiden levde man under svåra förföljelser och avrättningar. Människor sköts under nätterna i Leningrads fångelser. Antti fängslades i juni 1938. Familjen fick inte någon information om Anttis öde. Mycket senare, först 1958, fick mamma ett dödsintyg där det stod att Antti hade avlidit 1945. Detta besked visade sig senare vara en lögn och påhittat.

Människor försvann. Villasinkyläs musiklärare Matti Husu hade fått en inbjudan till en begravning i Peroskoi. Han begav sig ut på resan och försvann. Efter det vet man inte något om honom.

Som återflyttare vill Tyyne bringa klarhet i Anttis öde. Släktingar har rätt att efterfråga och få besked från KGB om vad som hänt avrättade. Tyyne bad om hjälp från St. Petersburgsbon Leonid Gildi för att få uppgifter om sin brors öde. Från den högsta rättsliga instansen i Ryssland fick man svaret i vilket det sades att Antti hade skjutits tre månader efter fångslandet. Skälet till avrättningen

10. Berättelserna och intervjuerna

sades det inget om. Tyyne läser högt ur förhörsprotokollet som hon fick, förhörsledarens frågor och Anttis svar:

Har den anklagade verkat i politiska grupperingar, om så i vilka? Anttis svar: Nej.

Har den anklagade varit i rätten tidigare? Anttis svar: Nej.

Redogör för familjemedlemmarna. Antti: Mor, tre bröder och två systrar. Far är död.

Har ni släktingar i utlandet, vem, vad gör de? Anttis svar: Nej, inga.

Redogör för släktingar och vänner, finländare, dina lärare, dina skolkamrater i Leningrad, ange samtliga namn. Antti nämnde alla begärda namnen.

Känner du några agitatorer som pratar maktpolitik? Anttis svar: Jag känner ingen.

Något skäl fanns inte men Antti sköts. Modern sörjde hela tiden och väntade att Antti åter skulle komma hem. Då modern efter krigen fick beskedet att Antti var död, insjuknade hon i en hjärnblödning orsakad av högt blodtryck. Tyyne skötte om sin sjuka mor i fem och ett halvt år till hennes död 1963. Livet hade varit tungt.

Bröderna Väinö och Juho hamnade i vinterkriget på hösten 1939. Pojkarna samlades upp på ett tåg i riktning Petroskoi. I Petroskoi utrustades Kuusinens folkarmé för att inta Viborg. Modern hade kommit till stationen för att träffa sina pojkar, men tåget hade redan gått. Då reste hon till Petroskoi och träffade sönerna där. Juho tjänstgjorde som chaufför. Väinö hade hamnat vid fronten. Som finsktalande hade han tvingats ropa krigspropaganda över frontlinjen. "Här är det bra att leva, finnar kapitulera, kom över hit".

Vid krigsutbrottet sommaren 1941 sårades Väinö svårt. Soldaterna hade samlats vid stationen Peterhof i ett tåg som gick mot Pihkova. På tåget fanns det pojkar från Tuutari. Vid stationen i Luki hamnade tåget i ett svårt bomböverfall från tyska flygplan. Tågets alla 16 vagnar bombades sönder.

Från Väinö kom det ett brev avsänt från ett sjukhus i Leningrad i vilket han berättade att han hade blivit mycket svårt sårad vid bombningen. Magen var öppen och han hade förlorat ett öga. Från sjukhuset förflyttades de österut. Då han tillfrisknat togs han, trots att han var invalid, in i en arbetsbataljon. Arbetsoförmögen som han var, släpptes han. Efter att ha fått lämna arbetsbataljonen förflyttade han sig till Kazakstan och där träffade han en rysk kvinna med två små döttrar, och flyttade ihop med henne. Under nio år visste vi inget om Väinö. År 1949 kom han tillsammans med sin flickvän till Pihkova för att träffa sin mor och den övriga familjen, som då bodde där. Mycket hade inträffat i broderns liv. 35-åringen såg ut som en gammal gubbe.

Kriget fortsatte. Tyskarnas kraftiga anfall gick över Baltikum och Ingermanland. Trupperna ryckte fram och närmade sig Leningrad. En del ingermanlän-dare drog sig då striderna närmade sig in mot Leningrad. En del blev kvar på tyskockuperad mark. Tyynes bror Juho arbetade på Kirovfabriken i Leningrad. Han bad om tillstånd att få hämta familjen från området som anfölls av tyskarna. Samma natt bombade tyskarna sönder förbindelserna med Leningrad. De ryska trupperna hamnade i oordning och retirerade. Under reträtten sprängde de bland annat Tuutaris kyrka. Tyskarna besatte Tuutari i september 1941. På den gamla begravningsplatsen har man idag anlagt en skidanläggning. Tyyme säger: "Över vårt eget folks ben är det nu en skidbacke, St. Petersburgs ungdomars idrottsplats".

Juho kunde inte ta sig tillbaka till Leningrad, han blev kvar på tyskkontrollerat område. Tyskarna värvade honom till sin egen armé. Han var 24 år då. Han var rädd för att information om detta skulle komma fram och på sin vakt hela livet.

Det tyska bombflyget visste inte med säkerhet var de egna trupperna befann sig. Flyget bombade stora områden där de egna förtrupperna fanns. Från Pulk-kovaområdet sköt man med artilleri mot ryssarna. Tuutari hamnade under eld från båda sidorna. En stor del av bomberna hamnade dock i sjön. Så klarade sig också husen i Tuutari, inte ett enda hus brann ned.

I början av erövringen av Ingermanland ansåg tyskarna att ingermanlän-darna var ryssar och ägnade sig åt plundring, de stal grisar, höns, ägg och annat. Invånarna rapporterade stölderna. Då tyskarna fick veta att de lokala invånarna var finländare blev inställningen annorlunda. Om plundring kom fram, straffade tyskarna plundrarna mycket hårt. De sändes till striderna i Tosnaområdets träskmarker.¹ Därifrån kom inte många tillbaka. De som dödades i striderna sjönk ned i träskan. Tyskarnas pionjärtrupper och pansartrupper höll övningar i området. Leningrads inringningslinje bildades ca 15 kilometer från Tuutari. I det av tyskarna besatta området hamnade invånarna i tyskt arbete. De fick 200 gram bröd om dagen för sitt arbete. Tyskarna behövde också bostäder. Hälften av bostäderna i byn skulle överlåtas till dem. De vräkta invånarna fick lov att bo hos andra byinvånare.

Finlands lutherska kyrka sträckte ut sin verksamhet till de av tyskarna besatta områdena med församlingsverksamhet. Uppgiften gick till en präst utsänd från Finland. Han var en ingermanländare som hade utbildat sig till präst på 1920-talet, Juhani Jääskeläinen. Tyyme gick senare under kriget i konfirmationsskola i Villassi hos Juhani Jääskeläinen.

Då kriget startade var Tyyme 16 år. Tyyme hade läst tyska i skolan under några år. Så hamnade hon i arbete hos tyskarna som springflicka.

¹ Man menar de stora, vidsträckta träskområdena mellan Tosna älven och Mga älven som heter Gertovskoje, Nasttasjin Rukav, Gldkoje, Zagonnje.

1942 började tyskarna förflytta unga ingermanländare med tvång till Tyskland som arbetare. Där behövde man arbetskraft. I byn blev det i första hand bara äldre och barn kvar. Invånarna tvättade tyskarnas kläder. Tyyne arbetade som tyskarnas springflicka i nästan tre år. Familjen bestod då av modern, systemn Aino, Tyyne och brodern Toivo. Senare utredde ryssarna vem som hade arbetat åt tyskarna. Tyynes mor hade senare blivit hotad och angiven för det.

På hösten 1943 började de tyska trupperna att kollapsa och drog sig tillbaka från den ryska anfallsvågen. Ingermanlänarna började förflyttas till det estniska Kloogalägret, där de väntade på transport till Finland. Civilbefolkningen från Tuutari flyttades västerut i och med det tyska tillbakadragandet mot uppsamlingslägret som upprättats i Hatsina stad. Där var ordern att förflytta sig vidare till Klooga. Hatsinas uppsamlingsläger hade funnits från början av kriget. Människorna var instängda med taggrådsstängsel. I lägret fanns det sjuka, vintern dödade människor, döda låg längs vägrenarna.

Också Hatsinalägers människor flyttades under hand till Kloogalägret. Familjen Neuvonen, modern Anna och hennes tre barn lastades på ett tåg, som hade tre vagnar avsedda för finländare. Men tåget gick inte till Klooga utan var på väg mot Tyskland. I Anttila på den Estniska sidan nära Riika, hade tåget stannat och ingermanlänarna hade blivit ombedda att stiga ur. Vagnarna behövdes vid fronten.

Människorna från de tömda vagnarna väntade på vidaretransport i två veckor på stationen med allt sitt bagage. Estländska familjer hjälpte folk med skydd i sina hem. Estlänarna var också förvånade över att ingermanlänarna var på väg till det fattiga Finland. De försökte övertala ingermanlänarna att stanna i Estland.

Men ingermanlänarna ville till Klooga och vidare till Finland. I Klooga fick de åter vänta. Där fanns ett, av tyskarna starkt bevakat, koncentrationsläger för judar och brottslingar. Estländska pojkar klädda i tyska uniformer i tysk tjänst var vakter i koncentrationslägret. Det andra lägret var ett genomgångsläger där ingermanlänarna inväntade transport till Finland. Det var friare och bevakades av finländare. I lägret rådde svält och sjukdomar. Hela tiden levde man i ovisshet och i fruktan.

Tyyne berättar om en familj, där mor och barn hade blivit åtskilda i Klooga. Modern hade hamnat i tyskarnas koncentrationsläger, barnen i en barnavdelning på lägret för civila. Modern var förtvivlad och bad om förflyttning till sina barn och fick det också. På en månad hade moderns utseende förändrats så mycket att barnen inte kände igen henne. Moderns röst kände dock barnen igen.

Väntandet i Klooga drog ut på tiden. Tyyne kommer ihåg datumet 9.11.1943 med säkerhet, då de fick stiga ombord på fartyget till Finland. Fartyget gick genom farliga minfält. De fick alarm om att gå ned i fartygets lastrum. Först på finskt vatten fick de stiga upp ur lastrummen. Fartyget var destinerat till Hangö,

10.5 Den finska gruppen

men där tog man inte emot fartyget. Det fortsatte till Åbo hamn. Med passagerarna kom också lössen till Finland. De ankommande fördes genast till lusbastu. Ångan var varm. "Tip, tip, lössen bara föll", beskriver Tyyne.

Två veckor väntade de i Åbo, varefter 600 ingermanländare sändes till Uleåborg. Där togs man väl emot. De inkvarterades i Uleåborgs lyceums karantän. De var uthungrade, avmagrade trashankar, skolösa med fötterna inlindade i trasor och fotlappar. Barnen insjuknade. Det var ju inte så konstigt efter alla krigshändelser och efter lägervistelserna. Uleåborgsborna kom för att titta på oss i lägret. De finska barnen var förvånade och frågade sina mammor vad det där var för något. Då mödrarna svarade att de är människor som vi, hade barnen invänt att de inte var människor. Tyyne arbetade på karantänen som valutaväxlare och som maskinskriverska. Hon ville ha arbetstjänst för ett arbetsbetyg.

Till en familj önskade man få en mor med tre barn. Neuvonen var en sådan familj. De placerades i ett fattigt hus nära Relletis station, där det bodde en gammal kvinna med sin hemmavarande son. De hade tre kor som Tyyne's mor började sköta om för matersättning. På så sätt fick familjen mat för dagen. Tyyne, Aino och Toivo var utan arbete och utan lön. Aino fick arbete på ett boktryckeri i Uleåborg.

En finskingermanländsk tradition är sommarfesterna. Tuutaris folkdräkt från Ingermanland är en av de vackraste finska dräkterna. Hyvikää 6.7.2006. Foto: Viljo Martikainen.

Då det var dåligt med arbete och ingen lön erhöles flyttade familjen till Paavola, till ett av de rikaste hushållen i trakten. Husets fru var svensk. Som välbärgad hade hon kunnat köpa gården. Husfadern var estländare som kommit som flykting till Finland. Gården hade 14 kor. Även här skötte mamma om korna. Tyne hjälpte till i hemmet och Toivo arbetade ute på åkrarna. Mamma hade dåliga ben. Frun hjälpte henne till sjukhusvård och åderbråcksoperation och Tyne till en skrivmaskinskurs i Brahestad. Betyget från kursen finns fortfarande kvar.

Då hösten 1944 närmade sig började det gå rykten om att ryssarna krävde sina medborgare tillbaka. Den estländska hemmansägaren blev rädd, han var skräckslagen. Han ordnade en auktion och familjen försvann till Sverige.

Återigen var man tvungen att flytta till ett nytt ställe. Nu kom man till Toppila nära Uleåborgs hamn till Toivo Karjalainens hem. Husets fru var bokhållare och mannen mekaniker. Gården hade en ko och två grisar. Tyynes mor skötte ladugårdssysslor. Tyne var barnflicka åt familjens två barn och Toivo arbetade i skogen.

Det blev höst 1944 och så kom ryssarna. Finländarna kallade dem ryssar. Ingermanländarna kallades till möte, och de beordrades tillbaka till Sovjetunionen. Till de återvändande gavs tre dagars matransoner och andra varor. Toivo hade fått en "puuko" av husbonden. Husfrun lämnades gråtande. Hon var gravid och blev nu utan hjälp.

Så begav vi oss av den 21.12.1944 i god tro på väg mot hemmet i Tuutari som man hade sagt till oss. De resande var kvar på tåget i nio dagar och anlände slutligen till Jaroslav oblast sådär 400 kilometer öster om Leningrad. I Finland visste man uppenbarligen att ingermanländarna inte skulle få komma hem till sina gamla hemtrakter utan skulle fraktas längre bort. Då Tyne pratade med lokföraren på Vainikkalas gränsstation om Ingermanland sade han åt dem att rymma. I Viborg grävde ryssarna igenom allt bagage. Böcker, fotografier och knivar togs ifrån dem. Då de kom till Leningrad såg de av ljusen att de passerade. Bak i vagnen placerades en vakt.

På stationen i Rostov väntade en gubbe med boskapsvagnar. Han skrek åt "vitfinnarna" och körde lasten i boskapsvagnarna 12 kilometer till en by vid namn Makarovo. Ingermanländarna fick springa bakom boskapsvagnarna. De spreds ut i olika byar. Tre familjer per by. Till bostad gav man två rum till tre familjer.

Nästa dag började skogsarbetet oberoende av att det var nyårsdag. Med rostiga sågar sågade man stockar. På våren drogs de ned till älven för att flottas. Om man fullföljde dagens stänga norm fick man 600 gram bröd för en dags arbete. Vattnet var förorenat. Toivo insjuknade i tyfus. Tyne blev också smittad. Hon hamnade på sjukhus två gånger på grund av sjukdomen.

10.5 Den finska gruppen

Ingermanländarna hade fångstatus. De hade inte pass. Med slumpartade dokument hade de fått bevisa sin identitet. Tyyne använde betyget från skrivmaskinskursen i Brahestad som personbevis.

I Makarovo fanns det 60 ukrainska pojkar som hade kämpat på tyska sidan i Vlasovs befrielsearmé.¹ De sågade till järnvägsslipers.

1946 fick de som var från ryska Karelen lov att flytta till Karelen. De fick slulön, arbetsböcker och tillfälliga personbevis. Till den gamla hembyn kunde dock Neuvones inte flytta. I deras dokument fanns en stämpel som förhindrade dem att flytta närmare än 100 kilometer från en större stad.

Familjen Neuvonens avsikt var egentligen inte att flytta till Karelen. De ville komma till Tallinn i Estland. Där behövde man arbetskraft. Kriget mot Japan hade just tagit slut, och så hade också andra världskriget slutat. Alla tåg var fulla av soldater. Neuvonens sov många nätter på järnvägsstationen och väntade på att få komma med ett tåg. Toivo hade sovit så tungt med huvudet på en låda innehållande en kaffeservis, som de fått som gåva, att han inte märkte att servislådan byttes ut mot en tegelsten, utan att han vaknade.

I början av 1947 fick de alla anställning på Tallinns vårdhem för invalider. De fick också en bostad med ett rum och kök. Nu fick de också riktiga femårs pass. Men i mars 1948 kallades de till säkerhetstjänstens kontor och beordrades att ge sig av till Krasnojarsk i Sibirien på egen bekostnad. Dit ville de inte åka och de hade heller inte råd med en sådan resa.

Familjen Neuvonen bestämde sig för att försöka åka till Pihkova, som ligger 50 kilometer från den estniska gränsen mot öster. Man lovade arbete där och Tyyne återvände till Tallinn för att hämta sin mor, sin bror Toivo och sin syster Aino. I Tallinn hade Tyyne gjort ett försök att leva tillsammans med en man från Jaroslav. Det fungerade inte. Hon blev gravid. Mannen blev kvar i Tallinn och de sågs aldrig igen.

På byggarbetsplatser i Pihkova lärde sig Tyyne och Aino att rappa fasader. Modern var hemma. Toivo arbetade som lastare. Som bostad hade de ett rum där det redan bodde fem familjer och så kom Neuvonen som den sjätte. Tillsammans bodde det 19 personer i rummet. På natten var golvet, sängbottnarna och bordet fullt med sovande.

¹ Andrej Vlasov var general i Röda Armén under andra världskriget, hamnade i tysk fångenskap och bytte då sida anslöt, sig till tyskarna. I slutet av kriget fick han bilda de ryska folkens befrielsearmé i Prag vars styrkor tjänstgjorde tillsammans med den tyska armén i underhållsuppgifter. I slutet av kriget kapitulerade Vlasov till de allierade men de allierade var inte intresserade av dem som samarbetat med nazisterna. Vlasov överlämnades till Sovjetunionen, där han och några av hans kommandanter hängdes 1946. Röda Armén behandlade befrielsearmén som förrädare. De sköts eller hamnade i fångläger i årtal.

Tyynes lilla pojke föddes på BB. Tyyme hade ingenstans där hon kunde vara. Vid den tiden försökte man ta barnet från den ensamma modern. Aborter tilläts inte. Tyyme säger att hon inte skulle ha velat det heller. Den som gjorde abort kunde få tio års fängelsestraff, samtidigt straffade man den som utfört aborten. Myndighetsrepresentanter kom till sjukhuset. Tyyme kunde lämna sjukhuset men fick inte ta barnet med sig. Vänliga främmande människor hjälpte henne och lät henne och barnet flytta in hos sig. Tyyme kommer ihåg Sonja Nykänen hos vilken hon fick flytta in med sitt barn.

Systemen Aino hade hittat en man och flyttat med honom till Kalinin oblast. Tyyme skrev till sin syster att hon skulle vilja komma till henne på en moderskapssemester. Systemens man Paavo kom för att möta Tyyme vid tåget. Tyyme frågade genast var Aino var men Paavo svarade att först åker vi hem så berättar jag sedan. Där fick hon veta att Aino hade fängslats på ett halvår. Hon hade lämnat arbetet utan lov och blev straffad för det. Tyyme åkte tillbaka till Pihkova.

I maj 1949 började värvning av skogsarbetare till Karelen. I stort sett alla finländare åkte till Karelen. De skrev skriftliga avtal för skogsarbetet. Även Tyyme åkte med sin son, mor och bror. Också den återfunna invalidiserade brodern Väinö som kommit till Pihkova och hennes flickvän följde med. Senare kom också systemen Aino och hennes man Paavo från Kalinin till Petroskoi.

På stationen i Petroskoi sa människorna till dem att: "bry er inte om avtalen, bry er inte om det tunga skogsarbetet. Stanna här i staden, här finns gott om arbeten". Så de stannade i staden och fick också arbeten. Tyyme arbetade på byggen. Toivo arbetade på dagarna och gick i körskola på kvällarna. Också bostad ordnade sig. Familjen fick disponera ett rum i en trerumslägenhet med gemensamt kök.

Tyyme hade blivit bekant med sin blivande svärmor, som var en gammal bekant till mor från grannbyn. Denna bekanta till mor bad Neuvonens familj att bosätta sig hos henne i hennes lägenhet i ett större rum. Tyyme visste naturligtvis inte då att hennes mors väninna senare skulle bli hennes svärmor.

Eino Tuhkanen, Tyynes blivande man, hade haft sina egna kvinnoäventyr i Estland, vars resultat hade blivit ett litet flickebarn. Eino hade blivit hotad till livet och måste fly. Han anslöt sig till skogspojkar. Skogspojkar skaffade sig sin mat genom stölder. Polisen sökte efter dem och de blev straffade. Eino hade åkt fast men lyckades rymma.

Eino hade tidigare varit i Jaroslavl. Han hade hemska minnen därifrån. Hans bror hade fängslats där och blivit sparkad till döds. Eino visste att om han åker fast i Estland kommer han med säkerhet att sändas till Ryssland. Det ville han undvika till varje pris. Han hade kommit till Pihkova och bett om pengar av sin mor. Där hade Eino ändå blivit fast och sänd till Tallinn. Eino fick en dom på 25 års fängelse och han sändes till Archangelsk. Även därifrån försökte han rymma. Han vandrade i skogarna i två veckor och åkte åter fast. Han sändes till ett fängelse i Perm bortom Ural.

10.5 Den finska gruppen

Från fängelset kunde Eino skicka ett brev varje halvår till sin mor. Då modern inte kunde läsa läste Tyyne breven för henne. Från Einos barns mor kom det en vädjan om hjälp och att hon önskade komma till Einos mor för att bo hos henne. Modern trodde att hennes son aldrig skulle återvända från fängelset i Perm. Hon bad Tyyne skriva ett svarsbrev till Einos barns mamma och säga att: "kom inte hit, Eino är död".

Tyyne och Eino började brevväxla. Tyyne skickade ett fotografi på sin ett och ett halvårige pojke. Tyynes son var i samma ålder som Einos dotter i Estland. Eino hade skruttat i fängelset om att han hade en son och visat fotografiet på Tyynes pojke för en vakt. Vakten hade försökt att ta ifrån Eino fotografiet, varvid Eino hade ilsknat till och slängt en hink slaskvatten i ansiktet på vakten.

För det fick han ett tilläggsstraff. Allt som allt hade Eino fått en dom på 25 + 10 år. Han blev sjuk från ett fästingbett och efter att ha suttit av 15 år släpptes han fri. Han frisläpptes 1964. Han skulle ha ersättning för 15 års arbete. Men han visades ett papper där det redan fanns ett kvitto på att han hade fått pengarna. Kvittot var naturligtvis en förfalskning. Någon annan tog pengarna. Han fick i alla fall så pass mycket så att han kunde ta tåget till Petroskoi.

Minnessten vid en massgrav där människor som dog under resan från Leningrad till Krasnojarsk är begravda. Stenen är avtäckd 2006. Massgraven är belägen ca. 30 kilometer från Krasnojarsk. Från vänster Reino Letonsaari, okänd dam, Annikki Smirnova och Bertta Chepurnaja. Foto: Reino Letonsaari.

Med fängelsedokumenterna var det svårt att få ett arbete. Tyne hade talat till förmån för Eino så även han fick arbete på Petroskois byggen som grundgravare. Tyne och Eino gifte sig 1974. De har inte något gemensamt barn.

Plötsligt under intervjun där Eira Mollberg deltog med mig sade Tyne plötsligt: "Nu ska jag berätta något för er som jag inte berättat för någon. Ni är de första som får höra. Jag har inte ens berättat för min mor".

Tyne hade fått en kallelse till KGBs kontor. Hon hade blivit skrämmd, någon hade kanske angett henne för att hon under den tyska ockupationen hade arbetat åt tyskarna som springflicka några år. Hon var rädd för att bli fängslad. Men till hennes förvåning blev hon erbjuden ett "lättare arbete".

"Vad är det arbetet", hade Tyne frågat. "Att höra på vad talar ungdomen om." "Hur". "Bara att höra på dansplatser, vad ungdomen talar om, prisar de Finland. Du berättar oss, vem som talar och vad". Tyne hade sin lilla pojke och sin mamma att sörja. Hon kunde inte vägra.

Som norm i angivelse system var, att man måste finna fem bybor för attb angiva. De sändes till tvångstraffsarbete. Angivare fick pengar. Senare råkade de angivna själva bli angivade. Sålunda organiserade de arbetskraft, när landet byggdes, säger Tyne för att angiva.

Intervjuaren måste ställa en besvärlig fråga: vilka var angivarna. Angivarna var personer från grannbyarna, ryssar. De angav husägarna. De ville bo i husen och genom angivelserna råkade husägarna i svårigheter och husen övergick således till nya invånare.¹

Tyne fick en kontaktman, en danskavaljer. Tyne framförde att hon inte orkade gå på dans efter arbetet och ville inte heller dansa. Det kom nya kontaktmän, de skiftades varannan vecka. Tyne hade hamnat på kroken. Då de vi frågade vad man pratade om svarade Tyne att hon inte hört något värt att berätta. Hon tvingades träffa kontaktmän fram till Stalins död. Hon levde som offer för terrorsystemets. Tyne var rädd för att bli fängslad och flyttade med sin mor och pojke till Estland. Där blev hon ändå arresterad och sattes sex månader i fängelse.

Tyne Tuhkanen bor nu som återflyttare i Finland. Hon är finsk medborgare. Medborgare i två länder är hon inte. "Ryssland är som det alltid har varit" säger Tyne och fortsätter: "Krigsveteraner respekterar man och de erhåller fördelar. Vi har varit fångar hos tyskarna. Vi har blivit fraktade genom Klooga till Finland som arbetskraft. Vi har arbetat på samma sätt som veteranerna, men har inte fått någon erkänsla för det. Rehabilitering vore nödvändig. De är konstigt att

¹ I samtalet kan ingermanländarna konstatera alldeles som bisak, att det var angivare. Det verkar inte finnas någon forskning kring detta. Troligen har man ansett saken vara så känslig att man hellre teg om det. Men trots det skulle ämnet vara ett viktigt forskningsobjekt.

10.5 Den finska gruppen

Klooga inte räknas som ett krigsområde. Lottorna på fartygen fick eklöv och fördelar. Hur är det med arbetstjänsten som utfördes i Finland?" Vem kan svara på Tyynes frågor.

Ja sände min skriftliga intervju till Tyne Tuhkanens adress för granskning. Tyynes son ringde och berättade att hans mor hade dött. Jag uttryckte mitt deltagande och frågade naturligtvis om jag kunde lägga in det jag skrivit i min bok. Tyynes son svarade att: "det var hans mors berättelse som var avsedd att publiceras". Jag har tagit Tyne Tuhkanens berättelse som ett största bevis på förtroende.

11.

Folkgruppens förskingring

Långt efter den historiska tystnaden berättar finskingermanländaren gärna om förföljelsernas tid, om sina förluster och erfarenheter. De konstaterar att nu kan vi prata. Ingermanländarna kan i regel både ryska och finska. Ingermanländarna får ersättning från den ryska staten för sina lidanden. Nu är det möjligt att delta i församlingarnas verksamhet och att gå i kyrkan. Ingermanländarna kan resa, flytta från landet, och deras pension och levnadsstandard är densamma som för den genomsnittliga ryska befolkningen.

Numera gläder sig ingermanländarna åt att de kan delta och få uttrycka sig utan att vara rädda. Ingermanländarna har kring den ingermanländska kyrkan grundat grupper för den traditionella kulturen, där man undervisar i finska och ägnar sig åt ärenden som rör den finskingermanländska identiteten. Finland är för dem ett viktigt land. Ingermanländarna besöker Finland för att söka sina rötter, släktingar. De känner sig som finländare och identifierar sig i allmänhet som finskingermanländare.

Ursprungligen hörande till Novgorods maktsfär och från 1478 underställd Moskva överfördes Ingermanland genom freden i Stolbova till Finland-Sverige, dvs. införlivades med Sverige. Sveriges kung Gustav II Adolf önskade göra Ingermanland till en stark luthersk bastion mot Bysans eller östromerska väldet, slaverna och slavismen. Gustav II Adolf ville få tyskar att invandra till Ingermanland, med de kunde inte lockas till det av krig ödelagda landet. Åkermarkerna gavs i förläning till den svenska adeln. Ägarna till gårdarna började locka invånarna i Karelen och Savolax att komma till Ingermanland. Till dem som kom utlovades skattefrihet och frihet från soldattjänst. Inflyttningen som började

under 1600-talet fortsatte på 1700-talet, då Peter den store övertog Ingermanland i det stora nordiska kriget.¹

Även om Ingermanland övergick till det ryska väldet så bevarades i stort det finska samhällskicket och den lutherska församlingsverksamheten, på vars grund de uppbyggda kontakterna med Finland och med finskheten bevarades.²

Även om Ingermanland började förryskas förändrades inte befolkningsgränserna. De olika folkgrupperna behöll sin egen kulturella identitet. De olika folkgrupperna bodde i skilda byar och använde sitt eget språk. Också tyskar hade kommit till Ingermanland med löften från de styrande om förmåner. Tyskarna var också till största delen protestanter, med en liten del katoliker. De använde uteslutande tyska som språk, varför deras kulturella inverkan på sina grannar var minimal.

Att leva i trakten runt St. Petersburg eller Leningrad och nära gränsen mot Finland har under historiens lopp inte varit lätt för den finska ingermanländska minoritetsbefolkningen. Under tsarväldets tid i slutet av 1890-talet fram till 1905 års revolution och åter på 1910-talet råkade ingermanländarna ut för samma förtryck som finländarna i storfurstendömet Finland. Den faktiska historien om ingermanländarnas öden är dock mest kopplad till det av Lenin och speciellt av Stalin ledda Sovjetväldes historia, med detta samhälles utveckling och med ett land som byggde på en kommunistisk utopi. I slutet av 1920-talet stärkte Stalin sitt grepp. Ingermanländarna råkade under 1920- och 1930-talen ut för fängslande och förvisningar i samband med genomförandet av Stalins femårsplaner och lantbrukets kollektivisering. Processen såg i Ingermanland ut som i övriga Sovjetunionen, våldsam och repressiv. Kollektiviseringen innebar att jordbrukets produktion ställdes på huvudet och det uppstod enorma praktiska svårigheter att starta upp verksamheten på kolchoser och sovchoser.³

Samtidigt började fängslandet av bönder med påhittade anklagelser och deportation av familjer. De finska ingermanländarna definierades som etniska, boende nära gränsen, fiender till fäderneslandet. Bönder som klarade sig bra dömdes som kulaker antingen till att skjutas, till arbetsläger eller förvisning. Familjer skildes med tvång från sina hem och skingrades på smärtsamma sätt till olika delar av det vidsträckta Sovjet. De förvisade miste all sin egendom. De fick inte ta något med sig från sina gamla hem. De miste sina medborgerliga rättigheter. De förvisade måste leva inom utsett område, och de hade inga personbevis. Ingermanländarna sattes i tunga arbeten. De svält, blev sjuka och en del mötte en för tidig död.

¹ Inkerin kulttuuriseura 2013.

² Miettinen 2004, 24.

³ Nevalainen 1991, 254–255.

11. Folkgruppens förskingring

Det var inte möjligt för människorna att försvara sig mot grundlösa anklagelser. Ett exempel är anklagelserna mot Matti Kähäri som lades som grund för att han avstängdes från kolchosen, där första anklagelsen gällde att hans far hade tjänstgjort som "starssi" (Landsfiskal tillika kommunens ordförande) under tsar-tiden. Den andra anklagelsen gällde hans bror som hade skjutits som vit bandit. Den tredje anklagelsen var att hans mor hade anklagats för att vara spion. Den fjärde anklagelsen var att Matti hade sålt enskild egendom innan han anslöt sig till kolchosen. Då Matti försökte försvara sig, tystades han ned och befriades från sina medborgerliga rättigheter. Matti hittade inte någon fast bostad någonstans utan hamnade tillsammans med sin familj på en ändlös flyktresa.

Statsterrorismens syfte var att injaga och vidmakthålla en fortgående skräck hos befolkningen. På detta sätt hamnar ingen utanför terrorn. För ingen visste när "turen kommer". Helena Miettinen konstaterar i sin forskning att människor ännu idag har svårt att förstå händelseförloppen. De smärtsammaste erfarenheterna vill man inte beröra. Inte ens Sovjetunionens sammanbrott och återflyttningen har kunnat smälta den på djupet infrusna känslan av rädsla. Miettinen konstaterar att samtal om Sovjetunionen var tabu. Ämnen som tystast ned är bland annat medlemskap i partiet eller fackförening.¹

Jag diskuterade med en äldre ingermanländsk kvinna, som hade kommit till Tyskland tillsammans med sin mor och hamnat i ett koncentrationsläger där. De hade lyckats komma därifrån med hjälp av finska legationen. Senare meddelade hon att hon är rädd och inte vill bli intervjuad i ämnet.

Angivarverksamheten var en av sovjetterrorismens verkligheter. De intervjuade berättar om angivarverksamheten och om angivare på ett allmänt sätt men inte mera. En av de intervjuade berättar dock modigt att hon blev erbjuden "ett lättare arbete". Samtidigt säger hon att hon inte kunde berätta om detta för någon inte ens för sin mor. Nu berättar hon för första gången för denna boks författare. Den intervjuade skulle fungera som "följeslagare och kontaktperson" och berätta om vad hon hört för systemets företrädare. Hur mycket och hur angivare verkade bland ingermanländarna och i Ingermanland är ett område som inte har utforskats. Med barmhärtighet måste man förstå att människorna hamnade i sådana förhållanden där de inte hade valmöjligheter.

De finska ingermanländarna som bodde runt Leningrad och i närheten av den finska gränsen var en av de minoriteter som led svårast av Stalins förföljelser. Hur många förgjorda och av svält döda ingermanländarna är, är svårt att uppskatta. "De utplånades totala antal vet ingen" konstaterade Anatoli Razumov vid en diskussion om hur många som är gömda i Levashovos massgravar. Nya massgravar hittas och i samband med det ny kunskap om de döda. Memorials forskarteam har fortsatt sitt arbete såväl i St. Petersburg som på olika håll i

¹ Miettinen 2004, 205.

Lokalbefolkning och deporterade ingermanländare i Mellan-Asien på samma fotografi år 1937 eller 1938. Foto: Toivo Jääskeläinens fotosamlingar.

Ryssland och fyller med på nya uppgifter i martyrologin allt efter som de kommer fram.

Det fanns en tid då de finska ingermanländarna var försiktiga med att tala finska. Till och med i hemmen pratade man ryska med barnen. Man har berättat att det till och med fanns barn som inte visste att deras föräldrar kunde tala finska. Det kom en tid då de förvisade slapp sina bojar. En del kunde flytta närmare Ingermanland. Men till en början fick de inte bosätta sig närmare än 100 kilometer från Leningrad. En del av de förvisade stannade kvar på deportationsorterna. Människorna som förlorat allt hade under svåra förhållanden åter börjat bygga upp sina liv. Många har flytt från Ryssland någon annan stans. Deras dyrbaraste minnen var minnet av barndomshemmen.

Historien har förflyttat de finska ingermanländarna långt från sitt eget land. Från en egen, sammanhållen befolkning har resterna spritts ut runt om i Ryssland och i utlandet. Återflyttningen till de gamla hemtrakterna har endast varit marginell.¹ En del av ingermanländarna har stannat på förvisningsorterna, en

¹ Miettinen 2004, 24.

11. Folkgruppens förskingring

del har kommit till St. Petersburg, till Petroskoitrakten eller till Estland. Ingermanländare eller deras ättlingar har bosatt sig i Sverige, Estland och runt om i Sibirien, i Petroskoi och ryska Karelen och nu efter återflytten framför allt i Finland. Enligt Kaarina Mononens forskning bodde 1989 i Leningrad – St. Petersburgsområdet omkring 25 000 ingermanländare. Antalet har minskat pga återflytten till Finland. Enligt Mononens doktorsavhandling är totalantalet finska ingermanländare i Ingermanland numera 15 000–20 000.¹

Toivo och Sanna Jääskeläinen hittade ett nytt fosterland i Sverige. De anpassade sig till sitt nya land men förlorade aldrig samhörigheten med sitt ursprung. Toivo och Sanna behöll en ömsesidig kontakt med andra ingermanländare vårdande de gemensamma minnena och den gemensamma historien. Deras likar är dock en försvinnande generation. De nya generationerna anpassar sig till omgivningen, till den nya tiden. Språket och traditionerna glöms.

De finska ingermanländarnas öde berör oss fortfarande. På våren 1990 kungjorde president Mauno Koivisto att de finska ingermanländare som var bosatta i Sovjetunionen skull kunna återflytta. Återflyttarnas antal till Finland har man inte fullständiga uppgifter om. Återflyttarna har inte bokförts som finska ingermanländare i statistiken eller som ingermanländare. De har anlänt till Finland som estniska eller ryska medborgare och som förr eller senare ansöket om finskt medborgarskap. Det finns anledning att intressera sig för de finska ingermanländarna, historiskt, socialt och politiskt ur forskningsperspektiv. Så startade migrationen som under 1600-talet och början av 1700-talet flyttade människor från Savolax och Karelen till Ingermanland. Nu flyttar ättlingar till dessa ingermanländare till Finland. Vad jag kan förstå kommer de återflyttade finska ingermanländarna och finländarna väl överens på ett naturligt sätt.

I regeringens framställning till riksdagen (HE252/2010) om att anta ett lagförslag om utlänningars inflyttning 48§ har man enligt information och underlag från olika statistiska källor uppskattat att under de senaste 20 år har ca 30 000 återflyttare kommit till Finland framför allt från Ryssland och Estland. I kön för återflyttning fanns år 2010 ungefär 10 000 personer vars ärenden ännu inte börjat behandlas. Hur allvarligt menad önskan att återflytta är hos dessa personer känner man inte till.² Rätt att ställa sig i kö för återflyttning till Finland har finska ingermanländare. De har rätt att söka uppehållstillstånd fram till juli 2016.

Å andra sidan ser man återflyttningen till Finland som slutet för den finskingermanländska identiteten. Då vi diskuterade återflyttningen med Alfred Nurminen, en till hembygden i Toksova återflyttad, sa han: "Detta är den sista

¹ Mononen 2013, 8.

² HE 252/2010.

spiken i kistan för det finskingermanländska och för den egna kulturen. De bästa, mest livsdugliga, utbildade unga, flyttar bort. Ingermanlands folk och kultur finns inte längre. Det finns inte tillräckligt med människor att vidmakthålla den". Den gamle mannens raka svar ger en bild av de finska ingermanländarnas djupa besvikelse och längtan efter traditionell sammanhållning. Folket är skingrat.

Ingermanlands identitet och kultur var efter andra världskriget, under mera än 40 år mera av hågkomst än aktiv och levande verksamhet. Före den ingermanländska renässansen har ingermanländarna i Sverige vårdat sina traditioner mest synbart, anser historikern Pekka Nevalainen.¹

Före andra världskriget fick de finska ingermanländarna en folkkyrklig och luthersk uppfostran. Då ingermanländarna på 1930-talet började få känna av det hårdnande klimatet, var deras naturliga sätt att tolka detta religiöst färgat och att söka tröst genom tron. De generationer som föddes efter kriget fick en fragmentarisk religiös uppfostran och de flesta förmedlade ingen religiös uppfostran till sina barn, skriver Jouko Sihvo i sin forskning.²

I våra diskussioner konstaterar Inkeri Peterson, den förra ordförande för Sveriges Ingermanländare riksförbund att på den tiden, då sverigeingermanländarna ännu inte på riktigt hade någon uppfattning om hur mycket de redan hade försvenskats, kände de sig som ingermanländare bara i emotionella situationer. Inkeri Peterson karakteriserar det som något slags nostalgi - sverigeingermanländarna var nostalgi-ingermanländare.

Det egna språket, landet och religionen är det som starkaste håller ihop en gemensam folklig identitet. Efter Sovjetunionens kollaps har den lutherska kyrkans nya verksamhet och församlingsarbete varit av avgörande betydelse för den finska ingermanländska kulturens och det finska språkets på nytt födelse och bevarande vilket skett i rask takt fram till i dag. Eila Lahti-Argutina konstaterar att efter den etniska skingringen av de finska ingermanländarna så har återflyttningen till Finland alltsedan början av 1990 helt lamslagit förväntningarna på en ingermanländsk uppgång.³

Många av de intervjuade berättar om krigstidens och förvisningstidens svält och dess efterverkningar. Svälten satte spår i människornas kroppar och själar i de långa ihållande svåra provningarna. I straffarbetslägret led Antti Jääskeläinen och beskrev många av de torterades erfarenheter i sin dikt *bröd*: "Om svälten har ätit sig in i benets märg går tanken endast till bröd och till att äta." Men om brödets värde är störst är det andliga brödet mest värdefullt. Trons övertygelse är fast, den hjälper vid de svåraste provningar.

¹ Nevalainen 1991, 292.

² Sihvo 2000, 257.

³ Lahti-Argutina 2001, 23.

11. Folkgruppens förskingring

Människorna kommer med sorg ihåg sina döda anhöriga, som begravdes någonstans på en fjärran plats, men andras gravplatser vet man inte ens var de finns. Människor har rätt att minnas sina döda och besöka minnesplatser. Gemensamma minnesstunder, minnesplatser och minnesdagar påminner om det förgångna. Vid intervjuerna och diskussionerna med de finska ingermanländarna framkommer att tron och trosfrågorna är mycket viktiga för stärkandet av gemenskapen och livskraften. Församlingsverksamheten och kyrkobesöken sammanför den nuvarande äldre ingermanländska befolkningen i en gemensam kyrklig och kulturell verksamhet.

Anni Jääskeläinens släktforskning *Karkoitettu* (2001)¹ (*Förvisade*) handlar om en förvisad släkts minnen och reflexioner från åren 1931–1935. Jääskeläinens forskning består av berättelser från släktens medlemmar som hamnade i förvisning. Berättelser från det mytiska Ingermanland, förvisningen och om "återkomsten". Forskningen belyser förvisningens vardag, hur förvisningen omformade släktens minnen, uppfattning om historien och gränsen mellan "vår" och "deras".

Familjer föll isär då männen fängslades. Familjerna förvisades runt om över hela Sovjetunionen. Samtiden tolkades förvisningarna som tecken på domedagen. Den yngre generationen anser att man klarar sig utan trosfrågor. Livet i Ingermanland kunde vara färgat av terror, barndomen i Sibirien kunde däremot vara lycklig.

Vi kan förvänta oss att åtskilda långt ifrån varandra, under främmande omständigheter är det omöjligt att vårda den egna traditionella kulturen. Man måste anpassa sig till det nya. Enligt Anni Jääskeläinen försökte föräldrarna ändå att föra över ett moraliskt, kulturellt, regionalt, ekonomiskt och vetenskapligt arv till den kommande generationerna. De förvisades barnens möjligheter var dock begränsade. Enligt Jääskeläinen har terrorn, försakelsen och diskrimineringen utarmat den ingermanländska kulturen.²

Enligt Anni Jääskeläinen började släktens medlemmar tillämpa en del "osynliggörande strategier" i syfte att inte bli identifierad som fascist eller fiende. Sammanträffanden med andra finländare kunde innebära problem. Användandet av finska språket kunde stämpla dem som folkfiender. Det tog ifrån dem drömmen om en bättre framtid. De finska ingermanländarna började upphöra med att använda det finska språket. Barnen lärde sig enbart ryska. Ryskan blev modersmålet. Giftermål mellan de förvisades barn och personer från andra etniska grupper blev vanligare. De yngres identitet var mera flexibel än de äldres. Människorna måste kunna klara sig under rådande förhållanden. Det bevisas

¹ Martikainen 2005, 156–157; Jääskeläinen, 2001.

² Martikainen 2006, 156–157.

också av att det på förvisningsorterna finns förvisade som är nöjda med sina förhållanden och sina liv.¹

Jag återvänder till Eero Pellinens sorgesamma slutsats vid diskussionen om ingermanländarnas nuvarande förhållanden. Han konstaterar kort: "Vad är nu detta. Folket förflyttades, skingrades, en del förintades, kulturen raserades, så var det". Även om Pellinen har utfört frivilligt arbete i finskingermanländarnas kulturverksamhet, så har han tagit beslutet att komma till Finland som återflyttare, efter sin son. Livet sprider människor åt olika håll, enskilda personer tar beslut på grundval av sina nuvarande personliga villkor och privata ansträngningar. De som flyttar anpassar sig till sitt nya hem och den lokala kulturen.

Ett gemensamt land, ett eget språk och en egen flagga är den nationella grunden. Akademikern, konstnären Toivo Rännäli sa: "Ingermanländarna har egen flagga, men inget eget land". De äldre har bevarat finska språket. Men i nästa generation kan endast ett fåtal tala finska. Den yngre generationen lärde sig inte språket alls under de svåra förhållanden som rådde under terrorns tid. De klarade sig från undergång och deras ättlingar finns runt om i Ryssland eller som emigranter i andra länder, som medborgare i sina nya länder. För en gemensam kultur finns det inte längre utrymme. Även om de ingermanländska förbunden i andra länder och den ingermanländska kyrkan i Ryssland arbetar för att upprätthålla traditionen, så glöms det finska språket och kulturen bort även av de äldre.

¹ Martikainen 2006, 156–157.

Källor

Skriftliga källor

- Fitzpatrick, Sheila (2003). *Everyday Stalinism in Extraordinary Times*. [Vardagslivets stalinism i ovanliga tider]. Hoffmann David (ed.), *Stalinism: the Essential Readings*. Oxford: Blackwell Publishers, 159–177.
- Flink, Toivo (1995). *Pois Inkeristä, ohi Inkerin*. [Bort från Ingermanland, förbi Ingermanland]. Helsinki: Yliopistopaino.
- Flink, Toivo (2000). *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa: Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri- ja itsetuntopyrkimystä vuosina 1861–1917*. Avhandling. Turku: Turun yliopisto.
- Flink, Toivo (2010). *Kotiin karkotettavaksi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gellately, Robert (2007). *Lenin, Stalin and Hitler: The Age of Social Catastrophe*. [Lenin, Stalin och Hitler: Tiden på sociala katastrofs]. London: Jonathan Cape.
- Getty, Arch (1985). *Origins of the great purges: The Soviet communist party reconsidered, 1933–1938*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HE 252/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain 48 §:n muuttamisesta. [Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 48 § i utlänningslagen].
- Hokkanen, Lawrence, Sylvia Hokkanen & Anita Middleton (1991). *Karelia: A Finnish-American Couple in Stalin's Russia, 1934–1941*. [American-finnish äkta par i Stalins Russia, 1934–1941]. St. Cloud, MN: North Star Press of St. Cloud.
- Jääskeläinen, Anni Maria (2001). *Karkotetut: Stalinin ajan karkotuksien merkitykset ja myyttinen historia inkerinsuomalaisen suvun kertomana*. Pro gradu-avhandling. Helsinki: Helsinki University.
- Jääskeläinen, Antti (2006). Poem "Leipä". [Bröd]. Tyyne Martikainen, *Stalinin vainot: Toivo ja Sanna Jääskeläinen, inkerinsuomalaiset selviytyjät*. Espoo: TM-Kustannus.
- L 1039/97. Laki eräissä Suomen sotiin liittyneissä tehtävissä palvelleiden kuntoutuksesta. [Lag om rehabilitering för personer som tjänstgjort i vissa uppdrag under Finlands krig].
- L 697/2003. Partisaani-iskujen uhrien korvauslaki. [Lag om statlig ersättning till visa personer som utsattes för Sovjetunionens partisananfall].

- L 984/2004. Kuntoutuslain laajennuslaki. [Lag om rehabilitering för personer som tjänstgjort i vissa uppdrag under Finlands krig].
- Lahti-Argutina, Eila (2001). *Olimme joukko vieras vaan: Venäjänsuomalaiset vainon uhrit 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun*. [Vi var blott en främmande grupp: Rysslandsfinska offer för förföljelserna i Sovjetunionen från början av 1930-talet till början av 1950-talet]. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Laidinen, Einar (2004). Partisaanien liikehdinnän erityispiirteitä Karjalassa vuosina 1941–1944. [Speciella drag i rörelse av partisanerna i Karelia 1941–1944]. Tyyne Martikainen (toim.), *Rauha on ainoa mahdollisuutemme partisaanisodan kansainvälinen sovitusseminaari, Sodankylä 27.–29.09.2002*. Hautajärvi: Jatkosodan siviiliveteraanit.
- Leningradin Martyrologia*. [Leningrads Martyrology]. Levashovaan haudattujen uhrien muistokirja. Pietari: Memorial-seura.
- Lewin, Moshe (2008). *Neuvostoliiton vuosisata*. [Soviet Unions århundrade]. Helsinki: Like; Suomen rauhanpuolustajat.
- Martikainen, Tyyne (toim.) (2004). *Rauha on ainoa mahdollisuutemme: Partisaanisodan kansainvälinen sovitusseminaari, Sodankylä 27.–29.09.2002*. Hautajärvi: Jatkosodan Siviiliveteraanit ry.
- Martikainen, Tyyne (2006). *Stalinin vainot: Toivo ja Sanna Jääskeläinen, inkerinsuomalaiset selviytyjät*. Espoo: TM-Kirjat.
- Martikainen, Tyyne (2007). *Stalins terror: Toivo och Sanna Jääskeläinen, Finskingermanländska överlevare*. Espoo: TM-Kirjat.
- Martikainen, Tyyne (2014). *Inkerinsuomalaisten oikeus muistoon: "Että ketään heistä ei unohdetaisi"*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Miettinen, Helena (2004). *Menetetyt kodit, elämät, unelmat*. [Förlorat hem, liv, drömmer]. Avhandling. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mononen, Kaarina (2013). *Inkerinsuomalaisten suomen kielen käyttö Pietarissa ja sen lähialueilla*. [Användning av finska språket i Pietari och i dess närhet]. Avhandling. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Nevalainen, Pekka (1990). *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. [Ingermanländska flyktingar i Finland på 1940-talet]. Avhandling. Helsinki: Otava.
- Nevalainen, Pekka & Hannes Sihvo (toim.) (1991). *Inkeri: historia, kansa, kulttuuri*. [Ingermanland: Historia, folk, kultur]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Oksanen, Sofi (2008). *Puhdistus*. [Utrensning]. Helsinki: WSOY.
- Parvilahti, Unto (1957). *Berijan tarhat*. [Berijas gårdar]. Helsinki: Otava.
- Pipes, Richard (1990). *The Russian Revolution*. London: Harwill Press.
- Pogorelskin, Alexis (1991). Historical Preface. [Företalet]. Lawrence Hokkanen, Sylvia Hokkanen & Anita Middleton, *Karelia, the Finnish-American Couple in Stalins Russia*. St. Cloud, MN: North Star Press of St. Cloud. ix–xvii.

- Ranta, Raimo (1991). *Inkerinmaan hallinto ja oikeuslaitos 1617–1917*. [Administration och rättegångsväsende i Ingermanland 1617–1917]. Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Inkeri: historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rosefielde, Steven (2010). *Red Holocaust*. [Röd förintelsen]. London; New York: Routledge.
- Sakharov, Andrei (1968). *Progress, Coexistence and Intellectual Freedom*. New York: Norton.
- Salokannel, Juhani (2009). Pääkirjoitus "Koillis-Viron kamara puhuu". [Ledande artikel "Nordöstra Estlands botten talar"]. *ELO – Tuglas-seuran jäsenlehti*. [ELO – Tuglas-förenings Medlemstidning]. 5/2009. Helsinki: Tuglas-seura.
- Sihvo, Jouko (2000). *Inkerin kansan 60 kohtalon vuotta*. [60 ödetsdigra år för Ingermanlands folk]. Helsinki: Tammi.
- Solzhenitsyn, Aleksandr (1974). *Gulag-Arkipelago 1918–1956: Ett försök till konstnärliga studie*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Solzhenitsyn, Aleksandr (1978). *Vankileirien saaristo 1818–1956: Taiteellisen tutkimuksen kokeilu*. [Gulag-Arkipelago 1918–1956: Ett försök till konstnärliga studie]. Delar: Pakkotyö, Karkotus ja Stalinia ei enää ole. Vapaussarja 2. Tampere: Kustannuspiste Oy.
- Tuominen, Arvo (1956). *Kremlin kellot*. [Kremls klockor]. Helsinki: Tammi.
- Tvardovsky, Aleksander (2009). Poem: "By Right of Memory" [Rätten att kommas ihåg]. Vadim Z. Rogovin, *Stalin's Terror of 1937–1938: Political Genocide in the USSR*. Oak Park, MI : Mehring Books.

Digitala källor

- Achmatova, Anna (1940). *Requiem. Epilogi 1935–1940* Tillgänglig på: http://joyx.joensuu.fi/~helio/ahmatova_epilogi.htm.
- Encyclopedia Britannica (2011) *Terrorism issue*. Tillgänglig på: www.britannica.com/.../terrorism/ Hämtad 6.3.2011.
- Inkerin kulttuuriseura (2013). *Maa Suomenlahden kainalossa*. Inkerin historia. [Ingermanlands kulturförening: Landet i Finska vikens armhåla: Ingermanlands historia]. Tillgänglig på: www.inkeri.com. Hämtad 20.12.2013.
- Inkerin Liitto (2013). *Inkerinsuomalaisten kronikka*. Tillgänglig på: www.inkeri.spb.ru/historia.html. Hämtad 20.12.2013.
- Jaakkola, Vesa (2009). *Terrorismi on kiistelty käsite*. Tillgänglig på: www.formin.finland.fi/public/default.aspx?continued=16991. Hämtad 02.09.2009.
- Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali (2013). *Kansalaistottelemattomuus*. [Samhällets forskningsportal: Civil olydnad]. Tillgänglig på: www.kans.jyu.fi. Hämtad 30.09.2013.

- Kinnunen, Sylvia (2000). Karelian Fever. *Marquette Monthly*. Tillgänglig på: <http://www.mmnow.com/index.html>. Hämtad 11.09.2013.
- Kostiainen, Auvo (1996). Genocide in Soviet Karelia: Stalin's terror and the Finns of Soviet Karelia. *Scandinavian Journal of History*. 21 (4), 1–8. Tillgänglig på: www.genealogia.fi/emi/article255.htm. Hämtad 10.09.2013.
- Kozyreva, Natalia (2000). Sakharov and Solzhenitsyn as Spiritual Leaders of the Post War Russian Dissident Movement. *The Concord Review, Inc.* Tillgänglig på: <http://www.tcr.org>. Hämtad 15.09.2011.
- Martikainen, Tyyne (2012). *Inkerinsuomalaisten Martyrologia – Että Ketään heistä ei unohdetaisi*. Tillgänglig på: <http://www.migrationinstitute.fi/em-reg/login.asp>. Hämtad 16.04.2016.
- Nérard François-Xavier (2009). The Levashovo cemetery and the Great Terror in the Leningrad Region. *Online Encyclopedia of Mass Violence*, 27 February 2009. Tillgänglig på: <http://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/levashovo-cemetery-and-great-terror-leningrad-region#title6>. Hämtad 12.01.2018.
- Sveriges Ingermanländska Riksförbund (2013). *Krönika*. Tillgänglig på: www.ingermanland.nu. Hämtad 04.10.2013.
- Zakzaky, Mallam Ibraheem (2013). *Terrorism in the World Today: What Is Terrorism? Who Are the Terrorists?* Tillgänglig på: www.islamicmovement.org/indphp?option. Hämtad 04.10.2013.